

The cover features a background of a light brown grid pattern. A large, irregular, light blue shape is torn away from the top left, revealing a darker brown area underneath. The title 'meddobje*' is printed in a bold, sans-serif font, with 'med' in black and 'dobje*' in white. Below the title, the word 'entresiglo' is written in a smaller, black, sans-serif font. At the bottom left, there is a small circular stamp.

meddobje*
entresiglo

Letnik XXXVII
številka 3-4

*** kulturna revija**

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXXVII.

2003

Št./Nº 3-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: TINE DEBELJAK (glavni urednik/director general),
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE in MILENA AHČIN, souredniki,
LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorica: Milena Ahčin

Oblikovanje in zunanja oprema: Andrej Hrovat.

Računalniški prelom: Monika Urbanija Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 178. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 12/2003

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNA MISEL

- TONE MIZERIT (Arg.): V krizi - upanje 163

POEZIJA

- ANGELA CUKJATI (Italija) 165
 ERIKA POGLAJEN (Arg.) 167
 BRANKO REBOZOV (Arg.) 172

OBLETNICA

- ZORKO SIMČIČ (Slo.): Meditacija ob postavitvi spomenika dr. Tinetu Debeljaku ob stoletnici njegovega rojstva. 176

PROZA

- MARIJAN EILETZ (Arg.): Alacrán 187

ESEJI IN RAZPRAVE

- JOŽE RANT (Arg.): Filozofi - pedologi 208
 MIRKO GOGALA (Arg.): Razmišljanje o dušnem pastirstvu v naši politični emigraciji 219
 MARTIN SUŠNIK (Arg.): Srečanje z umetnostjo 245
 JOŽE RANT (Arg.): Španski svet brani svoj jezik, Slovenci pa... 270

DIPLOMSKA NALOGA

- ANDREJA MRAK (Slo.): Politični in družbenogeografski vidiki Slovencev v Bariločah. (I. DEL) 285

UMETNIŠKA PRILOGA

- HELENA KLEMENC (Arg.)

TONE MIZERIT

V KRIZI - UPANJE

Ko iščemo razloge upadanju višinskega kulturnega delovanja v naši skupnosti, zelo lahko najdemo vrsto dejavnikov, ki so vsi stvarni in resnični. Večkrat smo na tem mestu brali in razmišljali o njih. Eden pa običajno izostane v teh analizah in sicer položaj dežele, v kateri živimo. Splošna kriza, ki pesti Argentino, neizbežno vpliva tudi na življenje in delovanje članov in ustvarjalcev v krogu Slovenske kulturne akcije.

Res je, da položaj, v katerem so se znašli naši predniki, ko so se izkricali na obali Reke Srebra, še zdaleč ni bil rožnat. Vendar idejni naboj, zanos pričevanja in - zakaj ne - psihološka potreba po ustvarjanju je premostila vse ovire. A tudi okolje, v katerem so se znašli, je bilo popolnoma drugačno od sedanjega. Skrb za vsakdanji kruh je bila težka, a vsak je lahko našel delo, vsak je za svoj trud prejemal vreden zaslužek, možnosti napredovanja so bile odprte na stežaj in celotno ozračje je posredovalo optimizem in neko gotovost uspeha.

Več kot pet desetletij za tem se je slika obrnila. Čeprav se v zadnjih mesecih makroekonomske okoliščine obračajo na boljše, je kriza še vedno gospodar argentinskega življenja. V teku let je prodrla tako globoko, da je spremenila temelje, nas katerih sloni družba. Kultura dela, napora, izpopolnjevanja je počasi izumirala, etika in morala sta postali v javnosti nepoznani besedi, psihična tegoba nevarnosti je neznosna, obup je prevladujoč občutek. Težko je delati, težko življenjske sile polagati v ustvarjanje v takem ozračju.

Kriza vsebuje tudi gmotno stran. Problem pa ni le vprašanje ustvarjalca, temveč zaledja, katerega vsaka ustvarjalna dejavnost nujno potrebuje. Podpora kulturnemu delovanju in slovenski besedi je tudi zašla v težave. V letih debelih krav je izseljenska knjiga lahko našla pot v domove rojakov. Nenehne krize so ta dostop blokirale, ker razumljivo ima kruh prednost pred knjigo pri vsaki družinski mizi. Tudi to je eden od vzrokov,

da je z leti skopnela opevana ljubezen rojakov do branja in so se mlajše generacije obrnile drugam. Ustvarjalec tako izgubi še tisto malo veselje, da je v družbi prepoznaven.

Nahajamo se torej v izredno težkem položaju. Zunanja kriza je prizadela tudi našo skupnost. Vendar če jo hočemo premostiti (in tu si moramo resno staviti vprašanje, če imamo voljo in namen za to), se moramo osredotočiti v problem in paziti, da ne zaidemo s poti. Danes imamo prednost, da matična država Slovenija kaže razumevanje in gmotno podpira kulturno delovanje, ki ga skupnost ne more več vzdrževati. Torej moramo zavrniti obup in usmeriti vse sile v utrditev lastnih vrst. Obnoviti v novih okoliščinah in v primernem kontekstu idejni naboj in zanos pričevanja. Poiskati vrsto delovanja, področje aktivnosti kjer smo še zmožni ustvarjanja in kamor lahko pritegnemo tudi nekatere mlajše moči. In zlasti zavežimo se, da se bomo obdržali na tem južnem braniku (prosto po Prešernu), dokler ne bo zadnja kaplja krvi prelita, dokler bo sopel kdo od teh, ki nam je slovenstvo nad vse drago.

TRANSCENDENCIA

Un estarse siempre
merodeando la dicha.
Un algo que no llega
aunque siempre se aproxima.

Instancia humana peregrina;
dejarse ser...
Aceptación que en la duda
tiembla, se desliza.

Enredado el tiempo
en hilos de seda fina
dispuesto a ceder.
Esperanza no correspondida.

Un sueño se avista como la aurora
al rayar el ocaso en la colina.
Tras la muerte un mundo
y un Dios que dice ser la vida.

TRANSCENDENCA

Vedno biti
 blizu sreče.
 Nekaj, kar ne pride nikoli,
 Čprav se bliža neprestano.

Človeška romarska narava;
 predati se...
 Sprejetje, ki v dvomu
 trepeta in drsi.

Čas je zapleten
 v tanke svilene niti,
 pripravljen popustiti.
 Upanje brez odmeva.

Sen se kaže kot zora,
 ob zahodu na gričih.
 Po smrti nov svet
 in Bog, ki je življenje.

(Prevedel T.D., Bs.As.)

ERIKA POGLAJEN

SOL A DESTIEMPO (1996)

I.

¿Vienen a ti recuerdos?
 Te convido un té bien dulzón,
 un abrazo y una mano abierta
 que, por cierto, hacen bien al corazón.
 ¿Quieres pasear por el patio del colegio?
 ¿Quieres ver el musgo del brocal?
 ¿La campana del recreo? ¿El canario del pasillo?
 ¿La capilla? ¿El soleado ventanal?

¡Ah, la melancolía! Ese ruiseñor travieso
 que arranca el alma, lo confieso,
 que reaviva la danza de los quince,
 que evoca al príncipe primero.
 ¿No hacen eco los latidos del "Te quiero"?

II.

Y ahora allí, vestida de bonita luna
 a este mundo en bancarrota,
 que sufre el hambre y la derrota,
 ¡traes el sol, no cabe duda alguna!

Canta en los ratos de espera.
 Aunque el destiempo se hizo presente
 llevas la mañana en el vientre
 ¡tan llena de amor y primavera!

Y si el dolor en tu vereda
acostumbra quedarse despierto,
no dejes convertir en desierto
tu jardín de violetas y rosales.

Con lloviznas y aromas primaverales
la cigüeña de París, emocionada,
prosigue vuelo, cargada
de chupetes, alegrías y pañales.

III.

Pequeña, ya no te avergüences,
que Dios no te condena,
pues traes la vida,
pues quitas la pena.

¡Que la angustia y las noches
no te trepen como hiedra!
¡Y que tire la primera piedra
quien ataca con espinas y reproches!

En ti un ángel respira y salta.
¿Quién sabe si nene o damisela?
Más ya no llores, que Dios contigo vela,
¡que ser madre nunca es una falta!

SONCE OB NEPRAVEM ČASU

I.

Te obhajajo spomini?
 Povabim te na čaj sladak,
 na en objem in roke stisk,
 ki zagotovo dobro dene vsem.
 Bi šel ti na sprehod na šolski vrt?
 Bi hotel videti v vodnjaku mah?
 Odmora zvon? Kanarčka na hodniku?
 Kapelo? Od sonca okno presvetljeno?

Ah, melanholija! Ta razposajeni slavček,
 ki, priznam, izruje dušo,
 ki oživi petnajstim letom ples,
 ki spomin prikliče o prvem princu!
 Mar ne odmevajo utripi od "Te ljubim"?

II.

In zdaj tam v lepo luno oblečena
 za ta v bankrotu svet,
 ki muči ga poraz in lakot,
 prinašaš sonce, dvoma ni nobenega!

Ob hipih čakanja prepeva.
 Čeprav prisoten je nepravi čas,
 pod srcem nosiš jutro,
 ljubezni in pomladi tako polno.

In če se bol pred tvojo hišo
 privaja ostajati zbujena,
 ne pusti, da se v puščo spremeni
 vrt tvoj vrtnic in vijolic!

S pomladanskimi dišavami in plohami
 štorcklja iz Pariza, vsa ganjena
 leti, leti naprej, natovorjena
 z dudkami, veseljem in pleniciami.

III.

Deklica, nikar se ne sramuj,
ker Bog te ne obsoja,
ker življenje ti prinašaš,
ker trpljenje ti blažiš.

Naj te ne preraste, kot bršljan,
tesnoba in temá ponočna!
In naj kamen vrže prvi,
kdor te žali in z očitki zbada!

V tebi diha in poskakuje angel.
Kdo ve, fantek ali punčka?
Ne jokaj več, ker Bog te čuva,
ker biti mati ni nikoli greh!

(Prevedel Branko Rebozov, Bs. As.)

MENSAJE AL MENDIGO DESCORAZONADO

Me diste tu corazón azul-cristalino
 al dejar esta patria de argento y pobreza.
 Mañana irás mendigar uno nuevo
 por esas calles antiguas
 que solo tu conoces.
 Es necesario que entiendas
 que nada existe aquí fuera del olvido.

SPOROČILO MALODUŠNEMU BERAČU

*Dal si mi svoje modrikasto srce,
 ko si zapuščal to domovino srebra in uboštva.
 Jutri boš šel prosjačiti novo
 po starih teh cestah,
 ki jih poznaš samo ti.
 Potrebno je, da dojameš,
 da tukaj ne obstaja ničesar
 izven pozabe.*

(Prevedel Branko Rebozov, Bs. As.)

LJUDJE PRAVIJO...

Da je pretekli čas,
ta pred človekom bežeča večnost;
da je otroštvo s svojo brezskrbno radovednostjo
in mladost s svojimi sanjami in lepoto;
da je ljubezen s svojo čarodejno omamo
pritihotapljena iz raja ob izgonu v svet;
da so najlepše utvare o dosegljivosti sreče
s svojimi pričakovanji in razočaranji;
da so dnevi junaških naporov,
- redkih vzponov in zmag -
največkrat kronani s padci, neuspehi ali porazi;
da so življenju ukradeni užitki,
doseženi ali kaznovani z mukami;
da je toliko neprespanih noči
in še več utopljenih v solzah,
ker smo želeli, hoteli in nismo mogli:
Ah, pravijo, da je vse zaman,
da je vse bleda in razbita podoba
resničnosti, tiste, ki jo je greh razbil v raju
in nam jo odtujil tudi to na tem svetu;
da je vse le bežen in mučen spomin
na davno izgubljeno, a večno poželjivo;
da so vse stvari in reči kakor rože
položene na zabito krsto in na grob,
ki prično veneti, čim pade noč;
Pravijo, da je vse ničevo in zaman,
da smo prah in da se v prah povrnemo,
vse to in podobno pravijo.

Meni se pa zdi ta svet in vse to ničevo
nekaj ~~pre~~krasnega, čudovitega, dobrega!
Moje telo, namenjeno črvom in gnitju in prahu,
njegova nagota sramota, ki jo moram čutiti in skriti,
je najbolj podobna skrivnosti neumrljivosti,
kajti spočel sem in narodil otroke
in molil, molil in molil na vseh poteh osamljenosti,
da bi bili vsi srečni,
da bi bili tudi sinovi mojih sinov očetje,
in njih sinovi tudi očetje,
in bi bili vsi srečni,
kot sem jaz, ki upam,
ko me podobnost Bogu
rešuje pred obupom,
kajti kako bi me on zapustil,
če sem mu tako podoben,
kot je sin podoben očetu in oče sinu
na vekomaj.

(Branko Rebozov, Buenos Aires, Junij 2003)

SLOVO OD MATERE

*Preden sem se poslovil,
sem pred pragom rojstne hiše,
tam, kjer se prihaja in odhaja v svet,
nagrabil za prgišče domače prsti,
jo pomešal z nabrano na pokopališču
na grobu dedov in mojih ljudi
in jo vsul v rdečo žametno vrečico,
jo skrbno zavezal z belo, modro in rdečo pentljo
in jo spravil med obleko v kovček.
(Le zakaj sta se mi roki tako tresli?!)
Potisnil sem globoko, strmeč
na kovčku v nalepko Swissair.*

*Ko je v hiši odbila ura,
je brat rekel, zdaj gremo!
In odnesel moj težek kovček v svoj auto.
Nobenih ceremonij, prosim!
Sestra, naslonjena ob hišo, si je skrivala obraz.
Svak je za menoj po vrtu vodil mater
in njeno glavo stiskal k svoji,
ko je ona za menoj stezala roki (stezorala)
in nemogoče vpila in jokala,
ko sem hitel po stezi,
kot bi bil brez glave,
in hitro sedel k bratu v avto
in mu rekel, brž poženi!
Zadnjikrat jo vidiš, je dejal
in pognal, kot bi trenil.
O tisti krik slovesa po dolini,
kot bi klali kje prašiča!
Kot bi ga klali!*

*In jaz sem odšel
s tisto človeško in živalsko bolečino,
ki mi je presunila telo in dušo
in tisto zemljico domačo v kovčku.*

Zdaj tukaj tostran morja
- opis daljav brez smisla -
hranim vrečico s prstjo domačo
kakor samo domovino.
Povezanost med menoj in njo
je tako tesna in živa,
da slišim, kadar hočem,
iz nje glas moje matere
in razigrano kričanje otroštva
in ubiti padec vrečice s prstjo
na krsto pred odprtim grobom.
Ah, in včasih tisto vpitje,
kot bi klali kje prašiča:
Ne boš me videl več! Nikoli več, sinko!
Ne bom te več videl! Nikoli več, mati!

Branko Rebozov, Buenos Aires, 1972

Objavljeno v: / 1/3

ZORKO SIMČIČ

MEDITACIJA OB POSTAVITVI SPOMENIKA DR. TINETU DEBELJAKU

(ŠKOFJA LOKA, 2003.
OB STOLETNICI NJEGOVEGA ROJSTVA)

Že od nekdanj je znano, in to ne samo zgodovinarjem, da je narod, ali pa tudi zgolj neka družba ali skupnost, prej ali slej – a vedno – moral nositi posledice, plačati, kadar je hotel živeti zgolj sedanost. Kadar je hotel živeti brez spomina. Kadar ni hotel ali mogel videti, da je *preteklost* tista, ki je rodila sedanost, da je *preteklost* mati sedanosti, tiste, ki je potem mati prihodnosti.

Stari Cicero ni razmišljal o "kolektivnem spominu" in podobnem, ampak preprosto je ponavljal, da "ne vedeti za dogodke, ki so se zgodili pred tvojim rojstvom, pomeni za vedno ostati otrok, biti nedozorel, in kaj bi bilo človeško življenje, če nas spomin ne bi mogel povezati s preteklostjo" – naš Slomšek, "slovenski Cicero" kakor so mu pravili, pa je šel še korak dlje: opozarjal je, da "kdor svojih slavnih prednikov ne časti, njihov vrli naslednik biti ne zasluži", še več: "Pometi starih junakov slavo in si pripravil mlajšim pogin."

Zavest o življenjski važnosti spomina.

V teh dneh se spominjamo Tineta Debeljaka, vélikega sina Škofje Loke, starodavnega mesta, ki je dalo našemu narodu vrsto velikih mož. Proslavljamo stoletnico rojstva človeka, ki ga je življenjska pot peljala iz rojstnega mesta v Ljubljano, na Češko, na Poljsko, po Jugoslaviji ... nato pa - pač tragika naše polpretekle zgodovine

- v begunstvo, pravzaprav v samoizgnanstvo. Proslavljamo človeka, ki ga je življenjska pot peljala preko Rima čez morje, človeka, ki pa je vedno – naj je živel pod severnimi ali južnimi zvezdami, naj je govoril in pisal v materinem jeziku ali v tujih jezikih – čutil, kje so njegove korenine.

Dr. Tine Debeljak se je rodil v Škofji Loki 27. aprila 1903, tu se šolal, gimnazijo končal v Škofovih zavodih v Šentvidu, slovensko in slovansko književnost študiral na univerzi v Ljubljani, Pragi in Krakovu - tam je bil lektor za slovenski jezik - se vrnil v Jugoslavijo, bil profesor v Črni Gori, potem pa se ustalil v Ljubljani, kjer se je začelo njegovo plodovito delo: pisanje literarno-zgodovinskih študij, prevajanje zlasti iz slovanskih jezikov, ki jih je vse obvladal, in - ker je bil kulturni urednik Slovenca, takrat najbolj razširjenega slovenskega dnevnika - objavljanje člankov in kritik zlasti leposlovnih del. Vse to do maja leta 1945, do odhoda v emigracijo. Avstrijska, pozneje italijanska begunska taborišča, naposled pa Rim, so bile naslednje postaje, dokler ni leta 1948 odplul v Argentino in tam 20. januarja 1989 v svojem 85. letu zatisnil oči.

V njegovi Škofji Loki se letos klanjamo njegovemu spominu. Vendar tako kot besede slavja bodo to besede hvaležnosti za njegovo veliko opravljeno delo. Njegov življenjski opus je tako obširen in raznovrsten, da se zdi skoraj nepregleden. Šele popolna bibliografija bi prikazala celotno podobo njegovega ustvarjanja. Slavist in literarni kritik Alojzij Geržinič je v Buenos Airesu leta 1954 pri Slovenski kulturni akciji, na večeru, posvečenem Debeljaku ob pregledu njegovega dela dejal, da je v naši literarni zgodovini treba iskati nazaj prav do Levstika, da dobimo tak primer mnogostranske nadarjenosti, hkrati pa tudi prizadevanja na raznih področjih.

Že od časa slovenske osamosvojitve je o Debeljaku v matici marsikaj odkrito, objavljeno, povedano. Mislimo na spominsko ploščo, ki mu jo je Škofja Loka pred leti vzdala na rojstno hišo. (Ob tisti priložnosti nam je prišlo na misel, da je o tem našem literarnem zgodovinarju, prevajalcu, pesniku, do leta 1990 slišalo več Argentinec, pa tudi Poljakov, Italijanov, Slovakov, Hrvatov ... kakor pa rojakov v domovini. Bilo so pač leta ukazane molka ...) Mislimo na pred kratkim v matici natisnjeno zbirko njegovih pesmi, na simpozije o njem, na razstavo njegovih del v Narodni in univerzitetni knjižnici in podobno - in vendar ... še dolgo ne bo odkrita resnična podoba tega našega vélikega moža. A bomo vsaj mogli prebirati njegovo poezijo in prozo, analizirati njegove študije ali spomine na naše besedne umetnike - ko je pisal o Kosovelu, o Preglju, Finžgarju, Novačanu, Majcnu, Balantiču, Hribovšku in tolikih drugih.

Debeljak - prevajalec. Prevajal je poljske pripovednike, še posebej pa poljske in druge slovanske pesnike: Mickiewicza, Slowackega, Kasprowicza, Puškina, Ševčenka, Macha, Erbena, a tudi odlomke iz Cida in poezij Camõesa. Poslovenil je tudi Madáchovo *Človeško tragedijo*, za kar je prejel odlikovanje madžarskega Pen-kluba. Komparativne študije teh prevodov bodo za vedno pričale o njegovem mojstrstvu.

Živeč že v emigraciji je prevajal *Božansko komedijo*, - v hvaležen poklon in nekako v oddolžitev Argentini, ki mu je gostoljubno ponudila zatočišče - pa je poslovenil *Martina Fierra*, najbolj znamenito argentinsko pesnitev, delo Joséja Hernándezza. Debeljak je bil vrh vsega pa še urednik, publicist, glavni sodrudenik *Svobodne Slovenije* - štirideset let je bil sourednik tednika pa tudi *Zbornikov Svobodne Slovenije*, v katerih je objavil na desetine razprav - knjižni urednik izdaj Slovenske kulturne akcije, osrednje organizacije slovenskih ustvarjalcev v svetu, katere soustanovitelj je bil in dolga leta predsednik, stalni sodrudenik Meddobja, hkrati pa sodelovalec tudi pri tujih revijah in zbornikih, zlasti poljskih in hrvaških - kdo bi mogel že samo pregledati celotno delo, kaj šele ga dokončno ovrednotiti! Vrh vsega pa je bil še mentor mladim literatom, profesor, zgodovinar - brez dvoma ena naših vélikih osebnosti. Ne samo v emigraciji. Kakšno bogato dediščino misli in zamisli je zapustil celotnemu našemu narodu ta naš književnik, že pred vojno v Jugoslaviji odlikovan z redom sv. Save, član Pen kluba, član Mednarodne Svobodne Akademije v Parizu (Académie Internationale libre

des sciences et des lettres), član Accademiae euro-africanae (della Euro-african Foundation), prejemnik vrste poljskih odličij, med katerimi izstopa v imenu emigrantske poljske vlade v Londonu mu dan oficirski zlati križ reda *Poloniae Restitutae*.

Nekaterim med nami je bilo dano skoraj petdeset let živeti v njegovi bližini. Najprej doma, v Sloveniji, potem v Rimu in naposled štirideset let v Buenos Airesu. Dano nam je bilo spremljati njegovo delo, še bolj pa - in to od blizu - opazovati njegov človeški lik. In v čem smo lahko odkrivali njegovo veličino?

Navduševal je mlade pisce, mnogim dajal možnosti, da prvič stopijo pred bralce. Debeljak ni ustvaril Balantiča niti ne od Balantiča manj pomembnih besednih ustvarjalcev, a mnoge je odkril, jih vzpodbujal, jim pomagal rasti, pozneje pa bil tudi prvi, ki jim je za vedno dal mesto v zgodovini naše književnosti. Že samo zaradi tega bo za vedno zapisan v naši zgodovini. Ta, ki piše te vrstice, ne bo nikoli pozabil, kako ga je Debeljak - kulturni urednik najbolj razširjenega dnevnika - povabil tako rekoč še dijaka - na intervju. Objavil je kritiko romana, prav on pa bil tudi eden tistih v žiriji, ki so predlagali, da je mladi pisatelj prejel literarno Prešernovo nagrado mesta Ljubljane za tisto leto. Kak zagon mlademu literatu za delo naprej? Predstavil mu je Preglja, druge starejše literate, odprl mu vrata v Dom in svet, katerega urednik je bil, in še leto pred odhodom v tujino podprl predlog Narteja Velikonje, predsednika Zimske pomoči, ki je načrtovala veličasten Zbornik, da je mogel tudi mladi mladi pisatelj poleg Velikonje in Debeljaka, kulturnega urednika Slovenca, ter Božidarja Borka, kulturnega urednika liberalnega Jutra, sodelovati pri snovanju te knjige. Levji delež pri tej monumentalni izdaji, o kateri bodo še spregovorili zgodovinarji - 110 književnikov, mislecev in znanstvenikov je sodelovalo, s tem pokazalo, da se ne strinja s kulturnim molkom, zapovedanim od partije - je imel prav on.

Debeljak - človek neizmernih energij, novih zamisli, načrtov. Že prva knjiga politične emigracije - leta 1946 v Rimu izdan *Koledarček slovenskih emigrantov* - je bilo njegovo delo. In takoj po prihodu na obalo Srebrne reke - Río de la Plata - pisanje, ustvarjanje pogojev za kulturno delovanje. Sprva čistilec steklenic v neki farmacevtski tovarni, nato skladiščni uradnik v tovarni cementa, v 300 km od argentinske prestolnice oddaljeni Olavarriji, naposled pa le v Buenos Airesu - kjerkoli je bil, je nosil s seboj nove pobude, povsod sejal življenje.

Še posebej ga seveda označuje njegovo lastno literarno delo: veličastna *Velika črna maša za pobite Slovence*, pesnitev, ki poje o vojni, o revoluciji, zlasti pa o strahotnem koncu že po vojni pobitih domobrancev. O tej pesnitvi, ki je izšla leta 1949 kot prva knjiga politične emigracije v Argentini, je bilo že mnogokrat rečeno, da predstavlja najbolj obsežno narodnostno in religiozno slovensko pesnitev. Njena vrednost je v religioznem vzdušju, ki bralca prevzame, v bohotno se prelivajočih različnih ritmih, v prisposodobah in opisih pa tudi - kar je bilo emigrantom stalno pričujoče - v "še vedno žgoči aktualnosti". Ni čudno, da se je ob fragmentih iz te pesnitve ustavil tako skladatelj v emigraciji kakor - po demokratizaciji Slovenije - v matici živeči glasbenik.

Debeljak se je že kmalu po odhodu v tujino začutil poklicanega, da opeva trpljenje svojega naroda za časa revolucije, vetrinske tragedije, povojnega holokavsta pa tudi za časa tavanja po svetu. Postal je bard svojega ljudstva. Že po begunskih taboriščih je pel žalostinke, povezoval pa je svojo in svojih rojakov usodo tudi z našimi starimi miti ... Sodobno pesem o *Lepi Vidi* je - na primer - pisal na ladji, ko ga je ta že peljala preko oceana, preprosto pesem, ki se začne z verzi "*Lepa Vida je pri morju stala ... / pesmi pela ... brat v vodó jo pahne .. / zamorska ladja mimo pripeljala ...*" in ki se konča z vdanostjo v usodo: "*...v vetru jok zapuščenega otročiča - / Lepa Vida gre na tuje / dojit španskega kraljiča ...*" Sledile so vedno nove žalostinke, največkrat zapete v slogu starozaveznega psalmista, ki je tožil o sebi in o rojakih, ki so ob rekah Babilona sedeli in jokali, ko so se spominjali Siona ... Predvsem pa sta mu bila pred očmi pesnika poljske romantične emigracije Mickiewicz in Slowacki, ki sta v začetku 19. stoletja morala zapustiti Poljsko, oba kot pevca in preroka ustvarjala in tudi umrla v izgnanstvu. Zlasti *Velika črna maša* se zdi nekak verzificiran pendant Mickiewiczovi *Knjigi poljskega naroda in poljskega romarstva*. Pa tudi prerok Jeremija mu je bil blizu. Debeljak res ni kakor Jeremija "pel žalost v sužnosti globoki", pa vendar je trpel ob spominih na svojo domovino. Ni naključje, da si je potem, ko je prva leta uporabljal razne psevdonime, kmalu nadel naziv Jeremija Kalin.

Pesniška zbirka *Poljub* je izliv ljubezni do v domovini živeče oddaljene žene, do svojih otrok - *slovenska Tristia ex Ponto*, kakršnih doslej v naši poeziji nismo poznali - medtem ko zbirka pesmi prošenj *Mariji*, ob reminiscencah na njeno življenje in zlasti begunstvo, razkriva pesnikovo religiozno globino.

Debeljaku je bil še posebej blizu Dante Alighieri, sam nekoč izgnanec. Neki dantolog je o Danteju - političnem emigrantu

- napisal, da je njegova oseba "za vse čase in narode simbol in zgled tistim, ki morajo tavati po svetu z domovino v srcu, a izven njenih meja." Ni čudno, če je bil Debeljaku Dante več kot pa samo "altissimo poeta" ... In kakor Dante je tudi on ostal zvest svoji poti v izgnanstvo. Tudi zanj je namreč veljalo, kar je zase napisal pesnik *Božanske komedije*: "Zapustil boš vse, kar ti je najljubše, in to je prva strelica z loka izgnanstva." Ob vsej grenkobi eksila pa se ni predajal samopomilovanju, tej skušnjavi tolikih izgnancev. Debeljak je študiral naprej, delal, garal. Gojil je prijateljstva z ljudmi najrazličnejših narodnosti, da so le bili prijatelji našega naroda. Ves čas se je predajal misli, da bo ravno umetnost in sicer besedna umetnost lahko prinesla svetu razumevanje drug drugega in torej mir, in - prvi v tujini, ki je napisal zgodovino naše revolucije - bil ves čas za spravo v našem narodu. Seveda: za spravo na osnovi - resnice.

Več ko petdeset knjig, stotine razprav, tisoče člankov, kritik. Tudi če je njegova kritika, kakor je kdaj bilo rečeno, zaradi njegove velike razglednosti res lahko vodila v eklekticismen ocenjujočih kriterijev ali pa preko asociacijskih verig na precej oddaljena področja in je tako postala bolj kot kritika povod za esejistično grajeno književno-teoretično delo, je v njegovih komentarjih bogastvo odkritij. Dejstvo, da bi kazalo marsikako njegovo odkritje ali trditev - še posebej v kakšnih razpravah - poglobiti, popolneje dokumentirati, ne odvzame vrednosti njegovemu dostikrat pionirskemu delu. Vrh vsega pa je Debeljak zapustil še neverjeten volumen neobjavljenega gradiva. Kakšen živ mladim zgodovinarjem. Ne samo literarnim.

Tine Debeljak, "Jamnikov Tine izpod nun"... Z Dantejem je lahko pel: "Taval sem ko romar okrog, kazoč proti svoji volji rano svoje usode, ki je bila ranjenemu dodeljena po krivici...." Taval je, dokler ni omagal, dokler ni omahnil in obležal v - tuji zemlji. Njegov grob leži tam daleč sredi argentinske pampe. Tudi o njem bi se dalo reči, kar je dejala žena Mirka Kunčiča, drugega našega prav tako v emigraciji umrlega pesnika: "Moj mož ni nikdar živel v tujini. On je samo umrl v tujini." Vendar - kot je dejal ob Debeljakovem grobu Alberto Gómez Farías predsednik "martinfierrovcev" - Debeljak bo večno živ, kajti izpolnil je poslanstvo velikih humanistov, in je torej eden tistih, ki za seboj zapustijo neizbrisno sled in rodovitno polje.

Debeljak pa se ni posvečal samo literarnemu ustvarjanju ali klemeniranju leposlovja, deloval je tudi na političnem področju.

Že v domovini je bil eden vidnih članov Slovenske ljudske stranke (SLS), najmočnejše demokratske politične strukture v naši zgodovini, postal je celo del načelstva stranke, in prav kot tak je ob koncu vojne sodeloval pri zgodovinski skupščini v Ljubljani na Taboru 3. maja 1945. Takrat je *Narodni Odbor*, ki so ga sestavljali predstavniki vseh takratnih demokratičnih strank: katoliška SLS (Slovenska ljudska stranka), liberalna JNS (Jugoslovanska nacionalna stranka) in socialistična SSJ (Socialistična stranka Jugoslavije) sredi še vedno okupirane Ljubljane ilegalno izbral slovenski parlament, postavil svojo vladu, proglašil osamosvojitve Slovenije in - smo leta 1945! - ustanovitev lastne države Slovenije, res da takrat še vedno v okviru Jugoslavije. Debeljak pa je bil aktiven član stranke SLS - pozneje v eksilu preimenovane v SKD - tudi pozneje v emigraciji. A tudi izven slovenskih krogov se je politično udeleževal. V Rimu je bil - na primer - povezan s centralo poljskih emigrantov, ki so imeli v tujini svojo paralelno vladu. Ni bil samo njihov gost, ampak odbornik *Centralnega srednjeevropskega federalnega kluba* in aktivno je sodeloval pri zamisli *Intermarium-a*, federacije držav, ležečih med Jadranskim morjem in Baltikom, nekakšne koridorne državne skupnosti, ki naj bi bila branik tako pred Nemčijo kakor pred Rusijo, dvema nevarnima sosedoma srednjeevropskih manjših držav. Prav te kroge pa je informiral tudi o delovanju drugih slovanskih skupin - tesne zveze je imel tudi s Slovaki - in to ne le s svojo prisotnostjo, ampak tudi prav z organiziranjem kulturnih večerov - kakršen je bil nekoč na primer *Večer slovenske proze in poezije*. Na omenjenem večeru so nastopili v Rimu živeči slovenski pevci, medtem ko so recitatorji prebirali v poljščino prevedena izbrana dela naših klasikov.

Skoraj pol stoletja je Debeljak živel v emigraciji, kjer res ni bilo treba treti lakote, ko pa je tudi njega težila lakota po domovini. Kakor nekoč Dante je sedaj tudi on vedel, da "najbednejši na svetu so oni, ki hirajoč v emigraciji, ne morejo drugače nazaj v domovino, kakor v sanjah." In vendar je znal ponosno zapeti z besedami velikega Florentinca: "L' esilio, che m'è dato, onor mi tengo. - Izgnanstvo, ki mi je naloženo, imam za čast", kajti "pasti s pravičnimi je zavidljiva usoda."

Pri vsem tem pa - kakor je bilo rečeno pred leti, ko mu je njegovo mesto vzdalo spominsko ploščo na rojstno hišo - "pri vsem tem, pa je imel eno samo veliko željo: vrniti se v svojo svobodno domovino, spet videti svojo Škofjo Loko."

Ni mu bilo dano.

In vendar se je vrnil. Romar. Iz Ljubljane v Celovec in potem vse doli do Rima. Pa tudi ko je hodil po Dantejevi sledeh ... Verona, Forlí, Rímíni, Ravena ... in nato pot preko morja... romar. A je tudi on, kot nekoč Odisej, "ki je videl mnoga mesta", ostal zvest edinole svoji rodni Itaki, sredi svojega srca vedno ohranil svoj rojstni kraj.

- - - -

Debeljak je bil formiran kot humanist, morda bi lahko tudi rekli, da kot tradicionalist, in v naši literaturi torej ljubitelj domačijstva. Čutil je preteklost in rodno zemljo kot najmočnejši vir za umetnikovo ustvarjanje. In vendar, ko so se med emigrantskimi pisci začele pojavljati nove tematike, novi prijemi, se je vživel vanje, znal je biti most med generacijami. Kot človek širokega razgleda, predvsem pa širokega srca je prav on pripomogel, da v krogu besednih ustvarjalcev v tujini ni prišlo do prehudih trenj, do preloma, kar ne bi bilo v korist ne emigraciji, ne besedni umetnosti sami.

Debeljakova ideološka brezkompromisnost je bila porojena iz jasne zavesti o nevarnosti komunizma, od tod tudi v njem strast za odkrivanje zgodovinske resnice. Njegove politične analize, odkrivanje korenin revolucije in ozadij dogodkov, res niso vedno pisane v slogu strogo znanstvenega zgodovinopisja – saj je bil daleč od mnogih virov – toda njegova razgledanost po svetovnem tisku, stiki s politiki misleci drugih narodnosti, odkritja iz na skrivaj mu poslanih pisem iz domovine, predvsem pa njegova intuicija, so mu omogočili odkriti marsikaj, kar je mnogim zgodovinarjem-uradnikom bilo (in je žal še danes) zakrito. V njegovem zgodovinopisju je trpka resnica, je žalost – nikdar pa besede sovraštva do nasprotnika, kaj šele želje po - maščevanju.

Njegova veličina se kaže tudi v njegovem odzivu na molk iz matice, še posebej na napade. V domovini je bil v času, ki mu danes z evfemizmom pravimo "doba enoumja", ne samo zamolčevan, ampak od vseh, ki so v emigraciji kulturno ali politično delovali, najbolj napadan, kdaj celo surovo žaljen. Toda ko si ga videl prebirati tiste sramotilne vrste, v njegovih očeh ni bilo jeze, kaj šele sovraštva – samo žalost. Ta mož je imel predvsem veliko srce. Kako bi lahko - saj mu je Bog dal gibko pero - svoje nasprotnike v naši zgodovini za vse čase ožigosal, jih osramotil. Pa tega ni storil. Bil je - gospod.

Ob njem se nam pa odkriva še neka – in kdo ve, če ne najvažnejša veličina. Učenjak in hkrati preprost, dober človek. Saj bi bilo neresnično trditi, da so se ljudje okoli njega z njim vedno strinjali, ali pa on z njimi: ni bilo vedno istih pogledov ne na literarno ustvarjanje, ne - prva leta, recimo - na iskanje poti za ureditev Slovenije, ko bo v njej zavlada svoboda: konfederacija v Jugoslaviji ali absolutna državna samostojnost? In vendar je bil med politiki prav on pobudnik a ne morda *poštimaustva*, kakor pravimo, ampak pomirjevanja, treznega razgovora, argumentiranja, sprejemanja drugačnih zamisli – samo da je *slovenstvo*, ta v druge jezike neprevedljiv izraz, da je “naša stvar” lahko živeła v srcih in umih naprej. Slovenska politična – oziroma točneje ideološka – emigracija bo v naši zgodovini ostala zapisana zaradi svojega kulturnega in celo gospodarskega delovanja, pa vendar je njen največji uspeh, da je del naroda – res da živeč v tujini – skozi pol stoletja ohranjal zavest svoje nacionalne identitete, pokazal, da je samo v resnični demokraciji mogoče uspešno delovati za blagor ljudi. Lekcija politične dozorelosti. Tudi za nas danes tukaj v domovini.

Neki naš literarni zgodovinar je nekoč napisal: “Je Prešernova Vrba in je Cankarjeva Vrhnika, in je Majcnov Maribor: kajti en sam kraj na svetu je domači kraj!” In tako bi lahko dodali: “In je Debeljakova Škofja Loka.” Ni bilo - vsaj daljšega pogovora ne - da ne bi iz njegovih ust zazveneli ti imeni. Če pri kom, si ob njem začutil, da mu je rojstni kraj “umbilicus mundi” popek, središče sveta.

Pred petnajstimi leti, tam daljnega leta 1989 smo onkraj oceana polagali Tineta Debeljaka v grob. Pri maši zadušnici, pozneje ob odprtem grobu, se je vrsta govornikov poklonila njegovemu spominu. Od starih od življenja utrujenih politikov do že v tujini rojenih mladih študentov so prihajale besede zahvale človeku, ki je bil steber celotnega, ne samo kulturnega življenja v emigraciji. Tisti pogreb, tisti pogrebi v tujini ... ko so trudni javni delavci drug za drugim legali v grob ... tisti žalostni pogrebi v tujini, ko so po zadnjih molitvah ustnice onemele in je kdo od žalujočih, kdaj kakšen otrok ... odprl zavitek ali škatljico, vzela iz nje prgišče slovenske zemlje, prinesene preko oceana, in jo stresel na krsto... ko si začutil, da z mrtvim odhaja v grob del Slovenije. Kdor ni videl teh prizorov, ne ve, ne more vedeti, kaj pomeni domača gruda človeku, ki je bil prisiljen

umakniti se v tujino, ne more razumeti desetletja trajajočega domotožja ... In ko je bilo zaslišati iz drhtečih grl še poslovilno pesem - *Gozdič je že zelen* - si v sebi tlačil solze, a nisi mogel, da si ne bi rekel: "In takega človeka, take ljudi toliki v Sloveniji žigosajo za izdajalce naroda... te ljudi, ki so ne samo živeli, ampak umirali za slovenstvo." Umirali. Debeljak - daleč od rodne zemlje ...

Eno leto pred smrtjo ga je ob svoji 50-letnici počastilo Škofjeloško muzejsko društvo, poslalo pozdrave svojemu so-ustanovitelju - prvi korak k popravi krivice, ki mu jo je delala uradna Slovenija. Bilo mu je v veliko zadoščenje. In od takrat je vedel, kar si je prej samo želel: v domovini se začinja prikazovati zarja svobode.

Kakor pred leti s spominsko ploščo tako Škofja Loka letos z odkritjem spomenika ponovno časti svojega sina. Postavljamo pomnik človeku, čigar duh in misel sta pravzaprav vedno živela sredi starodavnih škofjeloških ulic in hiš, po skritih kottičkih ob Sori, sredi nikoli pozabljenih hribov in dolin.

Škofja Loka pa s tem dejanjem postavlja spomenik tudi sebi - mestu, ki se zaveda, da brez spoštovanja svojih velikih umsko in čustveno zdravih sinov ni poti v prihodnost. Tak spomenik je še en trden kamen vgrajen v duhovno obzidje mesta, ene od trdnjav slovenstva. Ali smo res bolestni črnogledci, če mislimo, da časi, ki prihajajo, ne bodo časi za mehkužneže? To bodo nevarni časi, a tudi časi čudovitih novih izzivov. Tem časom pa bodo mlajše generacije kos, samo če bodo v sebi čutile sile velikih prednikov - junakov. Za junake pa je že od nekdaj rečeno, "da dobivajo svoj navdih samo iz kreposti svojih prednikov." Dogodek, kakršen je bil 25. novembra leta 2003 na škofjeloški Aleji, posvečeni zaslužnim rojakom, je torej mejnik na poti v - Bog daj! - lepšo prihodnost. Praznik.

Fotografiji dr. Tineta Debeljaka sta delo Marko Vombergarja iz knjige "Črni Kamnitnik - Loma Negra"

MARIJAN EILETZ

ALACRAN

Ta zgodba ima naslov po majhni strupeni živalici, ki jo v Južni Ameriki imenujejo »el alacrán« (beseda je arabskega izvora), drugod po svetu pa škorpjon, spada v družino pajkorcev, s kratkim glavoprsjem in dolgim, členastim zadkom s strupnico na zadnjem členu. Takšen je njegov uradni zapis v rodovniški knjigi zoologije, s pripombo, da je njegovih zorsti po svetu okoli 1500. Njegov pik je smrten, če se bolnika pravočasno ne cepi z ustreznim serumom. V Argentini ga je najti pretežno v severni polovici dežele, predvsem v skalovju in peščenih predelih, kot je na primer provinca Catamarca.

Okoli te živalice sem si umislil zgodbo, ki naj bi se odigrala prav v tej provinci in v katero sem vpletel srednjeletnega slovenskega priseljenca Jožeta Smolnika, ki ga je življenska pot zanesla in zapletla v čudna doživetja v tem koncu Argentine.

I.

Bilo je v sredi leta 1973, ko je nekega popoldneva Jože Smolnik, srednjeleten slovenski priseljenec, sedel v buenosaireški kavarni in malomarno prelistaval časopisne oglase, ko ga je pritegnil oglas, v katerem so iskali inženirja geologa za delo pri rudniku polžlahtne kamnine *rhodocrosite* v provinci Catamarca. Vžgala se mu je radovednost, morda avanturizem, gotovo tudi želja po spoznanju tega skrivnostnega gorskega masiva na severo-zahodu Argentine ali pa podzavesten beg iz velemesta, beg pred realnostjo, sam ni vedel, kaj bi bilo.

Jože je bil inženir geologije in se je pri svojih 45 letih naveličal sedenja v pisarni na Ministrstvu za javna dela v Buenos Airesu. Zavedal se je svoje notranje nestalnosti in melanholiije, morda celo depresije, za katero je vedel, od kod prihaja... Jože je bil vojni invalid, s težko okvaro v desnem gležnju. Ni več čutil bolečin, ostala pa mu je šepavost in to ga je duševno tlačilo in mu ni dopuščalo treznega premisleka o samem sebi. Njegova fizična okvara ni bila vzrok, temveč posledica dogodka iz vojne, bolje rečeno iz prvih povojnih mesecev. Prenašal jo je kot križ, kot duševno stigmo nekega dogodka, pravzaprav nepremišljenege dejanja, ki je vžgalo v njegovo mehko dušo bolečino, ki jo je poglobljial kot masohistično kazen za svojo krivdo. Z nikomer se ni razgovarjal o svoji zgodbi, hranil jo je zase kot skrivnost. V mestu se je ogibal družbe, ker se ni mogel vživeti v nobeno skupino prijateljev, ki so se medtem že vsi poročili, on pa si je vtepel v glavo, da je ni ženske, ki bi ga marala, zato je obsodil samega sebe na samotarstvo. Živel je pri svojih starših, dokler nista oba umrla.

Javil se je v San Fernando del Valle de Catamarca pri Anastaziju Kypriadis, lastniku podjetja Kypros. Sivolasi samec grškega pokolenja ga je prijazno sprejel, saj je bil Jože edini, ki se je odzval časopisnemu oglasu. Svojo močno osebnost in širokogruden značaj je Anastazij skušal zakriti s svojim pikolovstvom in včasih z neko agresivnostjo, ki je mnoge ljudi odbijala, Jožeta pa ni motilo niti prestrašilo. To je don Anastazij, dober psiholog, opazil in je Jožeta takoj sprejel v službo. Centralna pisarna podjetja je bila v provincialni prestolnici San Fernando del Valle de Catamarca. Rudnik je bil v 200 km oddaljenem prijetnem mestecu Andalgalá in tam je Jože delal in stanoval med ponedeljkom in petkom, v baraki poleg rudnika. Kontroliral je proizvodnjo v kamnolomu, sortiral in tehtal tisto rdečkasto kamnino, v petek popoldne pa naložil v kombi zaboje s skrbno stehtanimi in preštetiimi komadi rhodocrosite in se zapodil po prašni cesti v prestolnico. Tistih dvesto kilometrov iz Andalgalá mu je hitro minilo, še posebno, kadar ga je spremljala Inés, uradnica v centrali, ki je včasih ob petkih prihajala v rudnik in mu pomagala pri obeležbi produkcije. Na povratku je sedela v kombiju spredaj a malce oddaljena od Jožeta, ker sta na sedežu med njima ležali nabita puška in revolver, pri-

pravljena za obrambo pred banditi, pa tudi pred morebitnimi gverilci, ki jih takrat tudi v Catamarki ni manjkalo. Tako je zahteval Kypriadis. Jožetu so bila orožja odvratna, posebno puška, in je s težavo prenašal ta Kypriadisov ukaz.

V mestu, prav blizu centra, je bila pisarna in delavnica družbe Kypros, kjer je razložil dragoceni tovor in ga shranil v kleti z dvojnimi kovinskimi vrati in z nešteti ključavnicami in alarmnimi napravami. Bilo je vselej že pozno, ko se je zapeljal v 45 km oddaljeno vasico La Ronda na hribu Ambato, kjer je malo dvignjena od ceste stala sredi *chacre* Anastazijeva hiša, pravcati dvorec v kolonialnem slogu, in Anastaziju predal papirje o tedenski proizvodnji. Ta kraj je bil zaradi svoje višine in bujnega zelenja in drevesja letovišče za premožnejše Catamarčane, predvsem poleti, ko je v prestolnici opoldanska vročina krepko presejala 40 stopinj in kljub svoji suhoti neusmiljeno žgala možgane in jemala ljudem voljo do dela in tudi do razmišljanja. V La Rondi nikdar ni prekoračila 30 stopinj in noči so bile tam prav hladne in prijetne.

II.

Inés je bila lepo dekle, plavolasa in svetlooka potomka Belgijcev, angelskega obraza in prijaznega značaja. V njenem malce otožnem pogledu se je zrcalila dobrota in poštenost. Med obema se je spletlo prijateljstvo, ki ni v ničemer motilo Inésinega razmerja z zaročencem Franciscom, študentom filozofije, ki ga je nekoč Jožetu predstavila. Fant je bil nadvse prijeten, prava pesniška duša, obenem pa mistično zavzet za pravice revnih in preganjanih, za spremembo sveta, za vstajo, ki se je v teh letih pripravljala in se je že začela v sosedni provinci Tucumán. Tja je Francisco lepega dne izginil in se nikoli več ni vrnil. Najbrž fant še sam ni vedel, da je Inés zanosila. Ona mu je pošiljala po skritih poteh pisma, da bi mu to povedala, pa nikoli ni dobila odgovora. Ko je vojska dobila nalog za uničenje prevratnikov, je to izpeljala do konca. Nikdar ni nihče sporočil Inés, kakšna usoda je doletela njenega ljubimca. Rodila je lepega fantka, katerega je krstila Valentin. Žalovala je in čakala in čakala. Jože je sočustvoval in trpel z njo, kadar mu je na vožnjah jokajoča pripovedovala o svoji tragediji, a ji ni znal pomagati.

Njegove tolažbe so bile polne praznih besed, ko ji je dajal pogum in ji krepil upanje, da se bo Francisco le vrnil.

Minila so skoraj tri leta in Ines se je počasi vdala v usodo, ki jo je strla in ki je ni mogla sprejeti. Njena tragedija jo je potiskala k tlom in se ni mogla vživeti v realnost. Prav v tem času se je Kypriadisu pojavila čudna bolezen v hrbtenici in nogah. V spodnjem delu telesa je postal popolnoma negiben. Revež ni imel sorodnikov, niti bližnjih, niti daljnih, ki bi mu mogli stati ob strani. Ni prenašal bolničark niti služinčadi. Na vozičku, ki ga je poganjal z rokami, je ostal priklenjen na svojo hišo v La Rondi. Postajal je vedno bolj nestrpen in razdražljiv, da ga je vsa okolica vedno teže prenašala. Pa je mož zagrabil za rešilno bilko in nekega dne ponudil Inés poroko. V isti sapi ji je jasno razložil, da ne pričakuje od nje nobene ljubezni, niti občutka usmiljenja. Potreboval je le neko zanesljivo osebo, katero bi navezal nase in bi mu stregla in ga čuvala do smrti, sočasno pa skrbela za podjetje, kajti stalno je naraščala njegova sumnja, da mu kradejo. Ni pa mogel sprejeti v svojo družino malega Valentina, ki je bil že v tretjem letu in je bil izredno lep fantič, miren in čustveno priklenjen na svojo mater. Valentin je bil za Inés največja opora in je čutil materino bolečino in tudi sam podzavestno trpel izgubo očeta, ki ga ni poznal. Don Anastasio je dekletu jasno obrazložil, da fanta ne bo sprejel kot sina, tudi naj ne pričakuje, da bi mu izkazoval kakšne privilegije.

V tistih dneh, ko je Inés pretehtavala Anastazijevo ponudbo, je na vožnjah Jožetu tarnala o svojih srčnih ranah in dvomih. Prosila ga je za nasvete, za pravo odločitev. Jožetu se je večkrat zazdelo, da njegovo sočustvovanje s tem dekletom že prekaša usmiljenje. Včasil je bil kar zmeden, ker je opazil, da tudi ona čuti do njega nekaj, kar bi težko opisal. Ljubezen? Izogibal se je tem mislim in se prepričeval, da mu ne preostane drugega, kot tolažiti dekletu, kakor je mogel. Vendar, ko mu je povedala o Kypriadisovi zakonski ponudbi, ga je stisnilo v grlu in zmedlo. Dolgo je molčal, nato pa premagal svoje osebne intimne težnje in ji s težavo iztisnil: *»Ti veš, Inés, da sem tvoj prijatelj in ti želim vse najboljše v življenju, tebi in Valentinu, zato sem po svoji vesti dolžan reči, da bi bila ta odločitev za vaju kar primerna.«*

Takrat mu Inés na njegove besede ni odgovorila. Umolknila je za dobršen del poti. Kadar jo je Jože pogledal, je opazil njeno bolečino, njeno sklonjeno glavo s solzo, ki ji je drsela po mehkem licu. In tako se je ona sama tudi odločila. Nista se več povračala na to temo, saj sta oba poznala vsak svoje rane.

Poroka je bila kar kmalu, v decembru leta 1980.

III.

Od tedaj naprej jo je Jože redko videval. Inés ni hodila več v Andalgalá, ker je mož ni pustil. Tudi ni hotel, da bi se njegova žena vozila z drugim moškim ponoči v avtu, česar mu Jože ni zameril. Njeno delo v podjetju se je zmanjšalo na tedenski obisk v pisarni v San Fernandu, vse knjigovodstvo pa je prevzel zagonetni Castello. Don Anastasio Jožetu tudi ni več zaupal kot nekdanj. Ni se smel vtikavati v splošno kontrolo, čeprav je sam nekoč Jožeta za to prosil. V podjetju je Anastaziju zadostovalo nadzorstvo žene Inés, ki je bila v svoji dobroti preveč zaupljiva in se tudi zaradi pomanjkanja časa ni spuščala v njegove podrobnosti. In tako je začelo podjetje počasi hirati zaradi zmanjšane proizvodnje. Izgovarjali so se, da se žila mineralov počasi zožuje, za kar je Jože dobro vedel, da ni res, in je bil prepričan, da je imel svoje prste vmes Castello. Don Anastasio je vedno bolj hiral, tudi v dolino v San Fernando je nehal hoditi. Inés je bila večji del časa ob njem in prenašala njegovo naraščajočo brutalnost, ki se je z boleznijo vred stopnjevala. Jože sam je tudi opazil, (kot so mu mnogi drugi potrdili), da je ob vsaki priliki ozmerjal Valentina in mu ponavadi zabrusil v obraz: *guacho* – pankrt. S tem je najbolj ranil Inés, ki je ponižno trpela in prenašala take moževe izpade, a v zadnjih letih se je vse pogosteje znašal tudi nad njo.

Preteklo je šest let. Valentin je bil že devetleten in mu je bila na obrazu vidna žalost in rana v duši, še posebno kadar je bil priča Anastasijevim izpadom na njegovo mater. Fantič je hodil v župnijsko šolo, doma pa je raje izginil iz hiše, ker ni mogel prenašati Anastasija. Chacra – kmetija – je ležala na bregu malce odmaknjena od glavne ceste, ki je šla skozi La Rondo. Posestvo je obsegalo več kot deset hektarjev, sredi

bujnega drevja in grmičevja. V zgornjem delu, petsto metrov oddaljenem od hiše, si je Valentin s pomočjo domačih uslužbencev uredil svoj mali živalski vrt, kamor se je zatekal pred Kypriadisom. Tam je gojil vrsto tipičnih živali iz okolja. Med temi je bil najbolj ponosen na mlado pumo, ki so mu jo podarili družinski prijatelji.

IV.

Bližal se je Anastasijev rojstni dan – praznoval je sedemdesetletnico –, ko je sprejel župnikovo idejo, da se ta obletnica primerno proslavi, najprej z zahvalno mašo, nato pa z slavnostnim kosilom v dvorcu - *chacri* - v La Rondi. Považljenih je bilo preko petdeset ljudi, večina sosedov, med glavnimi seveda župnik *padre* Antonio Guerra, župan don Albino Navarro, sodnik Jorge Nogués, šolski ravnatelj Luis Pereyra, policijski komisar Gómez (klicali so ga *el negro Gómez*, strogi možakar, ki ni znal – niti ni hotel - skriti svojega ošabnega značaja), ter knjigovodja Castello z ostalimi uslužbenci podjetja. Seveda so bile prisotne prijazne redovnice iz krajevnega samostana, ki so upravljale šolo, pa kopica sosedov iz La Ronde. Don Anastasio je imel pri vsej svoji trdoti neko mehkejšo stran. Ni bil preveč veren kristjan, bil pa je velik častilec sv. Roka, patrona La Ronde, kar je znal pridno uporabiti *padre* Antonio, ki je venomer kaj prizidaval pri šoli ali popravljaj cerkev in mu don Anastasio nikoli ni odrekel pomoči.

Sv. maša je bila nadvse slovesna, peli so mladi šolarji s svojimi zvenečimi glasovi, *padre* Antonio pa je imel dolgo pridigo, kjer je na iznajdljiv način povezoval z Anastazijem Kypriadisom svetega Roka in nedeljski evangelij. Po maši so se gostje podali proti Anastasijevi *chacri* in stopili v veliko jedilnico. Vse je bilo slovesno okrašeno, saj se je povsod videla roka pridne Inés. Ves čas med kosilom je majhen ansambel grških muzikantov, ki jih je priskrbel don Anastasio sam, igral folklorne grške pesmi. Jožeta so posadili proti koncu mize, daleč od Inés, a kljub temu sta se njuna pogleda večkrat srečala. Njene plave oči so se bliščale na daljavo še bolj prijazno, na njenih ustnicah pa je te poglede spremljal vedno prijazen smehlaj, ki je skušal zakriti njen melanholični, skoraj trpeči izraz. Poleg nje se je dolgočasil in se presedal Valentin, dokler ni kar sredi kosila ušel od mize, saj ga nihče ni pogrešal.

Slovesno kosilo se je končalo okoli petih popoldne in tedaj se je večina gostov in muzikantov poslovila. Don Anastasio, ki je sedel na svojem vozičku, se je tudi opravičil in se oddaljil iz hiše. Potreboval je siesto, ki jo je imel navado opraviti kar v vozičku na ploščadi pred neke vrste *glorieto*, odmaknjeno po vzpetini nad hišo, kakih petdeset metrov daleč. Navkreber ga je vedno kdo potiskal – tokrat sta bila Jože in padre Antonio – navzdol pa se je z lahkoto vrnil sam. V glorietu je ponavadi v miru zadremal in se ni zmenil za nikogar. V jedilnem salonu je še ostala pri kavici peščica ljudi, Inés, padre Antonio, komisar Gómez, Castello in Jože. Od časa do časa se je eden ali drugi za nekaj minut umaknil v stranišče, ki je bilo v pritličju, in se nato vrnil k mizi, kot da bi hotel počakati don Anastazija, da se vrne od svojega počitka. A čez slabo uro so zaslišali krik služkinje, ki je bila nesla don Anastasiju skodelico kave in je pridvela v sobo in zavpila:

»Don Anastasio se je onesvestil« –. V hipu so bili vsi pred glorietu okoli njega. Sedel je na svojem vozičku, glava mu je padla na stran in na obrazu je imel strahoten izraz, ki je skozi napol priprte oči izgledal še hujši. Komisar Gómez mu je potipal žilo in takoj zmajal z glavo.

Poklicali so domačega zdravnika dr. Winterja, da bi ugotovil vzrok te nenadne smrti, (ki je nihče ni pričakoval). Po več kot polurnem pregledovanju in tipanju je zdravnik premišljeno izjavil: – »*Pičil ga je alacrán, strupeni škorpion*«. Pokazal je na značilni zbodljaj na desni nogi, tik nad gležnjem. Prav na tem mestu so škorpionji največkrat pičili svoje žrtve. Vsi navzoči so spraševali zdravnika, kako je mogoče, da je bil ta pik tako hud in kako, da ni don Anastasio poklical pomoči, zakaj se ni takoj spustil s svojim vozičkom do hiše, kjer bi mu v hipu priskočili na pomoč. Kočljiva vprašanja, na katera nihče ni znal odgovoriti. Med mnoge se je tudi naselilo sumničenje, da je le nekdo z alacranovim strupom povzročil ta navidezen pik, a nihče ni upal osumiti nikogar.

Na domačem pokopališču so mu pripravili dostojen pogreb, brez sorodnikov, ki jih Anastazij Kypriadis ni imel, razen žene Inés, z Valentinom. Ko je bila truga zasuta in venci položeni, so se vsi prisotni vprašujoče pogledali. Vsem je bilo na ustnih isto vprašanje: kaj bo sedaj s podjetjem? Še najbolj

miren je bil Castello, kot ponavadi. Njegov resen in zagoneten pogled je skrival delček samozadovoljstva ali celo cinizma. Videti mu je bilo, da ga Anastasijeva smrt ni preveč zadela. Vedel je, da bo podjetje moralo nadaljevati pod njegovim vodstvom, ker Inés s svojim mehkim značajem ne bo znala prijeti vajeti v roke. Njegovi načrti so bili vsekakor zelo konkretni. Morda je bil Jože njegov edini nevarni tekmeč in njega se je moral znebiti. Le uboga Inés ni mogla prikriti svoje tegobe: že drugič je izgubila moža, sedaj pa morda tudi iluzijo, da bo po možu podedovala imetje, ki se pogreza v dolgove in na katerega so prežali mnogi jastrebi. Jože Smolnik je bil kot odsoten, njegove misli so begale od tragičnega dogodka nazaj v stare spomine in naprej v negotovo bodočnost.

V.

Naslednji dan po pogrebu se je začel sodni proces raziskave te čudne smrti, ki ga je sodnik Jorge Nogués že spočetka naslovil: »*Dvomljiva smrt*«. Potreboval je zdravnikovo dokončno in uradno poročilo ter policijsko ugotovitev okoliščin, ki bi izničili vsakršno sumnjo nasilne smrti. Dr. Winter je bil hiter, še isti dan je imel končano svoje poročilo: Najprej ga je motilo dejstvo, da alacrán sam od sebe redkokdaj napade svojo žrtev, njegov pik pa tudi nima vselej smrtnih posledic, predvsem, če se žrtev takoj cepi s protistrupom. Ker se to ni zgodilo, se je nad Anastasijem zgrnila vrsta negativnih pogojev za ohranitev življenja: sladkorna bolezen, visok krvni pritisk, relativna starost, debelost in, kar je zanj bilo najbolj določljivo, srčna oslabitev. Smrt je nastopila vsled infarkta. Torej, po njegovem mnenju Anastasio ni imel možnosti, da bi preživel alacránov pik. Potrdil je, da je nekaj minut po piku že padel v nezavest in deset minut kasneje je nastopila smrt.

Takšen je bil dr. Winterjev zaključek, ki se je hotel omejiti nujno na zdravniška dognanja. Naslednjo in dokončno - besedo je imel sodnik dr. Nogués, ki je tudi dobro poznal družino, še posebej Anastasia Kypriadisa. Vendar se je znašel z nekaterimi dvomi: Don Anastasio se je bil oddaljil le petdeset metrov od hiše. Torej bi takoj po piku alacrana lahko kriknil in priklical

ljudi, preostale goste ali služinčad, kar pa se ni zgodilo. Se pravi, da bi se moglo zgoditi, a v hiši so imeli takrat priključen gramofon, ki je na ves glas predvajal plošče z grškimi napevi, tako priljubljene lastniku. Ta prva hipoteza je bila torej malo verjetna, ker njegovih krikov ne bi nihče slišal. Drugi dvom je bil sledeč: don Anastasio bi lahko z rokama pognal voziček po rahli strmini proti hiši in butnil v vrata jedilnice, a tudi to se ni zgodilo. Zakaj? Verjetno je bil mož tako prestrašen, da ga je v hipu doletela srčna kap in ni imel moči, da bi z rokami pognal voziček. Smrt zaradi alacranovega pika je bila torej zanj usodna. A ostal mu je še en dvom: ali je morda kdo imel namen to smrt povzročiti? Morda celo vbrizgniti strup v nogo in zadržati voziček na mestu, dokler ni nastopila smrt? A to bi zahtevalo le nekaj kriminalnih sposobnosti, kot je na primer doseči vbризg točno v obliki škorpionovega žela (glede pika je doktor Winter vztrajal pri dejstvu, da je bil ta pik brez vsakega dvoma povzročen od te živali). Ta hipoteza je bila otežkočena, ker je po analizi osebnosti vseh navzočih ljudi prišel do zaključka, da bi težko koga osumil za to dejanje. Njegovo poročilo se je končalo s tem, da je ugotovil približen čas dogodkov: don Anastasio se je odstranil v glorieta skoraj točno ob petih popoldne. Smrt je nastopila, kot je zagotovil zdravnik, približno ob pol šestih. Kdo se je takrat nahajal v hiši? Preveril je listo vseh oseb, začevši s služinčadjo: takrat sta ostali samo dve kuharici, ki sta hiteli pomivati posodo in pospravljati kuhinjo. Nobena od teh se ni odstranila niti za trenutek iz hiše v tistem času. Nato je analiziral osebe, ki so še ostale v jedilnici ob kavi pri pogovorih in to so bili: žena Inés, župnik padre Antonio, komisar Gómez, knjigovodja Castello in Jože Smolnik. Vsak od teh (razen Inés, ki je vztrajno sedela pri mizi in nalivala kavo), je od časa do časa zapustil mizo in obiskal stranišče v pritličju. Nekateri so bili odsotni le nekaj minut, drugi malo več, a vsekakor premalo časa, da bi mogli opraviti tisto kriminalno delo. Kot zadnji argument je sodnik analiziral morebitne vzroke za umor. Žena Inés je bila jasno takoj izključena, ker je tako ali tako podedovala po možu vse premoženje, čeprav je bilo njeno življenje ob tem bolniku in sitnežu precej težavno, pa je to s svojim mirnim značajem čudovito prenašala. Poleg tega se sploh ni oddaljila iz hiše.

Prav tako je izključil devetletnega Valentina, ker bi bilo popolnoma absurdno misliti, da bi bil ta otrok zmožen sodelovati pri domnevnem umoru. Od ostalih mož je sodnik takoj odpisal župnika Antonia in komisarja Gómeza, ki sta se mu zdela vsled svoje investiture najmanj sumljiva. Ostala sta dva možna storilca: knjigovodja Castello in inženir Smolnik. Vzroki, ki bi jih imel Castello za tak zločin niso bili dovolj utemeljeni, ker ni bilo jasno, kakšne koristi bi imel on od tega, saj je bil le uslužbenec podjetja. Na listi je ostal Jože, ki je po sodnikovem mnenju bil verjetno edini, ki bi lahko imel kakšne koristi, in sicer zaradi svojih dobrih prijateljskih odnosov z Inés (kar so mu nesli na nos nekateri od osumljenih) in bi morda imel interes, da se po Anastasijevi smrti približa, se poroči z vdovo in tako postane solastnik podjetja. Hipoteza je bila privlačna, a dokazov ni imel nobenih. Zato je po dveh mesecih raziskovanja in Jožetu zelo neprijetnih zaslišanj zaprl proces in spremenil naslov mape v: »Smrt zaradi pika škorpijona«. Jože je bil do skrajnosti užaljen vsled sumničenj in mrmranja, ki ga sicer ni slišal, ampak ga je občutil na svojem tilniku, kadar je stopil med uradnike v podjetju.

Tedaj se je Jože odločil, da je za vse najbolje, da se umakne, da odide daleč in se nikoli več ne povrne v Catamarco. Poslovil se je od objokane Inés in odšel kar na hitro v Buenos Aires. Kmalu je dobil novo mesto pri Ministrstvu za poljedelstvo, s prav dolgočasnim delom, ki ga je junaško prenašal. Nikoli več ni imel stika z Inés, niti pisala si nista. Sedaj pa to pismo! ...

VI.

»Gospod, pripnite si pas, prosim! Čez nekaj minut bomo pristali v Catamarki.« Monotoni glas stevardese je Jožeta zdramil iz neprijetnih sanj. Ni vedel, koliko časa je dremal, najbrže tudi ni trdno zaspal, morda se je samo potapljal v podzavestne spomine, v tisti začarani labirint, v katerem se je izgubil vselej, kadar se je sprostil in so se njegove misli same od sebe potapljale v bolečo preteklost, po kateri brodi in koleba kot po močvirju, iz katerega se še ni mogel izmotati... Pobral je pismo, ki mu je medtem padlo iz rok in ga že desetič prečital:

»Catamarca, september 1986

Spoštovani gospod inženir Jože Smolnik! Čeprav je glavni vzrok za to moje pismo vljudno vabilo, da se udeležite spominske sv. maše ob prvi obletnici tragične smrti našega dragega prijatelja gospoda Anastazija Kypriadisa, ki se bo vršila v nedeljo 22. 9. 86. ob 11. uri v podružnici sv. Roka v La Ronda, je obenem izredna prilika, da se z Vami osebno srečam in prijateljsko pomenim. Saj midva dobro veva, kakšne čudne okoliščine so se stcale okrog te nesrečne smrti in njenih posledic (v mislih imam seveda predvsem vdovo, gospo Inés in njenega sinka Valentina), pa bi rad z Vami najprej skupno zmolil za dušo pokojnika, nato pa izmenjal nekaj misli z osebo, kateri sem vselej zaupal.

Z globokim spoštovanjem Vas lepo pozdravlja

Antonio Guerra,
župnik v La Rondi.

PS. Po sv. maši bo skupno kosilo na družinski čakri.«

Jože je obžaloval in se jezil nase, da je sprejel to povabilo in šel na pot, saj se je pred letom dni že odločil, da bo zakopal vse tiste spomine iz Catamarke, ki so ga mučili podnevi in ponoči, pa mu to ni uspelo. Sprva se je prepričeval, da bo s povratkom v Buenos Aires prekinil z grenko preteklostjo in začel na novo živeti, pa se je motil. Spomini so se vračali sami od sebe, kot valovi na morskem bregu. V Buenos Airesu je na vožnjah v avtobusu ali podzemni železnici nepretrgoma opazoval obraze sopotnikov in jih primerjal z znanci iz Catamarke, pa seveda mnoga dekleta primerjal z Inés, a ji ni našel para. Postal je samotar, redkobeseden in zdražljiv. Prijatelji so opazili to njegovo odmaknjenost in mu svetovali terapevta za depresijo, on pa je to misel odvrčal. Celu mu je uspelo pozabiti in odpustiti vse žalitve in sumničenja, ki jih je bil deležen od strani prenekaterih, a ko se mu je spomin dotaknil nesrečne Inés in njenega sinčka Valentina, ga je vselej prešinil nek preblisk, mešanica grenkobe in veselja, ljubezni in krivde.

Pretnes in odskakovanje letala, ki se je dotaknilo tal, ga je dokončno zdramilo in notranje uravnovesilo. Spet je čutil mir s samim seboj. Dejal si je, naj bo, kar bo. Skozi letališko halo je kljub svoji hibi v desnem gležnju skoraj stekel in sedel v prvi taksi, ki je čakal pri izhodu.

»La Ronda«, je skoraj zakričal Jože, »*Hosteria del Cerro, pa hitro potegnite, ker smo pozni!*« V istem trenutku je spoznal nasmejani obraz svojega šoferja. »*Hola, don Manuel, kako je s tabo?*« Manuel je bil stari Jožetov znanec, mnogokrat sta se vozila po catamarških cestah in marsikatero sta pogruntala. Skoraj vsak šofer v taksiju je, kakor brivec, najboljši poznavalec vsega, kar se dogaja v vesoljstvu, in če le mogoče, v privatnih zadevah klijenta. Jože ni bil zgovoren človek, ampak z Manuelom je delal izjemo. Potrudil se je vselej, da je obdržal ritem razgovora, kadar pa je ta zašel na preveč intimno in boleče polje, je s svojim molkom dal čutiti, da mora pogovor zasukati drugam.

Jože se je razveselil tega možaka, skoraj čistokrvnega domorodca Diaguaita, temne polti in nizkega čela, ki sta mu dobrotu in poštenost kar žarela iz iskrivih oči. Manuel je brez pavze začel s vprašanji: »*No, José, kako ti je šlo v Buenos Airesu, ali si kaj pogrešal našo lepo dolino, pa ljudi iz teh krajev?*« Jasno je bilo, da je vprašanje letelo na Inés, za katero je Manuel dobro vedel, da sta se z Jožetom rada videla.

»*Da, Manuel, pogrešal sem vas vse, no, skoraj vse*« ga je razorožil Jože in ga spet pustil, da mu nastavi drugačno zanko, v katero bi Manuel rad ujel žrtvico za nasičenje svoje radovednosti.

»*No, saj približno vemo, kakšno krivico so ti delali nekateri umazanci!*« Jože mu ni odgovoril, kar je jasno pomenilo, da potrjuje to njegovo domnevo. Manuel ni hotel izgubiti nitke, ki jo je že držal v rokah in je dreznil kar v živo: »*Uboga Inés pa je ostala prepuščena sama sebi.*« Te besede so izzvenele kot očitek, za katerega Jože ni imel pripravljen obrambe. Spet sta oba umolknila, a tokrat se je Jože hotel otresti Manuelovih namigov in vendar je čutil, da se mora braniti.

»*Kaj pa bi moral, kaj pa bi sploh jaz mogel storiti po vsem, kar se je lani zgodilo?*«

»Morda tedaj res ni kazalo drugega, da si se umaknil. A danes, po skoraj enem letu, boš pa imel priliko dobro in mirno premisliti, kaj bi bilo najbolj primerno. Mislim zate in tudi za ubogo vdovo s sinčkom, ki nimata nič lepega v življenju.«

Spet je nastal molk, ker Jože ni hotel na to nič ogovoriti. Avtomobil se je vzpenjal po zavutih klancih in prašni cesti v hrib in bližali so se La Rondi. Pa Manuel se ni dal ugnati. Poskusil je še enkrat:

»José, ti si dober tehnik, tvoj poklic je inženir, specialist si za to dragoceno rudo. Škoda, da si zapustil to družino!«

Dobri Manuel je hotel pomagati reševati problem, a je zadel v sredo Jožetove bolečine. Poznal je Jožeta in tudi dobro vedel za njegov kompleks s pohabljenostjo, ki je bil neprekoračljiv vzrok, da kot šepavec ne bi mogel osvojiti nobenega dekleta in ji predlagati zakon. Pa še ta starostna razlika – 23 let je kar precejšnja razpetina, da ta zakon ne bi uspel. Že pred leti, kmalu za tem, ko je Manuel spoznal Jožeta, ga je vprašal, kakšen problem ima z nogo. Ta mu je na kratko odsekal, da je to posledica vojne v Sloveniji, od koder je prišel. Torej vojni ranjenec, spoštljiv naslov za nekoga, ki naj se ga vsakdo usmili in ga konec koncev prepusti usodi.

Spet je med njiju posegel molk. Manuel je začutil, da je Jožeta malce preveč ranil, a prepričan je bil, da mora pomagati tem dobrim ljudem. No, saj mu je vse povedal, kar je mislil in pravzaprav sploh ni več pričakoval odgovora od Jožeta. Zavila sta preko mostu čez suho hudourniško strugo in se znašla v središču vasi.

VII.

Manuel ga je pustil pred vrati gostišča, edinega v La Rondi. Poslovila sta se s prijateljskim stiskom rok in globokim pogledom v oči. Manuel mu je pokimal, češ, saj razumem tvoje bolečine in nisem bil hud, če mi nisi dal prav na vsako moje čvekanje.

V nekaj trenutkih se je Jože namestil v sobici, ki je vsa dišala po starih preprogah in preperelem lesu, in se preoblekel v napol zmečkano obleko. Bela srajca ga je reševala, ker je

ostala še najmanj zmečkana. In kravata seveda. Že je zdrvel po stopnicah in nato skoraj tekel, kolikor mu je pokvečena noga dopustila, tistih dvesto metrov do cerkve. Ljudi ni bilo več na vratih, hvalabogu, saj je ura kazala že deset minut zamude. Padre Antonio je bil zelo točen, pravi *Gallego*. Cerkevna vrata so zaškripala in mnogi so se obrnili, pa to ga ni motilo. Župnik je bil sredi branja evangelijskega besedila in Jože je spoštljivo počakal zadaj. Takoj po končanem evangeliju je videl, da je v sprednjih klopih še nekaj prostora, in jo je mahnil v drugo klop, še predno je Antonio začel s pridigo. Zdelo se mu je, da je župnik prav njega čakal. Jože ni utegnil in niti hotel ogledovati obrazov prisotnih, pa so se mu oči ujele v Inesin mladi obraz v prvi klopi. Spogledala sta se za hip, toliko, da je zapazil prijeten nasmešek na njenih ustih, kot dobrodošlico ali topel pozdrav dobremu znancu. Čutil je, da mu je to pognalo kri z vsa silo in se je moral nekaj časa obvladovati, da se mu je polegla rdečica. Zraven nje je sedel Valentin, s katerim sta se tudi za hip spogledala. Dečkov obraz je ostal resen, skorajda zagonetno porogljiv. Revček nikoli v svojih otroških letih ni bil zmožen prešernega smeha. Udarcev v srcu, ki jih je dobival od očima, ni mogel skriti. Še sedaj se ni sprostil. Jože si je dejal, da se mora čimprej z njim pogovoriti.

Padre Antonio je imel kot vselej ganljivo homilijo, kar precej podobno tisti lanskega leta, ko so se poslavljali od Anastazija Kypriadisa. Vendar je bil bolj optimističen in spet lepo povezoval evangelijske misli z obletnico. Tudi s padrejem Antonijem sta se srečala s pogledi in je tudi njemu ušel prijazen nasmešek, zdelo se mu je celo, da mu je prijateljsko rahlo pokimal.

Po maši so se občani in družinski prijatelji zgrnili okrog Inés in ji stiskali roko. Tudi Jože se je približal in jo pozdravil, s poljubom na desno lice, kot je tukaj navada. Isto je storil z Valentinom, ki je skrival pogled v tla, nato pa z župnikom Antonijem. Ta ga je nadvse prisrčno in na ves glas pozdravljaj in se mu zahvaljeval, da se je odzval njegovemu vabilu.

Kot pred letom dni so spet posedli v stari Anastasijevi jedilnici, kjer se ni nič spremenilo. Gostje so bili povečini isti, le sodnika in šolskega ravnatelja ni bilo med njimi. V sredino je sedla Inés, na njeno levico Valentin, na desnico padre Antonio. Jožetu je odkazala mesto ob Valentinu, tako zelo blizu nje, da ga je stisnilo v grlu. Začutil je njen opojni parfum, ki mu

je bil od nekdanj vseh in ga je danes spet omamljal, da se je počutil popolnoma razoroženega. Na njegovi levici se je znašel župan don Albino Navarro, s katerim sta imela nekaj nezanimivih pomenkov glede vremena in nasada orehov, ki jih je ta gojil. Skoraj nasproti Jožetu je bil komisar Gómez, ki so se mu zablislile oči vedno, kadar sta se spogledala. To je spremljal tudi z zagonetnim nasmeškom, za katerega Jože ni mogel vedeti, ali je posmehljiv ali hinavsko obtožujoč. Malo bolj oddaljen je bil, hvalabog, knjigovodja Castello, ki je z isto napetostjo kot Jože pazil, da se njuna pogleda ne bi srečala.

Jože je zaman skušal načeti razgovor z Valentinom, ki je izbegaval pogled in na vsako vprašanje skomizgnil z rameni in končno na vprašanje o njegovi pumi samo iztisnil iz sebe »je ušla!«. Jožetu se je zdelo, kot bi se ga Valentin bal ali sramoval, kar ga je malce začudilo, saj ni imel nobenega vzroka za to. Pa vendar, morda je bil ljubosumen ali pa je bil hud nanj, ker je ušel v Buenos Aires. Sklenil je pri sebi, da mora s tem fantom prijateljsko, morda celo očetovsko spregovoriti.

Valentin je kmalu zapustil družbo in odhitel v breg proti svojemu živalskemu vrtiču. Jože je vedel, da se fant ne bo vrnil k mizi, zato ga je obšel navdih korajže in se je presedel na prazni stol tik ob Inés, ki ni mogla skriti veselja nad to njegovo gesto. No, saj bi ga morda tudi ona sama povabila k sebi, a prav zato ji je storil uslugo, da se je sam za to odločil. Inés je bila v polnem razgovoru z župnikom in je čakala na priliko, da se obrne k Jožetu, pa je padre Antonio, zlata duša, to opazil in v hipu pogledal na uro »Joj, moram iti, me čakajo drugi obiski«. Na kratko se je poslovil od vseh, Jožetu pa tiho šepnil: *»José, še danes moram govoriti s teboj!«*.

Jožetu se je zazdelo, da je bila Inés v trenutku vsa njegova. Srce mu je razbijalo in postal je rdeč v obraz, ko mu je ona pomirjevalno dahnila:

»José, končno si se vrnil!« Za temi besedami je nastal molk med njima, le gledala sta si v oči dolgo, dolgo, da je Jože končno iztisnil:

»Inés, saj ti veš, kako je z menoj.« Na to mu je nalahno pokimala in malce otožno pridala:

»Tudi ti veš, kako je meni.« Zagrabil bi jo za roko in jo stisnil in jo poljubil, pa se je s težavo zadržal. *»Inés, midva*

oba veva, kaj nosiva v srcih, pa saj veš, kako so se stvari odvijale. Ne očitajva si ničesar, saj imava še čas.«

»Čas je moj kruti spremljevalec, njegova ujetnica sem. Nič mi ne pomaga, le vsak dan me bolj tlači k tlom.....Saj veš, da stvari pri nas v rudniku ne gredo dobro, Valentin me pa tudi vsak dan bolj skrbi. Zadnje leto je postal tako zaprt vase in nerazumljiv, kot da bi se me bal. Včasih cele dneve ne spregovori besede, se ne igra z drugimi otroci, zares me skrbi ta otrok. Včasih sta bila vidva kar prijatelja, tako rad je govoril s teboj....«

Skušal jo je pomiriti: »Fantič je prestal mnogo gorja. Ni imel očeta in to je huda stvar. Potem pa ta njegov oči! In vse žalitve, ki jih je moral prenašati! Mislim, da bi bilo pametno pogovoriti se s kakim psihologom, kaj praviš?«

Inés je samo odkimala z glavo. »Valentin bi rabil očeta, dobrega in poštenega očeta.«

Prikimal ji je in povetil oči, kajti čutil je, kaj je imela v mislih. Ko jo je spet pogledal, so bile še vedno uprte vanj njene otožne oči, v katerih se je isknila solza. V Jožetu so se poigravale vse mogoče misli, nore in neurejene. Potreboval bi miru, da utihne ta orkan, ki se ga je polastil. Vedel je, da bi se moral odločiti za nekaj novega, in tega se je bal. Počutil se je poraženega, še več, strahopetca in nezmožnega, in spet povetil oči k tlom. Tedaj so ga rešili iz zagate gostje, ki so se poslavljali, in Jože je izrabil priliko, da se je opravičil in umaknil iz hiše in stopil v hrib proti gloriyeti. Ni vedel, kaj ga je gnalo tja. Bil je razburjen in je vendar čutil, da mora nekaj storiti za to družino.

VIII.

V tem razglabljanju se je pomiril in začel bolj hladno misliti. V gloriyeti, ki je stala sredi bujnega gaja, je gledal okoli sebe in skušal obnoviti tisti strašni dogodek pred letom dni. Predstavljal si je, kaj bi se zgodilo z njim, če bi bil na Anastasijevem mestu, pičen od škorpijona. Ni našel odgovora. Zakaj se Anastasij ni mogel pognati po bregu proti hiši. Saj to bi mogel storiti v trenutku po piku. Bolj je premišljeval, več dvomov je imel.

Ob gloriyeti je stala lesena lopa in tja je stopil. Bila je polna vsega mogočega orodja in druge šare. Presenetilo ga je, ko je zagledal v kotu Anastasijev voziček. Kako, da ga niso dali

drugam, podarili komu ali enostavno uničili. Potegnili je voziček na dnevno luč in ga začel opazovati. Bil je ves prašen in precej zarjavel, saj je bil precej star, ko ga je Anastazij že rabljenega prejel v dar od župnika. Gledal je sedež, naslonjalo, nato pregledal zavore, ki so v redu delovale in jih je bilo zelo enostavno izklopiti, če bi jih prej Anastasio zaradi varnosti priključil. Potem mu je pogled zašel na kolesa, staromodna in enostavna, s jeklenimi špriklami. Premikal je voziček sem in tja in opazil, kako se nekatere šprikle malo zvite, in isto na drugem kolesu, oboje v isti višini. Skozi glavo mu je šinila misel, da je morda nekdo res povzročil alacranov pik in nato vtaknil kako palico med šprikle pri kolesih, da se voziček ni mogel premakniti? Premišljeval je o palici in se spomnil, da je don Anastasio vedno imel pri sebi svojo palico, s katero si je včasih pomagal poganjati, in to palico so našli takoj po njegovi smrti na tleh poleg vozička. Vse mu je bila uganka: le kdo in zakaj?

Spravil je spet voziček na svoje mesto in šel naprej po ozki poti navkreber, skozi majhno goščavo, proti Valentinovemu živalskemu vrtu. Gledal je v tla, premišljal in premleval vse mogoče skrivnosti, ki jih še ni razvozlal. Bil je že skoraj pri vhodu v tisi mali zoo, ko zasliši otroški krik pred seboj:

»Stoj, ne stopi naprej!« Pred njim je stal Valentin in se ves tresel od razburjenosti. Oči so mu žarele in bile polne groze in bojazni. Tedaj je Jože zagledal v njegovi desni roki lesen precep z migljajočim škorpijonom. Okamenel je, ne od strahu, ampak od pretresa, ko je gledal tega fantiča, ki mu je grozil z nevarno golaznijo. V hipu so se mu začele stvari jasni in takoj se je pomiril. Temu fantu, mlademu morilcu, je treba pomagati, si je dejal.

»Valentin, ne bom šel naprej. Ti pa vrži alacrana doli po bregu, ker se morava mnogo stvari pomeniti, ampak kot prijatelja. Si me razumel, kot prijatelja!« Deček se je še ves tresel in Jože je počakal nekaj minut, da se je fant malce pomiril. Jože ga je gledal prijateljsko, dobrohotno in pomirljivo. Uporabil je neznane notranje sile, morda je bila to hipnoza, da se je fant res umiril. Valentin je počasi spustil roko z alacranom in ga nekaj trenutkov za tem zagnal v dolino. Nato je zakričal na vse glas in rjoveče jokal, potem se pa obrnil in stekel nazaj v svoj vrt. Jože je čutil, da se ga je otrok bal, ker je vedel, da je on eden redkih, ki je slutil resnico in bi ga lahko izdal.

Počasi je Jože stopal za njim. Valentin ga je počakal pri vratih svojega zatočišča, sedaj že molčeč, le dihal je močno. Ko je bil Jože že blizu fanta, mu je dejal: *»No, Valentin, pokaži mi tale tvoj živalski vrt, o katerem si mi večkrat pripovedoval, pa me nisi nikoli povabil, da bi si ga ogledal.«*

Stopil je bliže in ga s tem prisilil, da je odprl lesena vrata v ograji. Jože ga je prijel okoli ramen in začela sta hoditi skozi neke vrste labirint, kjer je bilo polno kletk in lesenih zabojev, iz katerih je prihajal poseben in ne preveč prijeten vonj. Vpraševal ga je, kaj ima v tej ali oni kletki in Valentin mu je nekoliko obotavljaje začel razlagati skrivnosti tega vrta. Rekli bi skrivnosti, ker v zadnjih letih menda nikomur ni pustil, da bi stopil v to njegovo kraljestvo. Kazal mu je kletke s ptiči, krastače, želve, kače različnih vrst in barv, nato *»multas«*, krte, in še vrsto drugih avtohtonih živalic. Samo dvoje kletk je bilo praznih: ena velika, kjer je nekdanj domovala puma in je bila še opazna razpraskana luknja, od koder mu je žival pobegnila, pa neka druga, manjša škatlja, kjer je bil dvignjen pokrov. Oba sta molče in brez komentarjev šla mimo te škatlje, saj sta vedela, do so bili v njej nekoč alacrani. Vprašal ga je le, kako je bilo s pumo in malce obotavljajoče in z očitno žalostjo mu je Valentin, že precej umirjen, začel pripovedovati, kako mu je ušla.

IX.

Bilo je že mračno, ko sta zapustila ta njegov vrt. Hodila sta vstric navzdol po bregu. Jože ga je objel preko rame in rekel:

»Veš, Valentin, saj ti se zavedaš, da ni bilo prav, kar si storil. Ampak nihče te ne bo obsodil zaradi tega, saj si še premlad. Okoliščine so te potisnile v to dejanje. Anastazij je bil preveč krut do tebe in tvoje mame. Jaz mislim, da bo v tvoje dobro, če se spoveš pri našem župniku, ki te bo tudi razumel in ti dal odvezo, ne bo pa nikomur tega povedal. Tudi svoji materi boš moral povedati, med vama ne sme biti nobenih skrivnosti. Ona te bo razumela, ker te zelo ljubi. Jaz ti pa dam svojo besedo, da bom molčal«

Molče sta stopala vstric, vsak s svojo težo v duši. Nato se je Jože ustavil in globoko zajel sapo, kot bi se s tem opogumil in počasi začel: *»Dragi Valentin, ti si nosil do danes to hudo breme. Povem ti, da tudi jaz nosim podobno breme.«* Prekinil je ta pogovor,

kot bi iskal primernih besed za svojo izpoved. »Imam te za svojega prijatelja, Valentin, zato ti bom nekaj zaupal, kar skoraj nihče ne ve, vsaj tu v tej deželi ne. Poglej me, vidiš, kako šepam, pa veš, od kdaj imam to hibo?«

»Nekoč si pripovedoval, da si med vojno menda padel z vlaka.«

»Veš, pravzaprav nisem padel, skočil sem. V živinskem vagonu mi je uspelo pretrgati mrežo na lini in tako sem ušel iz vlaka, ki je mene in druge tovariše peljal v smrt. Ne vem, če je še kdo drugi skočil za menoj, nikdar nisem čul o tem. Skočil sem na nekem ovinku, da me niso opazili stražarji na zadnjem vagonu, padel sem po kamenju in takoj začutil strašno bolečino v gležnju. Ko je bil vlak že daleč, sem se počasi odvlekel v gozd na hribu, v smeri proti meji. Bolečine so bile strahotne, da sem omedlel in kar ležal tam ves dan. Počasi sem se navajal na bolečine in se vlekel še naprej, vedno v smeri meje. Potreboval sem pomoč, obveze, pa tudi strašno sem bil žejen. Približal sem se neki hiši, kjer sem slišal glasove. Nisem vedel, kakšni ljudje so živeli tam, ali so bili naši prijatelji ali sovražniki. Zaklical sem mlademu dekletu, ki je prišla iz hiše in prosil pomoč. Prestrašena je stekla v hišo, od koder je nato stopil predme starejši mož, verjetno njen ded. V roki je imel lovsko puško in meril name, pa spraševal, kdo sem in kaj delam tam okoli. Videl je mojo zlomljeno kost in opazil mojo žejo in sem se mu verjetno malo zasmilil. Dal je prinesiti vodo in kos kruha, kar sem v trenutku uporabil. Nato mi je dekle prineslo obveze in deščice za nogo, ki sta mi jih pomagala pritrditi, in to mi je zelo pomagalo. Pa vendar to niso bili naši prijatelji, se pravi, bili so dobri ljudje, a so bili na drugem bregu. Starec mi je dal palico za oporo in nato ukazal, da grem z njim v dolino na stražnico. Takrat sem videl, da to pomeni zame smrt, in sem ga lepo prosil, naj me pusti, da grem kamor hočem. A mož se je ujezil in spet nameril puško vame, pa zakričal: »Če ne greš takoj naprej pred mano, te bom ustrelil!«. Nisem vedel, kaj bi napravil, da mu uidem. Delal sem se kot da ga ubogam, potem pa sem se sunkovito obrnil, zagrabil za puškino cev in mu jo hotel iztrgati iz rok. V tem se je puška sprožila in strel je zadel moža v prsa. Brez življenja se je zgrudil pred mano na tla. To je bilo zame nekaj strašnega, grozotnega. Nisem ga hotel ubiti, le puško bi mu rad iztrgal, a se je zgodilo, da sem ga ubil. To me muči že vse življenje, Valentin. Zbežal sem od tiste hiše in se privlekel čez mejo na svobodo. Tam so mi ozdravili rano v gležnju, nihče mi pa ni ozdravil moje rane na duši. Rekli so mi tudi, da bi se mogel operirati, jaz pa nisem hotel. Zdelo se mi je, da moram vse življenje nositi ta križ in zato sem ostal šepav.«

Valentin ga je pazljivo in molče poslušal. Jože je nadaljeval: »Tako so stvari, Valentin. Vidiš, tudi jaz imam nekoga na vesti.« Fant ni odvrnil od Jožeta svojih oči, iz katerih sta sijali hvaležnost in sočutje.

Jože je čutil, da mora še nekaj dodati: »Da, fant moj, saj ti veš, da sem bil vedno prijatelj tvoje mame, poznal sem tudi tvojega očeta in njegovo žalostno zgodbo. Vidva, ki sta ostala sama, sta se mi zelo smilila. Ampak pomagajmo si zdraviti naše bolečine, kot se spodobi med prijatelji! ...Kajne, Valentin?«

Spet sta se spustila po poti proti hiši in Jože je prijel Valentina za roko in mu jo krepko stisnil, ker je potreboval nekoga, ki ga razume. Tudi fant ga je stiskal s svojimi drobnimi prsti in mu dal čutiti, da ga je razumel. Spogledala sta se nekajkrat in fantu so se iskriale oči, kot še nikoli. Tudi majhen nasmešek se je pokazal na njegovem licu.

X.

Skoraj se je stemnilo, ko sta se vrnila. Hrošči so presunljivo žižkali in preglasovali večerni piš suhega vetra, ki se je skoraj vsak večer prihulil z pobočja Ambata in prinašal poseben duh po suhem listju in presušeni peščeni zemlji. Prišla sta v bližino hiše in se skoraj zaletela v padra Antonia, ki ju je očitno tamkaj pričakoval.

»Smo se že bali za vaju, le kje sta bila toliko časa?« Kljub temi je Jože videl v Antonijevih bistrjih očeh neko vprašljivo radovednost. Nekaj trenutkov sta se molče gledala in opazil je, kako pričakuje odgovor. Jože je molče obstal in pogledal v tla, kot bi iskal pravo besedo. Nato ga je molče pogledal in mu narahlo prikimal. Antonio je bil svet človek, pa tudi dober psiholog. Razumel ga je takoj in Jože je to opazil, saj je poznal njegov dvom, njegov sum. Župniku se je obraz sprostil in njegova roka se je ljubeznivo oklenila fantovih ramen.

»Tako, dragi Valentin, bova še midva kakšno dejala, saj sva že skoraj odrasla« se je zasmel svojji šali. Nato sta stopila počasi okoli hiše, Jože pa je zmolil očenaš k Svetemu Duhu, v zahvalo. Potem je stopil v hišo, kjer je bila Inés že sama, pomočnic ni bilo več. Tudi ona je vedela, kje se je Jože zadržal, in ni mogla skriti strahu pred resnico, ki jo je pričakovala iz Jožetovih ust.

Jože je bil razburjen in poln negotovosti, kako bo Valentinovi materi to povedal. Vsa njegova moškost je udarjala v možgane in odbijala melodramatične fraze, ki so mu prihajale na misel. Čutil se je razoroženega, pa vendar se je zavedal, da mora biti prav danes, prav sedajle bolj močan kot kadarkoli v svojem življenju. Počasi se ji je približal in se ni niti zavedel, kdo je dal povod, da sta se njuni roki oprijeli druga druge. Nekaj časa sta se molče gledala. V tem pogledu in v stisku rok se je prelivala vsa resnica. Vsa tragedija, za katero je imela Inés že dolge mesece neke slutnje, ki so jo mučile, pa se ni upala sama razrešiti tega problema, jo je spravila na rob živčne zmogljivosti. Njena duša je bila ranjena in bolečina jo je strla. Močno mu je stisnila obe roki in dahnila:

»José, mi boš povedal resnico?«

»Da, Inés. Tista je, ki jo že sama veš.« Premagal jo je silovit jok, da se je naslonila na Jožetovo ramo in ihtela naprej. »A ne boj se za Valentina, on je rešen.«

Nehala je jokati in se hvaležno zazrla vanj: »Jose, ali si prepričan?«

»Popolnoma, in povem ti tudi, da sva z Valentinom drug drugega rešila.«

XI.

Drugo jutro se je Jože odpravljaj nazaj v Buenos Aires. Zajtrkoval je z Inés, Valentinom in padrem Antonijem. Ta je vžgal mednje pravo adventno vzdušje. S svojim močnim in lepo zvenečim glasom je vzkliknil: »Dragi moji, to je prava Aleluja! Kristus je vstal iz groba po svoji smrti, vi trije pa pravtako. Dajmo, bodimo veseli!« Res se je veselo zasmel in dvignil skodelico kave, s katero so si v smehu napili. Nato so se poslovili.

A manjkalo je še nekaj. Inés je prevzela iniciativo in ga skoraj uradno in obenem veselo vprašala: »No, dragi naš inženir, kdaj boš spet nastopil službo pri nas?« Na Jožetov nasmešek in molk je sama dodala: »Se razume službo pri naju!«

»Kmalu, prav kmalu« ji je odgovoril.

Tokrat je bilo Jožetovo slovo od Inés bolj dolgo, ker je bil tudi poljub zelo dolg.

FILOZOFI – PEDOLOGI

Meddobje je pred nekaj leti objavilo moj spis *Filozofi – terapeuti* (XXXIV 1-2, 81-91). V njem sem skušal prikazati nekatere sedanje poskuse, da bi bili tudi filozofi terapevti, oz. da bi to bili predvsem filozofi. Zaključil sem s trditvijo, da ne zagovarjam obstoja in dejavnosti filozofov terapevtov, "čeprav je treba priznati, da so nekak nujen nasledek tolikernih zmot izvedencev v drugih strokah." Dodal sem tudi: "Prav tako tudi ne izključujem, da bi v današnjih razmerah kak filozof terapevt ne mogel imeti večjega uspeha s svojim načinom 'zdravljenja', kakor pa marsikak psiholog, psihoanalist ali psihiater – če seveda sogovornik (ne klient ne pacient) ne bi imel kakšne resnične telesne ali duševne bolezni."

V zadnjih treh letih se je še povečal ta poskus nadomeščanja psiholoških izvedencev s filozofi.

Začel se je pa **še drug poskus**: na osnovnih in srednjih šolah ter celo v otroških vrtcih nastavljajo filozofe.¹ Ne zato, da bi "poučevali" filozofijo, ampak da bi v pogovoru z otroki dosegli tisto, česar doslej niso mogli strokovni izvedenci za pouk in vzgojo v otroških vrtcih, osnovnih in srednjih šolah.²

1. Uporabljam izraza osnovne in srednje šole, četudi je zdaj argentinski šolski sestav po federalnem zakonu razdeljen na devetletko in triletno polimodalke. To pa zato, ker Avtonomno (glavno) mesto Buenos Aires in Córdoba in nekatere druge province niso hoteli uvesti novega sistema, medtem ko jo je provinca Buenos Aires pod guvernerjem Duhaldejem (1991-1999) začela prehitro in premalo načrtno.

2. Navadno govorimo o vzgojiteljih (učiteljih ali profesorjih) za različne stroke, katerim so splošno pravili pedagogi. Predvsem zaradi skrbi za boljši pouk in boljšo vzgojo jim v zadnjih desetletjih pri tem delu pomagajo psihopedagogi. Besedna razčlemba je tudi v tem primeru vedla do zavrnitve izraza, ki je sestavljen iz besed 'paidós' (otrok) in gogéin (priganjati ali groziti s palico, kot pastir nad ovčami). Zaradi tega so izraze kot pedagog in pedagogija zamenjali s pedolog in pedologija ter psihopedolog in psihopedologija.

Razumljivo nasprotovanje

Če na hitro preletimo spisek argentinskih šol, ki so že uvedle tak način uporabljanja filozofije za vzgojo, takoj opazimo, da so sicer skoraj vse v zasebni lasti (čeprav ima pouk v njih javno veljavnost), vendar gre pretežno za laične, to se pravi, za tim. nekonfesionalne ustanove.³

Kaj, mislim, da je glavni razlog za to? Ta, da to poučevanje filozofije temelji na danes nedvomno večinskem filozofskem stališču, po katerem filozofija predvsem zastavlja vprašanja, nanje pridobljeni odgovori pa niso veljavni za vse in še manj za vselej. Jasno je, da ni sprejemljivo tako pojmovanje filozofije za vsakogar, ki zavzema drugačne stališče.

Vendar sodim, da s katoliške strani oz. s strani tistih, ki zagovarjajo tim. *philosophia perennis*, v tem ne bi smelo biti ugovora proti takemu poučevanju filozofije. In to iz več razlogov.

Najprej ne smemo zamenjavati filozofije z vero. Vera se oznanja (in sprejema ali ne). Filozofske misli pa se predstavljajo slušateljem (oz. v tem primeru bolje: sogovornikom) z namenom, da se z drugimi o njih razgovarja (jih pretresa, debatira, o njih celo polemizira), jih nato po možnosti razmišlja sam zase (posebno, če so mu znali za to dati zadostnih nagibov), potem pa si jih tako osvoji (ali ne), da jih (vsaj delno) uvede v svoje mišljenje, čustvovanje in ravnanje.

Potem je važno upoštevati dejstvo, da je mnogo odvisno od osebe, v tem primeru filozofa. Če je zvest svojemu mišljenju, ne bo prikazoval filozofskih trditev, kot da bi bile dogme. In še manj bi smel napadati katerokoli versko resnico, če bi res

(V slovenščini moremo razlikovati med pedagogiko – naukom o vzgoji– in pedagogijo – izvajanje tega nauka v vzgajanju. Toda ali bi v tem primeru slovenščini smeli razlikovati med pedologiko in pedologijo?) Mnogi izraz zamenjavajo s podologijo, ki je ena izmed medicinskih strok (nauk o poznanju in zdravljenju nog). V Argentini se izraz kar ne more ustaliti in se ga celo pedologi sami izogibljejo, ker nepoučeni mislijo, da gre za govnoslovstvo v zvezi z neolikanim izpuščanjem plinov.

3. V Argentini navadno (posebno laicisti in etatisti) zamešavajo pojme: javne šole (*públicas*) bi naj bile samo državne; vendar imajo tudi zasebne (*privadas*) pravico javnosti in so torej pod tem vidikom prav tako javne kakor državne. Šole v zasebnih rokah navadno delijo na laične in verske (konfesionalne), te pa po veroizpovedi, kateri pripadajo.

šlo zanjo.⁴ Vprašanje je seveda, koliko trden je res nekdo o tem, o čemer je prepričan ali v kar veruje.

Sicer pa, če sprejemamo, da je (med raznimi veroizpovedmi vsaj) katoliški nauk v skladu z naravnimi zakoni in obenem tudi najbolj skladen s tem, kar je res človeško in kar človeku omogoča, da postaja zmerom bolj človeški, bi tak filozof čisto mirne vesti dajal v pretres tudi resnice in zahteve, ki so zanj del njegove neomajno trdne vere. Saj menda nismo že pozabili na Vat II, ki nas je vzpodbujal, naj bo pouk v svobodi (ali morda bolje: v svobodnem ozračju) in za svobodo.

Moji pomisleki

Kljub temu sam imam več pomislekov in to iz različnih razlogov. Najprej poznam dosti oseb z akademskim naslovom "filozof". Vsem ne bi zaupal tega predmeta. Prvič, ker se mi zdi, da je nekaterim filozofija premalo domača: imajo akademski naslov "filozof", dejansko pa niso filozofi. Drugič, ker nekateri (sicer nehoti) zamenjavajo filozofijo s psihologijo. Tretjič, ker se najde med njimi kak tak človek, ki je vse preveč gotov o čem, če ne celo o zelo mnogih zadevah (recimo, da je fanatičen), s čimer pa dokazuje, da dejansko niti sam ni zadosti prepričan o tistem, kar tako ihtavo zagovarja in pravzaprav bolj skuša prepričati samega sebe. Četrtrič, ker je kar dosti takih, ki o ničemer niso gotovi, ali pa se vsaj delajo, kot da bi sploh o ničemer ne bili gotovi; taki ljudje pa niso resni in jih tudi učenci ne jemljejo zares.

Drug pomislek je ta, da, čeprav osebno ne poznam vseh bolj pomembnih zastopnikov te zamisli, vem, da prevladujejo profesorji s filozofske fakultete buenosaireške državne univerze (UBA) in da med njimi, žal, ni usposobljenih profesorjev filozofije s katoliških univerz, če je sploh kakšen. Znano je, da so na omenjeni fakulteti s prihodom alfonsinskega demokratizma⁵

4. Večkrat ima kdo za versko resnico ali zahtevo, kar dejansko ni; in obratno, nima za versko resnico ali zahtevo nekaj, kar dejansko je. Prepričan sem, da bi, če bi bil bolje poučen, marsikak "verniki" ne bil več tako veren, marsikateri "neverniki" pa bi se čutil bliže veri.

5. Leta 2001 sem prvič zasledil ta izraz v dnevniku La Nación. Toda sam izraz uporabljal že od leta 1989, kar je bil eden izmed razlogov za to, da sta dve pripadnici argentinske, vedno klečeplazniško "ortodoksne" KP, na buenosaireški fakulteti Državne tehnološke univerze začeli tim. akademsko sodbo proti meni (in kolegu prof. dr. Vidiellu), v čemer zaradi zagovora resnično demokratičnih oseb nista uspeli.

odstranili precej svobodno mislečih filozofov in na njihova mesta postavili ljudi z manjšo izobrazbo, z manjšo razgledanostjo in z zelo ozkim, navadno po njihovi ideologiji omejenim mišljenjem – kar je v bistvu protifilozofsko!⁶

Te filozofske struje so pretežno levičarske. Med njimi so najbolj znane: Gramscijeve, konstruktivizem in dekonstruktivizem.⁷

Predpostavke filozofov-pedologov⁸

1. Zastopniki te pedološke novosti vztrajajo na nečem, kar mnogi imajo (obenem s splošnostjo oz. celotnostjo) za eno od dveh značilnosti modroslovja: da filozofija nima nobenih predpostavk. Ali drugače povedano, da ne sprejema nobene trditve, ne da bi jo skušala preveriti.

6. Prav zadnji čas je bil izvoljen za dekana dr. Schuster - kateremu gotovo ni mogoče očitati, da bi bil desničar ali sredinec! -, ki je proti protizakonito (dejansko s kaznivim dejanjem!) imenoval na visoko mesto človeka s priimkom Felicetti, sicer amnistiranega morilca, ki namešča Gorriarán Merla, v zaporu zaradi krvavega napada na vojašnico La Tablada za časa predsednika Alfonsina.

7. Zagovorniki Gramscijevih idej. Italijanska KP je bila v dilemi, ker so od nje zahtevali, da se podredi kom. internacionali, medtem ko je bil Gramsci trdil, da mora v demokraciji partija svobodno delovati. Njegovi glavni teoriji: 1- teorija o praksi (absolutni historicizem), po kateri je zgodovino mogoče razumeti samo z dialektično metodo (z zavestjo dejanskih družbenih nasprotij); tudi marksizma ni mogoče razumevati drugače kot filozofijo prakse: revolucionarni zavesti sledi praksa (prevzem oblasti po zatiranem razredu). 2- teorija o hegemoniji: v določenih političnih okoliščinah določeni razred lahko postane zgodovinski nosilec družbene spremembe, kar ni mogoče, če se pojmuje država samo kot diktatura ali oblast, ki zatira. Politična oblast je nasledek hegemonije, ki se jo doseže v določeni družbeni skupini, ali obratno. - S temi teorijami je hotel Gramsci prenoviti pogled na pomen, ki bi ga imele ekonomske strukture v razvoju družbe. Odtod tudi naloga izobražencev in partije: izobraženec mora doseči, da se delavske mase zavedó svoje zgodovinske naloge, in zato ne sme biti samo raziskovalec, ampak partijski voditelj; partija je organizem, ki zastopa resnične interese delavskega razreda in jo je treba imeti za "sodobnega kneza", z vsemi atributi, ki jih je Macchiavelli dajal svojemu knezu.

Konstruktivizem v splošnem pomenu je prilagoditev Vicovega načela "verum ipsum factum", kar more pomeniti, da "človek razume samo to, kar je sam naredil"; pa tudi Kantovega stališča, da "a priori spoznamo v rečeh samo tisto, kar smo mi sami deli vanje" - V epistemologiji tim. šola iz Erlangena (Paul Lorenzen) zagovarja teorijo konstruktivizma v znanosti in nравословju (etiki). Načelo konstruktivistične metode je: "razumeti moremo samo tisto,

To stališče, ki je skupno mnogim filozofom, je treba pravilno umevati in razlagati. Kajti v primeru, da bi kdo šel v skrajnost, bi že od vsega začetka zahajal v protislovje: če ne sprejemam nobene predpostavke, zakaj (nekritično?) sprejemam predpostavko, da filozofija ne bi imela nobene predpostavke?

2. Poudarjajo pomembnost, da si otroci pridobe spodobnost zastavljati si vprašanja. Pod vodstvom profesorja bi v tem morali biti logični ter sposobni uporabljati pravilne izraze.

Ni lahko povedati, kaj za kateregakoli Argentinca pomeni izraz "logično", ki se ga neprestano uporablja - čeravno bi si upal trditi, da so Argentinci v mišljenju in ravnanju na splošno zelo malo logični. Jasno je, da tako upravljan izraz "logično" more v vsakem primeru pomeniti nekaj drugega; da je torej nekaj logično samo za tistega, ki govori. Zamenjavanje logičnega s

kar moremo sestaviti (zgraditi)". V ta namen je treba sestaviti neko razumsko sintakso (izrazje) ali logiko, kot neke vrste prekgovorico (metagovorico), katere namen je razumevati naše mišljenje in govorjenje.

Dekonstruktivizem je bil Derridov odgovor na to, kar je imenoval logocentrizem. Trdi, da je pomen učinek, ki ga proizvede govornica sama, torej pomen ne more biti pred izrazom. Derrida imenuje nasprotno stališče logocentrizem. Ta daje hegemonijo govornici besedi, s čimer zapostavlja pisavo. - Po Derridu bi splošna kritika znaka omogočala vzeti besedi njeno hegemonsko stališče in povzdigniti veljavo pisave; a ne da bi s tem zrušila hierarhijo besede in postavila na njeno mesto hierarhijo pisave. Derridov namen je bil dokazati, da ni nobenega nosilca pomena (significans), ki bi omogočal celotno (popolno) prisotnost pomena (significatum). Trdil pa je še več: da je nosilec pomena popolnoma neskladen s to možno popolnostjo. - Dekonstruktivizem je torej po Derridu dejanje, ki je obenem strukturalistično in antistrukturalistično. Njegov namen je zrušiti stavbo metafizike, logocentrizma in prezenzializma zato, da se prikažejo strukture; ko pa se prikažejo, so samo ruševine oz. zgolj formalne strukture, ki ne razložijo ničesar. (Na nek način Derrida sledi Heideggerju.) - Derrida je imenoval govornico prvotno pisavo, s čimer je hotel osvoboditi govorico - ustno in pisano - domnevnega vtikanja prisotnosti, ali drugače povedano, rešiti jo pred-stavljanja. Sčasom je pisava v Derridu izgubila prvotno pomembnost; v poznejših spisih Derrida ne isti več pisave z govornico na splošno, ampak jo umeva kot nedoločljiv sestav "zapisov" in "ustanov" ter sodi, da je odvisna od določenih nekonvencionalnih dejavnikov, kot npr. od "sledit" (traces). Predvsem pa je sedaj pisava za Derrida tisto, kar izraža z novim pojmom "différance".

Za vse gl. Cortés Morató J. in Martínez Riu A., *Diccionario de filosofía en CD-ROM*. Editorial Herder S.A., Barcelona, 1996.

8. Nekateri sodijo, da je bil nekaj začetnik te struje Sokrates zaradi svoje metode spraševanja in razgovora; drugi pa, da sedanji španski filozof Savater, npr. z delom *Ética para Amador*. (Toda osebno se mi ne zdi verjetno,

psihološkimi je značilno argentinsko, a seveda ni samo argentinska napaka.

3. V razpravljanju s sošolci ali sodijaki bi morali otroci iskati odgovore na vprašanja, ki so si jih zastavili - čeprav je treba računati s tem, da ne bodo nikdar prišli do nobenega zaključka.

Zelo mogoče je, da se ne bodo zedinili niti v vsakdanjih zadevah. Tisti primer o dveh skrajno nasprotnih si skupinah v malenkostih, kot "odprta okna" - "zaprta okna", velja tudi tukaj. Kaj šele, kadar bi šlo za bolj važne zadeve.

V mnogih, navidezno bolj važnih primerih so otroci pod vplivom okolja in skoraj slepo zagovarjajo tisto, kar je trenutno splošno sprejeto.

Vzemimo za primer ekologijo: vsi so načelno zanj - kar pa ni ovira, da ne bi kjerkoli kričali na ves glas... da se ne bi "zabavali" v "diskos" (in podobnih dvoranah) z nečim, kar je bolj podobno hrupu kakor glasbi... da ne bi čim bolj močno poslušali njim priljubljene glasbe... da ne bi kadarkoli, v za zabavo ali ob kakšnem protestu, metali v zrak glušljive petarde in bombe... - četudi vedo, da to hudo škoduje pticam in predvsem udomačenim živalim.

4. Santiago poudarja, da učitelj ne sme nikoli podati svojega lastnega stališča, prepričanja, mnenja - niti ne v čisto jasnih

da bi Sokrates, - ki je menda rekel, da ve samo to, da ne več nič - s Platonom mislil, da je vse naše /spo/znanje samo spominanje, da bi dejansko torej že skoraj vse vedeli, samo da bi nas kdo (ali kaj) na to spomnil).

Čeprav je mnogo del te struje raztresenih po raznih revijah, je izšlo tudi že nekaj knjig, ki jo skušajo utemeljiti, zavriniti morebitne predsodke in ugovore, predvsem pa predstaviti vsebino in način poučevanje. V Argentini imamo dozdalej o tej zadevi vsaj dve bolj poznani knjigi: Gustavo Santiago, *Filosofía con los más pequeños*, Novedades Educativas, Bs.As, 2001; in Alejandro Rozitchner, *Filosofía para chicos*, Santillana, Bs.As., 2001.

Santiago je precej pod vplivom Alain Badiou-a, za katerega je filozofija samo splošna teorija o dogajanju, medtem ko je (sicer prehodna) ontologija dejansko matematika, nekaj med znanostjo o biti kot biti (ali teoriji o čistem mnogoterem) in znanostjo o pojavljanju (ali logiki o soskladnosti univerzov, ki se dejansko pojavljajo).

Rozitchner je poučeval filozofijo na buenosaireski univerzi in drugih ustanovah. Trenutno vodi Delavnice za ustvarjalnost z namenom, da bi združil filozofijo s proizvodnjo. Deluje pa tudi kot komentator na radijskih in televizijskih postajah.

moralnih primerih. To bi se reklo: filozof-pedolog, npr., ne sme biti proti splavu; mora dovoljevati napade na zakon, družino, narod, narodnost, državo, človeštvo in človečanstvo... Njegova naloga naj bi bila samo v tem, da otroci ne bi uporabljali sofizmov, da se ne bi izražali z dvoumnimi povedmi, da ne bi samo teorizirali, temveč dajali primere in da bi zmeraj spoštovali dana delavna navodila.

Prepričan sem pa, da v tem Santiago pretirava. Če ne zaradi spoštovanja do oseb ali manjšin, bi že iz strahu pred obsodbo nekaterih manjšin moral zastaviti jasno besedo proti določenim diskriminacijam (homoseksualci, semitizem).⁹

5. Nekateri gredo še dlje in naravnost povedo učencem, da ni njihova naloga v tem, da bi jih kaj naučili. To se pravi, ne da bi jim nekaj vtepli v glavo (spomin), temveč samo, da bi vsi skupaj razmišljali in razpravljali.¹⁰

Seveda sem tudi jaz proti tim. bančnemu pouku, ki ga je upravičeno zelo očrnil brazilski profesor Freyre v svojih spisih: profesor naj bi "vlagal" (kot denar v banke) določeno vsebino

9. Kajpada ta prepoved diskriminacije, vsaj v obcih v Argentini (in v RS!) ne velja za rimskokatoliško Cerkev, njene nauke, papeža itd., iz katerih se vsakdo lahko norčuje po mili volji.

10. Marsikateri vseučiliški profesor je ravnal tako – med njimi tudi jaz. Dejansko sem na začetku akademskega leta imel navado, da sem slušateljem rekel: "Ne verjamem, da bi zaradi mojih predavanj ob koncu leta kaj dosti več vedeli; a če dosežem, da bi malo več in vsaj nekoliko bolje mislili, bom zadovoljen, ker sem s tem izpolnil svojo najpomembnejšo nalogo." - Nisem pa prepričan, da bi bilo to, kar je mogoče in celo nujno na univerzi, primerno tudi za otročičke v vrtcih, za osnovnošolske učence in srednješolske dijake. Vsiliti jim določeno gotovost, nedvomno škodi, in posledica tega je toliko število nevrotikov; ne dati jim nobene gotovosti, ali samo tisto, ki si jo pridobi vsak otrok sam v razgovoru z drugimi, je lahko še bolj škodljivo, in bo doseglo samo to, da bo še več in še hujših nevrotikov. - Ob tem se spomnim na primer iz zavoda Janeza XXIII, kjer sem bil rektor. Neki starši so sinu dovoljevali, kar si je le zahotel, mu popuščali do skrajnosti in so celo zakrili zločinsko dejanje, ko je sin z očetovim avtom povozil dva motociklista. Nekega dne je sin zagrešil novo norost. Prav tisti dan pa so očetu zasegli vse premoženje, ker je bil gospodarsko zavozil. Morda je to povzročilo, da se je oče končno razjezil in sinu pritisnil krepko klofuto. Sin se je zaprl v svojo sobo. Po dolgih urah ga je oče hotel iti prosit odpuščanja! Sin pa ga je objel in mu rekel: zdaj vsaj vem, da me imaš rad.

v spomin (ne v razum!) dijakov.¹¹ Toda od tod do popolne vsebinske praznine in do pomanjkanja vsakršnega učnega načrta, je dolg korak!

Vse to me spominja na leta 1973-4, ko so na argentinskih držav-
nih (in celo na nekaterih zasebnih) univerzah (ne izključujem
tudi ne vseh srednjih šol) gospodovali "levičarji" in postopali
tako, kot si gotovo ne bi upali ne v Sovjetiji ne na Kitajskem
ali na Kubi. Profesor je (sedeč na mizi ali na tleh in seveda
z matejem v roki) vprašal slušatelje ali dijake, o čem bi radi
govorili. Sem pa tja si je kak profesor upal predlagati, kaj naj
bi bila vsebina tistega dneva; npr., Aristoteles ali sholastika
ali Descartes. Če profesor ni predložil teme, so klepetali o neum-
nostih, ali pa največkrat o tem, kako da zahodni kapitalistični
svet zatira Argentino in Latinsko Ameriko. (Tedaj marsikdo
še ni vedel, da je izraz Latinska Amerika tudi kolonijalen!).
Če pa so slušatelji sprejeli predloženo temo, je potem vsakdo
izrazil svoje mnenje, naj je kaj vedel o temi ali nič. Seveda
so bili izpiti skupinski, govoril je navadno en sam slušatelj,
red je bil pa glede na to, kako se je kak slušatelj znal prilagoditi
profesorjevi ideologiji...

Morda je kljub vsemu še najbolj resno stališče v tem pogledu
mnenje akademskega tajnika filozofske fakultete UBA, Esteban-
a Speyer-ja. Ta vztraja na veliki odgovornosti, ki za profesorja
pomeni stik z otroki. Filozofija ne sprejema predpostavk, otroci
pa prihajajo iz družin, ki imajo navadno nek skupek verovanj.
Zato je treba zelo paziti na to, kje je meja, do kamor se sme
iti, ne da bi otrokom začeli spodkopavati njihova verovanja.

Vsebina in način

Že imenovani Rozitchner pravi, da otrokom in najstnikom filo-
zofije ni mogoče učiti kot predmeta z (določeno) vsebino. Po

11. Pod nemško zasedbo smo se morali učiti zgodovine tako, kot so nam jo pred-
stavljali. Npr., o Luterjevi reformi nam je dal učitelj nemško in nacistično
verzijo. Po nasvetu staršev nam ni preostalo nič drugega, kot da smo kot
papagaji ponavljali to, kar nam je hotel zabičati v spomin nemški učitelj,
sicer slovensko-koroški renegat in zagrizen nacist. To je bil nedvomno dober
primer za "bančni" pouk.

njem se mora filozofija doživljati in deliti z drugimi; vedno pa mora biti osebna. izkustvena pot iskanja.

Jasno je, da se otrokom ne more dobesedno brati izbranih tekstov znanih filozofov. Tudi niso vse teme enako dosegljive vsem učencem. Od profesorja je odvisno, da izbere primerna besedila. Zato nekateri uporabljajo knjige, ki so pisane izrecno za ta pouk na različnih ravneh.

Eden izmed ugovorov, ki jih nahajam, je ta, da naj bi otroci razpravljali o čemerkoli; tem bolj, čim bolj jim je kaka zadeva pri srcu. Ali pa je to filozofija? Mar ni to samo ena izmed njenih značilnosti: spraševati se o vsem? Pri čemer se ne upošteva ne končnega cilja iskanja (zadnji zakaj oz. zadnji čemu), niti ne tega, da bi učenci prišli vsaj do nekaj začasnih odgovorov.

Jasno je, da bodo otroke bolj zanimale njim bližnje zadeve, ne pa zadnja vprašanja o zadnjih vzrokih, če se izrazim aristotelsko-tomistično. Otroke bo bolj zanimalo, zakaj, kako in čemu je človek izumil atomsko bombo... od kod vojne in poboji... kako odpomoči ekološkim problemom... itd. Verjetno jim bodo še bližje taka vprašanja kot: zakaj sploh šola, zakaj en ali drug predmet, zakaj (naj) učitelj kriči, čemu domače naloge itd. Seveda se tudi ta vprašanja morejo obravnavati s filozofskim pristopom – če imata učitelj ali profesor sposobnost za to, da otroke privajata k temu.

Nameni

Zdi se mi, da je mogoče sprejeti vse glavne namene tega novega vzgojnega poskusa. Kajpak je potrebno, da se omilijo te nekako brezpogojne (absolutne) trditve, nasprotne celo temeljem filozofske struje, ki daje osnovo za ta poskus! Če se izpolni ta pogoj, more biti ta poskus primeren in koristen. Ne smemo pozabljati na to, da so današnji vzgojitelji pretežno neformalni (okolje, družbena občila...) in da ne družina ne šole ne zmorejo več z dozdanjimi načini vzgajanja.

Zato preglejmo, kakšni so nameni tega vzgojnega poskusa, in jih skušajmo na kratko oceniti.

1. Otrok naj bi postal bolj refleksiven.

Kar je pravilno. A vse je odvisno od starosti in zrelosti. Nihče pa ne bi smel delati tega, kar je danes glavna napaka občil: vsiljevati svoje gledanje otrokom, mladini in celo odraslim.

2. Pridobiti bi si moral mišljenje v kritični, ustvarjalni in etični (nravni) razsežnosti.

Lepo, a največkrat se ostaja pri besedah in dobrih namenih.

3. S tem bi naj postal bolj strpen do drugih.

To je morda ena izmed najteže dosegljivih nalog, obenem pa ena izmed tistih, ki bi morale imeti prednost.

4. Učenec naj bi si pridobil sposobnost za sprejemanje drugačnih mnenj. Če bi jih hotel zavrniti, bi moral biti sposoben dati razloge za svoje mnenje, čeravno razlogi ne bi bili nujno razumski.

Za sposobnost sprejemanja drugačnega mnenja, ali sploh za vsako drugačnost, danes skoraj ni več potrebna vzgoja, ker so spremembe v družbi privedle skoraj vse do stališča, po katerem vsakdo lahko misli ali dela, kar se mu zahoče. Dan-danes torej niti ni potrebna posebna vzgoja s tem namenom. Pač pa je nujno potrebna vzgoja za to, da bi si kdorkoli, otrok ali odrasli, najprej upal podati razloge za svoje stališče in, če bi bilo res potrebno, razloge proti stališču koga drugega. Kajpak bi moral znati vse to izražati na pravičen način. To pa je skoraj celoživljenjska naloga za skoraj vsakogar.

5. Ko otrok tako izgraja svoje mišljenje, nehote filozofira oz. je do neke mere filozof (Rozitchner).

Verjetno je tako izražanje odraz argentinskega (ali romanskega ali iberoameriškega) gledanja. Argentinci (in špansko govoreči nasploh) pravijo, da ima vsak svojo "filozofijo", to se pravi, mišljenje, gledanje, nazor; npr. o letočih nespoznanih predmetih, o nogometu itd. Prav tako govorijo, da ima nekdo določeno psihologijo o tem, kako opravlja nekatere čisto navadne in vsakdanje posle (npr., kako lupi, jé ali srka pomarančo). Že smo rekli, da skoraj vsakdo neprestano vnaša v razgovor besedo "logično", to se pravi, kar je logično zanj, - če je pa za druge, ga pa to ne briga, čeprav je navadno prepričan, da je edino njegova logika pravilna in da bi vsi morali soglašati z njo.

6. Res je, da medtem ko raste, vsak otrok daje svojim staršem možnost rasti z njim in jim do neke mere celo nalaga to dolžnost. Vprašljivo pa je Rozitchnerjevo stališče, da bi naj zlasti otroci, ki v šoli "filozofirajo", nudili staršem možnost, da ti nanovo razmislijo svet in svoje mesto v njem, s čimer da naj bi se vzpostavil med otroki in starši prostor za filozofsko mišljenje.

Ne izključujem popolnoma možnosti, da bi kdaj prišlo do takega primera. Na splošno pa bi se zdelo kateremukoli odraslemu, predvsem staršem, le preveč, če bi jim - čeprav nehote - sinček iz otroškega vrtca ali osnovne šole, spreminjal tisto, kar so svojčas imeli za svoj življenjski cilj, ali imenovali svoj svetovni nazor ali smisel svojega življenja ali svoje glavne vrednote.

Zaključki?

Argentinski šolski sistem, ki slabo plačuje celo najbolj potrebne učne moči, si v sedanjih razmerah ne more privoščiti nastavitve novih izrednih učnih moči - če izvzamemo nekatere sedaj zelo redke gospodarsko dobro stoječe zasebne zavode.

Spet moram zatrditi, da je ta poskus nasledek kar precej splošno sprejetega mnenja, da niti tozadevni novi strokovnjaki (psihopedologi) doslej niso mogli preprečiti zmerom manjših dosežkov. Toda dvomim, da bi bilo mogoče najti rešitev predvsem ali zgolj s filozofi-pedologi.

Res ne vem, kakšen pomen bi moglo imeli "filozofiranje" te vrste v otroških vrtcih. Verjetno pa bi se splačalo bolje preštudirati zamisel o filozofih-pedologih na devetletkah in polimodalkah ter se potem odločiti glede na dosežke tega vzgojnega poskusa.

Predvsem bi bilo nujno, da bi se pri tem poskusu vsi skušali izogibati kakršnemukoli pretiravanju. Eno takih pretiravanj je predvsem mnenje, da bi bil tak "predmet" neke vrste odpomoč in zdravilo za vse (šp.: panacea). Upoštevati pa bi bilo treba še druge ugovore, pomisleke in pogoje, ki sem jih spotoma omenil.

Haedo, 1. avgusta 2002

MIRKO GOGALA

RAZMIŠLJANJE O DUŠNEM PASTIRSTVU V NAŠI POLITIČNI EMIGRACIJI

Uvod

Pred dvema letoma (6.X.2000) sem v svojem predavanju pri SKA na kratko predstavil in nekoliko obrazložil papeževo poslanico o "Dialogu med kulturami za civilizacijo ljubezni in miru". Danes pa bi rad v luči te poslanice osvetlil položaj v naši skupnosti in sicer s stališča dušnega pastirstva.

Vsi dobro vemo, da je dušno pastirstvo eno najvažnejših ustanov v naši skupnosti. In če kdo, je prav dušno pastirstvo v prvi vrsti poklicano, da se odzove papeževemu vabilu k dialogu med različnimi kulturami in izročili, tako znotraj naše skupnosti kot tudi izven nje, v odnosu do okolja, katerega del smo.

Da bi k temu doprinesel vsaj skromen delež, bom skušal razmisliti, kakšno vlogo ima pri tem dušno pastirstvo in pred kakšnimi izzivi stoji.

Da pri tem ne zaidemo s prave poti, imejmo vedno pred očmi načelo, ki nam ga v poslanici daje papež za orientacijo, ko pravi: *"Pristnost vsake človeške kulture, vrednost etosa, ki ga nosi v sebi, oziroma trdnost njene moralne usmeritve, - vse to je mogoče na nek način meriti po tem, koliko kaka kultura obstaja za človeka in krepi njegovo dostojanstvo na vseh ravneh in v vsakem okolju."* (Dialog 8, b).

Z velikim veseljem sem bral, da si je Cerkev na Slovenskem postavila isti temelj za svoje bodoče delo. Na plenarnem zboru je naredila tri temeljne odločitve: za človeka, za dialog in za občestvo. To so tri vrednote, na katere že več kot trideset let opozarjam našo skupnost. Naj bodo kašipot tudi za tole naše razmišljanje.

Po tem uvodu si najprej pojasnimo pojme: kaj je naša politična emigracija in kaj je dušno pastirstvo v njej.

Naša politična emigracija.

Pod politično emigracijo razumem vse svetne, civilne ustanove, ki smo si jih slovenski priseljenci po drugi svetovni vojni ustvarili tukaj v Argentini in ki sestavljajo našo skupnost. Sem spadajo predvsem krajevni slovenski domovi, povezani med seboj v krovno organizacijo "Zedinjena Slovenija", ki se je prej imenovala "Društvo Slovencev". Dalje spadajo sem vse naše šolske, prosvetne, kulturne, socialne, gospodarske, politične in športne organizacije. Ker jih vsi dobro poznamo, jih ne bom natančneje našteval. Opozorim naj le, da so lepo predstavljene v publikaciji Rafaelove družbe in izseljenskih duhovnikov, ki nosi naslov "Slovenci po svetu" (str. 20).

Te organizacije so del civilne družbe in delujejo uživajoč popolno svobodo in enakopravnost v okviru argentinske države, ki mora skrbeti za skupno blaginjo vseh svojih prebivalcev. Po zrušenju komunističnega enoumja v Sloveniji so si za svoj cilj postavile nalogo: ohranjanje slovenstva med nami. Na tem področju so opravile in še opravljajo izredno važno vlogo, ki nam je upravičeno lahko v ponos in veselje.

Nase dušno pastirstvo.

Poleg pravkar omenjenih združenj imamo v naši skupnosti še eno zelo važno ustanovo: Slovensko dušno pastirstvo. To se bistveno loči od vseh ostalih, saj je del Kristusove Cerkve, ki je navzoča tudi tukaj v Argentini. Vodijo ga za to pooblaščen slovenski duhovniki, ki pod vodstvom krajevnih škofov z veliko gorečnostjo in požrtvovalnostjo skrbijo za večni blagor naših duš. Zato je prav, da si ga malo natančneje ogledamo.

Duhovna oskrba izseljencev je bila že od nekdaj poverjena škofom in župnikom tistih krajev, kamor so izseljenci prišli. Saj vemo, da je v Cerkvi redna organizacija dušnega pastirstva izvedena po teritorialnem načelu.

Ker pa so izseljenci običajno druge narodnosti, govore drugačen jezik, prihajajo iz popolnoma drugačnih razmer in imajo čisto svojsko duševnost, jim krajevni župniki običajno ne morejo nuditi zares učinkovite duhovne oskrbe. Zato je Cerkev svojo redno organizacijo dušnega pastirstva izpopolnila tako, da je na stopnji župnika uvedla posebno ustanovo izseljenskih duhovnikov, na stopnji dekana, ki povezuje več župnij, pa delegata krajevne

škofovske konference. To je storila s Konstitucijo Exul Familia (1952) in z "Navodilom za dušno pastirstvo izseljencev" (1969). Vsak izseljenec ima torej na razpolago dva župnika: krajevnega župnika, kateremu pripada, ker živi na teritoriju njegove župnije, in pa izseljenskega duhovnika, h kateremu spada kot član določene izseljenske skupine. Cerkev pa mu da svobodo, da sam izbira med obema (EF 39).

Na stopnji škofa pa ta dvojnost preneha. Skrb za izseljence je prepuščena krajevnim škofom. Zato je jasno, da ne moremo soglašati z avtorjem zgoraj omenjenega opisa naše emigracije, ki glede Slovenskega dušnega pastirstva trdi, da "...formalno spada pod okrilje cerkvene hierarhije v Sloveniji." (Raf. str. 20)

Iz povedanega je jasno, da to ni res. S tem pa seveda nočemo reci, da cerkvena hierarhija v Sloveniji ne bi imela nobene povezave z nami. Naj to dvoje malo pojasnim.

Najprej nam mora biti vsem jasno, da krajevni škofje tukaj v Argentini za nas niso in ne smejo biti le "ti argentinski škofje", ampak so to naši škofje, edini, ki imajo oblast nad nami, tako kot so krajevni škofje v Sloveniji edini škofje vseh vernikov, ki živijo na njihovem ozemlju, ne glede na narodnost ali druge razlike. Izven meja svojih škofij pa ne eni ne drugi nimajo vodstvene oblasti (prim. C 23 b)

Krajevni škofje, ko gre za izseljence, pa običajno nimajo na razpolago svojih duhovnikov, ki bi lahko prevzeli skrb za izseljence, kot to predvideva Exul Familia. Zato jih morajo iskati tam, kjer se lahko dobe, to se pravi pri škofih ali redovnih predstojnikih tistih krajev, od koder so izseljenci prišli. V našem primeru so to pač škofje na Slovenskem. Pri tem seveda tudi cerkvena hierarhija v Sloveniji igra zelo važno vlogo.

Škofje v Sloveniji torej odločajo, katere duhovnike bodo odstopili za delo med izseljenci, v katero škofijo jih bodo poslali in pod katerimi pogoji. Vendar jim s tem imenovanjem še ne podelijo potrebne oblasti za izvrševanje dušnega pastirstva, ker je niti sami nimajo. To oblast morajo dobiti od krajevnega ordinarija, h kateremu so poslani. On jih mora ob prihodu v škofijo sprejeti in jim izročiti duhovno oskrbo izseljencev. (EF 33, 34).

Ti izseljenski duhovniki pa "so za časa svoje službe popolnoma podložni vodstveni oblasti krajevnega ordinarija, tako glede izvrševanja službe kot glede discipline. Ni nobenega privilegija, po katerem bi bili izvzeti." (EF 38).

Kar pa se tiče osebnega cerkveno-pravnega položaja izseljenskih duhovnikov, je določeno, da njih služba ne povzroči ekskardiacije in v ničemer ne izvzame izpod oblasti lastnega ordinarija, kakor tudi ne izpod oblasti ordinarija kraja, v katerem se pač mude (EF 18). Zato imajo škofje v Sloveniji dolžnost in pravico, da se še naprej zanje zanimajo. In toliko bolj je razveseljivo in hvalevredno, če jih od časa da časa tudi osebno obišejo. Brez dvoma moramo biti hvaležni škofovski konferenci v Sloveniji, da je imenovala posebnega škofa za izseljenstvo, ki skrbi za redno zvezo s svojimi duhovniki po svetu. Istočasno lahko obiše njim zaupane vernike, da jih utrdi v veri in še trdneje poveže s krajevno Cerkvijo, kateri pripadajo. S tem lahko dopolni delo krajevnega ordinarija, čigar oblasti je glede dušnega pastirstva tudi sam podrejen za čas svojega obiska.

Isto kot za škofijske duhovnike velja tudi za redovnike in za družbe apostolskega življenja, h katerim spadajo tudi naši lazaristi. O njih pripominja zgoraj omenjeni članek, da "lazaristi v Slovenski vasi v Lanusu spadajo v redovno provinco v Ljubljani" (Raf. str. 20). To je res. Zato v Ljubljani odločajo, kdo izmed njihovih duhovnikov bo prišel sem in koliko časa bo tu ostal. In "kar zadeva notranje življenje in disciplino družbe, so vsi člani po določbi konstitucij podrejeni svojim predstojnikom" (kan 738, 1.). Vendar "glede javnega bogočastja, pastoralne skrbi in drugih del apostolata so podrejeni tudi krajevnemu škofu" (kan. 738, 2). Takšne so določbe cerkvenega prava, na katere je vezan tudi predstojnik družbe, ko pride na kanonično vizitacijo.

Te določbe so tako za škofa kot za vizitatorje, ki nas pridejo obiskat, same po sebi razumljive. Škoda je le, da si glede tega niti vsi duhovniki niso vedno na jasnem, kaj šele laiki. Zato bi bilo pastoralno nadvse važno, da bi tudi uradni obiskovalci iz Slovenije o tem spregovorili jasno besedo, toliko bolj, če pridejo sem tudi birmovat. Saj "zakrament birme ... popolneje poveže s Cerkvijo, jih okrepi in jim naloži še večjo dolžnost, da so z besedo in dejanjem Kristusove priče ter širijo in branijo vero" (kan. 879). Vsaj birmanci in njihove družine bi morali biti na jasnem, kdo je njihov škof in kateri Cerkvi pripadajo, da bodo v njej pričevali za Kristusa. Še več. Vprašati bi se bilo treba, če je v skladu s pastoralno modrostjo, da se pri izbiri škofa birmovalca lastni škofje birmancev sistematično puščajo ob strani.

Vloga dušnega pastirstva v naši skupnosti.

Za pravilno razumevanje in delovanje v naši skupnosti je v njej treba jasno ločiti dvojno stvarnost: civilno družbo in cerkveno občestvo. Obe stvarnosti sta med seboj tesno povezani, ker so isti ljudje člani ene kot druge. Zato se njuna dejavnost tesno prepleta, kar ima za posledico izmenjavo medsebojnega vpliva, ki včasih pospešuje, včasih pa lahko celo ovira delo dušnega pastirstva. Skrbno je torej treba paziti na pravilno sožitje, ki mora temeljiti na medsebojnem priznavanju in spoštovanju lastne istovetnosti.

Naše civilne ustanove so avtonomne tako med seboj kot z ozirom na Cerkev. So predvsem področje laikov, ki se organizirajo, da tako uspešneje delujejo za svoj skupni blagor in za blagor celotne družbe, v kateri in na račun katere živimo tudi mi.

Ker smo slovenski duhovniki kot izseljenci tudi člani te skupnosti, so tudi nam te civilne ustanove lahko v veliko pomoč v teh konkretnih okoliščinah. Zato s toliko večjim zanimanjem spremljamo njihovo delo in se veselimo njihovih uspehov. Z veseljem sodelujemo z njimi, v kolikor nam dopušča čas in naše sposobnosti. Vendar ta pomoč ni naša glavna naloga.

Glavna duhovnikova naloga je biti duhovnik in delovati kot duhovnik. To dvoje: "njih posvečena oseba in njih služba sta dve teološko neločljivi stvarnosti, ki imata za cilj služiti razvoju poslanstva Cerkve" (Pbr., stran 21)

Biti duhovnik. Kaj se to pravi? Drugi vatikanski koncil nas tako pouči: "Duhovniki, skrbni sodelavci škofovskega reda ter njihova pomoč, so poklicani, da služijo božjemu ljudstvu in sestavljajo skupaj s svojim škofom en sam duhovniški zbor". (C 28 b). Njih služba se vrši v osrčju krajevne Cerkve in v njeni službi. S tem prispevajo, da se Cerkev uresničuje (ustvarja) na določenem kraju. To se vrši v Svetem Duhu, ki je počelo cerkvenega zbiranja s pomočjo božje besede in zakramentov (prim. Š 11)

Iz tega koncilskega nauka lahko razberemo, da je duhovniška služba bistveno solidarna stvarnost. Čeprav se podeljuje posameznikom, se vendar izvršuje zborno, skupaj z ostalimi duhovniki, pod vodstvom krajevnega škofa in v dobro celotne cerkvene skupnosti. Zato je osnovna (temeljna) duhovnikova dolžnost, da se te svoje zakoreninjenosti v Cerkev zaveda in da jo skuša vedno bolj krepiti in poglobljati. To velja za vse

duhovnike, tudi za dušne pastirje izseljencev. V Navodilu, ki je napisano nalašč zanje, beremo:

“Izseljenski duhovniki, naj imajo kakršenkoli pravni položaj ali kakršnokoli pomoč, dajejo po volji krajevnega ordinarija izseljencem, naj se skušajo prilagoditi s srcem in delom škofiji, v kateri vrše svojo službo. Dokler se tam mude, naj krajevnega ordinarija smatrajo in spoštujejo kot lastnega. Skrbno naj se drže škofijskih dušnopastirskih navodil. V bratski slogi z duhovniki iste škofije, predvsem z župniki, naj skrbijo za zveličanje duš. Udeležujejo naj se škofijskih zborovanj. Redno naj obiskujejo tečaje glede moralnih in bogoslovnih vprašanj. S to solidarnostjo v mišljenju in delovanju naj dajejo izseljencem lep zgled prilagoditve in sodelovanja.” (Navodilo 42).

Delovati kot duhovnik

Duhovniki se “tako upodobijo po Kristusu-duhovniku, da morejo delovati v osebi Kristusa, ki je glava Cerkve” (D 2 c) Deležni so trojne Kristusove oblasti: učeniške, posvečevalne in pastirske.

Zato je po nauku 2. Vatikanskega koncila “prva dolžnost duhovnikov ta, da kot sodelavci škofov vsem oznanjajo božji evangelij”.(D4)

Druga dolžnost duhovnikov je, da v povezavi s škofom posvečujejo ljudi z delitvijo zakramentov in evharistije, ki je takorekoč višek duhovnega življenja in cilj vseh zakramentov (prim. D 5 a, b) Kljub temu duhovniki vendar niso zgolj ali predvsem mašniki, kakor smo jih tudi med nami pogosto poimenovali. 2.Vatikanski koncil je odprl novo pot in gleda na duhovnika iz širšega zornega kota, v odnosu do božjega ljudstva. Ker duhovniki predsedujejo cerkveni skupnosti, jim pripada predsedovati evharistiji, po kateri božje ljudstvo postane to, kar je, cerkveno Kristusovo telo, oživljeno po Duhu.

Zato je njihova tretja dolžnost, ki pogojuje prvi dve, da so voditelji božjega ljudstva: “Duhovniki primerno svojemu deležu oblasti izvršujejo službo Kristusa Glave in Pastirja in zbirajo božjo družino kot brate enega duha in jih po Kristusu v Duhu vodijo k Bogu Očetu. (D 6 a)

Med drugimi navodili za zidanje Cerkve koncil opozori duhovnike na njihovo dožnost, “da posamezne vernike v Svetem Duhu privedejo do uresničevanja njihove lastne poklicanosti..., da ljudi vzgajajo v zrele kristjane,...da bodo v izrednih in navadnih

Helena Klemenc: "Rdeče krilo" - akril

dogodkih mogli spoznati, kaj terjajo razmere in kaj je božja volja,...da ne živijo samo zase, marveč naj vsak drug drugemu streže z darom, ki ga je prejel.”(D6 b)

“Pastirjeva služba,” tako pravi koncil, “pa ni omejena samo na skrb za posamezne vernike, ampak se razteza tudi na to, da izoblikuje pristno krščansko občestvo. Občestvenega duha je treba gojiti tako, da objema vesoljno, ne samo krajevno Cerkev. Zato krajevno občestvo ne sme skrbeti samo za svoje vernike, temveč mora, polno misijonske gorečnosti, vsem ljudem utirati pot h Kristusu.”(D 6 d)

To poglavje koncil zaključuje z važnim opozorilom: “Kadar duhovniki snujejo krščansko občino, naj se nikdar ne udinjajo kakšni ideologiji ali človeškemu strankarstvu, marveč naj se kot glasniki blagovesti in kot pastirji Cerkve trudijo za duhovno rast Kristusovega telesa.”(D 6)

To zadnje opozorilo koncila je za nas še posebno važno, saj predstavlja najbolj kočljivo dolžnost, ki jo imajo duhovniki v naši politični ideološki skupnosti. Tudi naši duhovniki niso zgolj “mašniki”. Mi jih lepo imenujemo “dušne pastirje”, ki nimajo na skrbi le posameznih vernikov, ampak vso dodeljeno jim skupnost, da jo izoblikujejo v pristno krščansko občestvo. Zato imajo dolžnost, da jo tudi na svetnem področju usmerjajo tako, da jih skrb za svetni blagor ne bo ovirala na poti v večnost.

Pri tem se naši dušni pastirji nujno srečujejo z ideologijo, ki ves svoj smisel vidi v ohranjanju slovenstva. K temu vodilni laiki sami radi pristavljajo tudi skrb za ohranjanje krščanstva. Zato je ena važnih dolžnosti naših duhovnikov, da znajo zavzeti pravilno stališče do te ideologije, ki slovenstvo tesno povezuje s krščanstvom.

V ta namen je treba stalno paziti, da bo naša vera ostala zares evangeljska, da ne podleže kvarnemu vplivu od strani ideologije. S tem bi vero utesnili, jo ohromili in jo ponižali na raven folklore. Na žalost se v preteklosti tej nevarnosti nismo znali izogniti. Že veliko prej, preden so tu v Argentini iznašli bančni “corralito”(ogrado), v katerega so nam zaprli denar, smo mi iznašli svoj ideološki “corralito”, svojo ogrado slovenstva, v katero smo ujeli svoje krščanstvo.

Več kot trideset let opozarjam na to. Čeprav je vedno več takih, ki bolj stvarno gledajo na položaj, težava še ni premagana. Še vedno je med nami treba jasniiti pojme, seveda s pomočjo

dialoga. Zato bi rad opozoril na nekatere primere iz zadnjih let, ki pričajo, da je med nami še vedno veliko nejasnosti glede pravilnega razmerja med slovenstvom in krščanstvom. To je toliko bolj važno, ker prihaja od ljudi, ki imajo velik vpliv na javno mnenje v naši skupnosti in so istočasno zelo upoštevani pri višjih cerkvenih krogih v Sloveniji. Zaradi večje objektivnosti se bom omejil samo na tiskane vire, ki jih vsak lahko preveri. In sicer po časovnem redu njih publikacije.

Pisatelj Zorko Simčič

Prvi je na vrsti Zorko Simčič, ki je leta 1998 imel predavanje v Dragi o asimilaciji nekoč in danes z naslovom "Biti (ali ne biti) to, kar si" (Zbornik Draga 1998, str.43-99). Poleg problematike same, ki je obravnavana, so še trije razlogi, da nanj opozarjam. Avtor je namreč bivši član naše skupnosti, zelo zaslužen in cenjen. Še danes je kljub fizični odsotnosti moralno navzoč s svojim vplivom med nami. Poleg tega avtor v svoje razmišljanje vključuje tudi našo politično emigracijo ali po njegovem "točneje ideološko emigracijo" (stran 46), medtem ko ekonomsko emigracijo izrečno izključuje. Ta se je tu vedno smatrala za drugorazredno. Seveda, se pač ni računalo s tem, da bodo sinovi političnih emigrantov lahko kar čez noč postali tudi ekonomski izseljenci. In končno je to Simčičevo predavanje slavnostni govornik na Slovenskem dnevu v Lanusu 6. avgusta 2000 na kratko povzel in nam ga predstavil. Svobodna Slovenija je to objavila 17. avgusta 2000 nam vsem v poduk. Prav ta objava me je vzpodbudila, da sem si oskrbel Simčičevo predavanje in ga pazljivo prebral, kakor nam naroča škof Slomšek; "Berite in kar ste brali, dobro preudarite (Družina, 14. decembra 2002, str. 14)

Simčič je v Dragi svoje poslušalce naravnost očaral. Mene pa, da odkrito povem, ni zadovoljil. Sicer sem njegov "subjektivni zapis" (str.46), kot sam označuje svoje predavanje, z zanimanjem prebral. Občudoval sem njegovo načitanost in razgledanost. Vendar pa v njegovem pojmovanju in vrednotenju asimilacije na naručnostnem področju nisem našel prave jasnosti, prej zmedo.

Kdor hoče sebi ali drugemu pomagati "biti to, kar si", mora najprej sam imeti jasen pojem o človeku, kaj v resnici je. To pa seveda ni lahka zadeva, kajti človek je sam sebi uganka.

Sveti Avguštin v svojih Izpovedih ugotavlja: "Kaj je bližje meni kot jaz sam? In vendar samega sebe ne razumem... Kaj sem, moj Bog? Kakšna narava sem?"

Res, samo Bog, ki je človeka ustvaril po svoji podobi in sličnosti, more odgovoriti na to vprašanje. In to je tudi res storil po svojem sinu Jezusu Kristusu. 2. Vatikanski koncil nas uči; "V resnici samo v skrivnosti učlovečene Besede res v jasni luči zasije skrivnost človeka. Prvi človek, Adam, je bil namreč podoba prihodnjega, to je Kristusa Gospoda. Kristus, novi Adam, ravno z razodetjem skrivnosti Očeta in njegove ljubezni, človeku v polnosti razodeva človeka in mu odkriva njegovo najvišjo poklicanost." (CS 22, 1).

Spričo tega sem se nadejal, da nam bo Simčič vprašanje asimilacije na narodnostnem področju osvetlil v luči vere, v luči socialnega nauka Cerkve. Pa nam je namesto tega postregel z judovskim gledanjem na narodnost. Izrečno nam priporoča, naj v tem oziru posnemamo Jude in sicer sionistične Jude. Zanje se je navdušil, ko je na njihovi ladji potoval v Evropo kot edini "goi" med njimi. Njihovo pojmovanje narodnosti pa je izrazito rasistično. On sam nam pove, da je judovstvo bolj zadeva rasnega kakor religioznega pogleda." (str. 75).

Rasizem je bil vedno značilen za Jude. Že v Jezusovem času so bili tako zagledani v svojo raso, da so jo nekako istovetili s svojo vero. Mislili so, da jim je zagotovljen vstop v nebeško kraljestvo že zato, ker so bili biološki potomci Abrahamovi. Vsi, ki so vztrajali v tem prepričanju, Kristusa niso sprejeli. Isto velja za današnje judovstvo. Zato mi je res nerazumljivo, da Simčič tako poudarja biološko povezanost narodnosti s krščansko vero. "Sploh se zdi," tako pravi, "da je asimilacija nekako biološko povezana z religioznostjo" (str. 53). Potemtakem bi vsak zaveden narodnjak moral nujno (z biološko nujnostjo) biti dober kristjan. Res se je tudi med nami širilo tako mnenje.

S tem pa ni rečeno, da bi med narodnostjo in vero ne bilo nobenega medsebojnega vpliva. Narodnost ni samo biologija, rasa, ker človek ni žival. "Biti človek" tako pravi papež, "nujno pomeni bivati v neki kulturi. Vsako osebo določa kultura, ki jo ta oseba vdihava preko vzgoje in najrazličnejših vplivov iz okolja in tudi prek temeljnega razmerja do ozemlja, na katerem živi. V vsem tem ni nikakršnega determinizma, ampak trajna dialektika med silo vplivanja in dinamiko svobode." (Dialog 5) To pa res lahko vpliva na versko življenje, bodisi pozitivno ali negativno, kar z biologijo nima nobenega opravka.

Simčič pravilno ugotavlja, da "milost predpostavlja naravo, jo dovršuje in ne uničuje" (str.49). Toda k temu je treba dodati, da milost naravo tudi neskončno presega. Zato se milost ne da ujeti v njene meje. In samo s pomočjo milosti, v luči nadnaravnega razodetja lahko naravo in z njo tudi narodnost pravilno ovrednotimo.

Kristus, ki nam je omogočil vstop v nebeško kraljestvo, nam je razodel, da je samo to res absolutna vrednota. V primeri z njo so vse zemske vrednote le relativnega pomena. Zato skrb za vrednote narodnosti nikoli ne more biti "vzporedna tračnica" (str. 53, prim. str.73) za skrb za življenje po veri, temveč mora biti le tej podrejena. "Če kdo pride k meni," pravi Kristus "in daje prednost svojemu očetu in materi, pa ženi, otrokom, bratom in sestram in celo svojemu življenju, ne more biti moj učenec." (Lk. 14, 26-27)

Ko so ob neki priliki Jezusu sporočili, da ga zunaj hiše čakajo njegova mati in njegovi bratje, jim je odgovoril: "Kdo je moja mati in kdo so moji bratje?" In ozre se po tistih, ki so sedeli okrog njega in pravi: "Glejte, moja mati in moji bratje! Kdor namreč spolni božjo voljo, ta mi je brat in sestra in mati." (Mk 3, 31-35)

Pravo, zares pomembno sorodstvo z Jezusom ni biološkega (rasnega) značaja. To velja celo za njegovo mater. Njegovi pravi sorodniki so tisti, ki izpolnjujejo božjo voljo. In ker jo je prav Jezusova mati najpopolneje izpolnjevala, je najtesneje povezana z njim.

In k temu pravemu sorodstvu z Jezusom smo povabljeni vsi ljudje vseh narodov brez izjeme. Zato je ta božja družina, ki jo je Jezus začel ustanavljati, zares katoliška, univerzalna, vesoljna. Ta tesna povezava z Jezusom nas tudi med seboj poveže še bolj trdno kot naravne vezi in ustvarja pristno občestvo, ob polnem spoštovanju narodnosti vsakega.

"Pojem občestva", pravi naš papež, "ki ima po krščanskem razodetju izvir in najvišji vzor v troedinem Bogu, nikoli ne pomeni izravnave v neko uniformiranost, niti vsiljenega prilagajanja (homologacije) ali priličenja (asimilacije). Nasprotno: pojem občestva je izraz povezovanja različnosti, ki se kažejo v mnogih oblikah in zato postane znamenje bogastva in obljava razvoja". (Dialog str. 10).

Zato me je presenetilo, da Simčič v izrazu "katholikos" vidi nevarnost, češ da ga mnogi katoličani napačno pojmujejo kot

“aseptično univerzalnost” (Sv. Sl. 17.8.2000 str.1) in da je to en važen razlog za pomanjkanje patriotizma v Sloveniji (glej str. 49). Če je to res, je pač znamenje velike verske nevednosti. Prav zato me še toliko bolj preseneča, da tega napačnega pojmovanja obtoži katoliškega misijonarja, ki ga ameriški mediji prikazujejo kot ameriškega misijonarja, slovenski pa, ker je sin Slovencev, kot slovenskega (str. 49-50)

Naj k temu pripomnim, da je splošna navada v medijih označevati narodnost posamezne osebe po državi, kjer kdo prebiva. In to čisto upravičeno, ker so se v tamkajšnji kulturi “izoblikovale prvine osebnosti, zlasti v prvi dobi odraščanja”, kar je stvar splošnega izkušstva. “In tam se je v človeku tudi razvil domovinski čut (čut za domovino)” (Dialog str. 6), kot nas pouči papež. Če pa je primerno, da se natančneje pozna tudi biološki izvor (rasa, etnija), pa ni nobene težave, da se pojasni na primer: ta in ta je Amerikanec slovenskega porekla. Eno ne izključuje drugega.

Med nami pa je navada, ki povzroča nemalo zmede, da narodnost določamo samo po biološkem izvoru (rasi, etniji), kot to delajo Judje in njim podobni. Kdor tega kriterija ne sprejme, je takoj proglašen za narodno nezavednega.

To se je zgodilo omenjenemu misijonarju. Ko so ga vprašali, kaj on sodi o tem različnem poročanju v medijih, je odgovoril: “Jaz nisem ne ameriški ne slovenski misijonar, jaz sem božji vojščak”. Te zadnje besede pričajo, da misijonar ni imel namena pojasnjevati svoje narodosti. Namesto tega je opozoril na vzvišenost svojega poklica, da bi nanj gledali iz višjega zornega kota in se ne izgubljali v nepotrebnem pregovarjanju o njegovi narodnosti. Simčič očitno tega ni dojel, ko njegov odgovor osmeši z naslednjo primero: “Jaz nisem jabolko, nisem hruška, jaz sem sadež”. (str. 50) To bi upravičeno lahko zapisal, če bi misijonar dejal: “Jaz nisem ameriški in ne slovenski misijonar, jaz sem človek.” Tako pa njegovo smešenje nima stvarne podlage. Če na dogodke v Cerkvi gledamo zgolj z naravnimi očmi, nam ostanejo nerazumljivi. In če se izrazim s svetim Pavlom, so “Judom pohujšanje in poganom nespamet.” (Kor, 1, 23)

Kot rečeno, Simčič obravnava vprašanje asimilacije. V prvem delu, na katerega se nanašajo zgornje opombe, govori o raznih definicijah asimilacije, o njenih vrstah (nasilna, nevtralna in naravna), o procesu asimilacije in njenih posledicah. Zbranega je veliko gradiva, vendar v obdelavi ne vidim prave poglobitve,

ne pravega ovrednotenja raznih mnenj. Čeprav prizna, da je razlika v položaju med Slovenijo, zamejstvom in emigracijo, vendar ni vedno jasno, kaj je v emigraciji prav in kaj ne, zlasti ker je tudi naravna asimilacija zelo negativno prikazana (prim.str. 62). Sedaj je nemogoče to podrobneje obravnavati, vendar ne moremo molče obiti nekaterih trditev iz drugega in tretjega dela.

V drugem delu se sprašuje, "kaj je pravzaprav v bistvu za adaptacijo, za asimilacijo" (str. 70). In odgovarja, da "pri asimilaciji gre za mimikrijo (mimetizem)" (n.m.). To je "pojav, da postane nezavarovana žival po obliki, barvi ali obnašanju podobna živali ali predmetu, ki jo obdaja, in ki služi zakrinkanju ali zakritju organizma pred živalmi roparicami. Razlage o mimikriji se navadno končajo z mislijo, da se z mimikrijo žuželka brani pred sovražnikom. Varovalna barva jo zakrije. Toda kdor se skriva, se skriva iz strahu. Kogar pa se bojiš, tega ne ljubiš. "Kako naj torej so-bivanje rodi pozitivno". (str. 70)

Res je, človek se tudi od žuželke lahko marsikaj nauči, ali bolje rečeno: od naravnih zakonov, ki jih je Bog položil vanjo. V tem primeru vidimo, da je nagon po samoohranitvi najmočnejši in da za ohranitev življenja narava sama oskrbi obrambo. Tudi človek lahko za ohranitev življenja ali kake druge višje dobrine žrtvuje ali celo mora žrtvovati manjšo dobrino. Če to stori iz krivičnega strahu, v primeru prisilne asimilacije, moralna odgovornost pade na tistega, ki strah povzroči, in ne na tistega, ki se brani z moralno dovoljenimi sredstvi. Da je v tem primeru so-bivanje zelo otežkočeno, je jasno. Vendar iz tega narediti zaključek, češ da kogar se bojiš, tega ne ljubiš, za kristjana ne bi smel veljati, ker je dolžan ljubiti tudi svoje sovražnike in s pomočjo milosti to tudi zmore.

Vrh tega, človek se ne more primerjati samo z žuželkami. Tudi asimilacija na narodnostnem področju ni samo zadeva strahu in obrambe. To kvečjemu velja samo za krivično, nasilno asimilacijo, ki je vedno vredna vse obsodbe in lahko res povzroči veliko škodo posameznikom in družbi. Vendar tudi asimilacija lahko izvira iz ljubezni in vodi v ljubezen, ki edina pomaga človeku "biti to, kar si". Najlepši zgled za to nam je Gospod Jezus. Kot večni Bog je v času postal človek, v vsem podoben nam, razen v grehu, da bi lahko rešil vsakega izmed nas na njemu najbolj primeren način. On je "novi človek", ki ga moramo vsi posnemati, kot n.pr. sv. Pavel, ki o sebi pravi:

“Čeprav sem neodvisen od vseh, sem vendarle služabnik vseh, da bi jih čim več pridobil. Judom sem postal kakor Jud, da bi pridobil Jude, tistim ki so pod postavo, kakor da bi bil pod postavo, čeprav sam nisem pod postavo, da bi pridobil tiste, ki so pod postavo. Pa nisem brez božje postave, ker sem pod Kristusovo postavo, da bi pridobil tiste brez postave. Slabotnim sem postal slaboten, da bi pridobil slabotne. Vsem sem postal vse, da bi jih vsaj nekaj rešil. Vse delam zaradi evagelija, da bi bil tudi sam deležen njegovih obljub “(1 Kor. 9,19-23)

V zvezi z asimilacijo Simčič tudi spregovori o integraciji, ki jo po svoje pojmuje, in vidi v njej rešitev: “V emigraciji torej rešitev ni ne asimilacija ne transkulturizacija..., ampak kvečemu integracija. Toda integracija v katerem smislu?”, se vprašuje in odgovarja: “Rešitev je torej v čem? V tujem svetu v tem, kar je bilo nekoč rečeno mladini v Argentini: Treba je živeti doma, hkrati pa sredi sveta.” (str. 73)

Ko to svojo misel malo natančneje razloži, pride do zaključka, da je le GETO prava rešitev. Opirajoč se na znanstvene publikacije pravi, da “se je getoizirana skupnost pri ohranjanju etnične identitete in nacionalne zavesti pokazala najučinkovitejša, hkrati pa pri posamezniku vzpostavila getoizirano identiteto”(str. 74)

V potrdilo navaja poročilo o “sto po svetu najbolj uspelih emigrantih ali njihovih otrok, uspelih tako na kulturnem kot na političnem ali celo ekonomskem področju”(str. 74), češ da je večina od njih iz getoiziranih družin. Pa recimo, da bi jih bilo vseh sto, kaj potem? Od kdaj pa morejo biti taki uspešniki nam kristjanom za zgled idealnega človeka, biti res to, kar si? Kakšna zmeda!

Geto je nasprotje prave integracije, ki jo zahteva dostojanstvo človeške osebe. “Kakor se oseba uresničuje prek odpiranja drugemu in sprejemanja drugega ter prek velikodušne samopodaritve” (dialog 10), podobno velja za skupnosti, ki se oblikujejo “prek dinamike, ki je značilna za dialog in občestvo, na osnovi prvotne temeljne enote človeške družine”. (Dialog 10)

Za geto pa je značilno, da je zaprt sam vase in zato še močnejše izpostavljen “patološkimi pojavom, pri katerih čut pripadnosti dobi značaj samopovečevanja in izključevanja drugačnosti ter se razvije v nacionalistične, rasistične in do tujcev sovražne (ksenofobične) izrazne oblike”. (Dialog 6)

Kakor geto ni prava integracija v civilno družbo, tudi ni zmožen vključiti se v cerkveno občestvo. Glede tega Simčič med nami nikoli ni skrival svojega prepričanja, da "naši škofje so slovenski škofje. Naši škofje niso argentinski škofje" (na sestanku javnih delavcev 12. oktobra 1987 na Pristavi).

Simčičevo predavanje pa nekako dosega svoj vrh v tretjem delu, kjer nam priporoči, naj bi po judovskem zgledu naš narodni program bil proselitizem.

Navaja nam judovskega avtorja, ki meni, da "je zdaj judovstvo poklicano proselitizirati, iskati nove privrženca v svetu, ki je pripravljen sprejeti njihovo preroško sporočilo. Najprej med svojimi, ki so se oddaljili, potem pa tudi med drugimi" (str. 75 sl). K temu pa v oklepaju dodaja razlago, da gre za "nekakšno vrnitev v prve čase judovske zgodovine, ko je, kakor pišejo, judovska nacionalna in socialna skupnost v glavnem delovala kot asimilator"(str. 76)

Potemtakem Simčič sam prizna, da je proselitizem samo drug izraz za asimilacijo, še več, za načrtno asimilacijo. In vendar se zaradi tega nad Judi prav nič ne pohušuje. Nasprotno, priporoča nam, naj jih posnemamo. Sicer ne misli, da bi šli v tako skrajnost kot Judje. Zato pojasnjuje, da "pač ne bomo proselitizirali na Primorskem Italijanov, ne Nemcev na Koroškem, še manj Kanadčane, Argentine in druge."(str.76). Slovenci naj bi proselitizirali izseljence in njihove potomce, da bi se vrnili k svojim koreninam, da bi si okrepili svojo osebno - ne nacionalno - svojo osebno identiteto (prim.str.76).

V ozadju tega predloga ni težko odkriti rasistično gledanje na človeka, kot da bi njegova osebna identiteta zavisela le od njegovega biološkega izvora. Ne upošteva, da se človekova identiteta presoja predvsem po kulturi, v katero je vraščen, ki je pri potomcih izseljencev lahko drugačna kot pri njihovih roditeljih. In če se ta identiteta ne spoštuje in se jo hoče umetno spremeniti, se človeka ponižuje na stopnjo sredstva v prid slovenstva in slovenskega naroda. To pa je ena vrsta narodnega socializma.

Naj k temu dodam, da je v predavanju nekaj vrstic posvečenih tudi meni in moji knjigi, čeprav ne omenja ne mojega imena ne naslova knjige *Usoda izseljencev*. Če je avtor to zamolčal iz obzirnosti do mene, se mu na tem mestu zahvaljujem. Vendar se ne strinjam s tem načinom. Mislim, da je bralcem treba dati možnost, da lahko preverijo vrednost vsake navedbe.

Čeprav v svoji knjigi izrečno obravnavam tudi vprašanje integracije in asimilacije, predavatelj to molče obide. Ustavi se le pri razpravi "Kaj je z našo ideologijo." Iz nje (UI str. 311) navaja mojo trditev, da je "pojmovanje te politične emigracije v resnici en način narodnega socializma" (str. 73) in on pristavlja: "to je nacizma" (str. 73). Nič pa ne omenja moje utemeljitve. Pa sedaj ni časa, da bi o tem podrobneje razpravljali. Pa tudi potrebno ni. Simčičevo predavanje nam je lep dokaz, da se nisem motil.

Vse to pa seveda prav nič ne zmanjša mojega spoštovanja do avtorja in občudovanja njegovih zaslug za našo emigracijo in za narodno kulturo sedaj v Sloveniji. Vsakemu, tudi najboljšemu, se lahko primeri, da v kaki stvari ne zadene v črno. Quandoque claudicat et bonus Homerus.-

Dr. Marko Kremžar

Nekaj podobnega velja tudi za drugi primer. Mislim na dr. Marka Kremžarja in njegovo enajsto knjigo z naslovom *Med smrtjo in življenjem*, ki je leta 2000 izšla v Ljubljani v založbi Družine. Gre za enega najbolj zaslužnih in spoštovanih članov naše skupnosti, ki je v tej knjigi zelo lepo in stvarno prikazal našo polpreteklo zgodovino o komunistični revoluciji in njenih posledicah. Vendar se tu mislim omejiti le na nekatere pripombe k zadnjim poglavjem, ki se posebej tičejo naše izseljenske problematike. V njih je povzel svoje poglede, s katerimi že vsa leta močno vpliva tudi na potek dušnega pastirstva med nami.

Osrednja Kremžarjeva ideja, ki jo je med nami zasnoval, je Slovenija v svetu ali kot jo tudi on sam imenuje "Univerzalna Slovenija" (str. 90). Ker sem o tem že predaval in to objavil v svoji knjigi (prim. UI 315), naj tu le na kratko podam svoje mnenje.

Če bi ta izraz bil sinonim za Slovence po svetu, ki so zaradi skupnega etničnega izvora povezani med seboj in z deželo pod Triglavom, bi ne imel pomisleka. Izraz bi tedaj imel analogen pomen. Vendar temu ni tako. Kremžar si očitno predstavlja Slovenijo v svetu kot integralen del države Slovenije. S tem hoče povedati, da smo Slovenci s svojimi potomci še vedno del Slovenije in tako z njo povezani kot če bi živeli pod Triglavom, kot če se ne bi izselili.

V knjigi se sprašuje "Čemu bi moral biti tedaj manj živ ud naroda Slovenec, ki živi n.pr. v New Yorku, Mendozi, Parizu,

Celovcu ali v Trstu od onega, ki prebiva pod ljubljanskim gradom" (str. 89). Potem pa razlaga: "Pripadati narodu pomeni prevzeti v njem nalogo, opravilo, delo, izpolniti v njem dolžnost, bodisi da živimo na skupnem ozemlju ali kot otok v emigraciji. Pojem naroda dobiva nadkrajeven povdarek, meje Slovenije postajajo meje njenega kulturnega in gospodarskega vpliva" (str. 89 sl)

To bi za nas pomenilo, da mora biti naš odnos do Slovenije tak, kot da ne bi živeli v Argentini, temveč pod ljubljanskim gradom. Slovenija z vso svojo problematiko: narodno, kulturno, gospodarsko, politično in versko, bi morala biti v središču našega zanimanja; njej bi morala biti posvečena vsa ljubezen, vsa skrb, vse naše delo. In istočasno, če moramo živeti tako kot tisti pod ljubljanskim gradom, bo naš odnos do Argentine tak, kot ga imajo oni tam. Zanje je Argentina tuja dežela, ki jim je deveta briga, razen v kolikor bi imeli kako osebno ali skupinsko korist od nje. In tako naj bi ravnali mi, ki ne le, da živimo v Argentini, ampak tudi na račun Argentine.

To zadnje, da živimo na račun Argentine, je res, tudi če avtor knjige trdi, da "Slovenci nismo nikdar živeli na račun držav, v katerih Slovenci živimo"(Sv.Sl. 9. nov. 1989, prim. UI str. 305). Kako je potem mogoče, da je sedanja kriza v Argentini tudi nas tako močno prizadela. Saj vendar živimo v Sloveniji v svetu! Ali nas življenje res ne bo prav nič izučilo? In kako naj bi se take krize preprečile ali se premagale, če je za prebivalce Argentine vse drugo bolj važno kot skrb za skupno blaginjo dežele. Kako vse drugače je prerok Jeremija svetoval ujetnikom, ki jih je Nabuhodonozor odpeljal iz Jeruzalema v Babilon: "Tako govori Gospod nad vojskami, Izraelov Bog vsem ujetnikom: Skrbite za blaginjo dežele, kamor sem vas izgnal, in molite zanjo k Gospodu, kajti njena blaginja je vaša blaginja"(Jer 29, 4-7) Slovenija v svetu, ki jo avtor primerja "kulturno-gospodarski koloniji (str. 89) ali otoku v emigraciji (str. 90) ali "večjemu ali manjšemu bazenu"(str. 91), je po vsem opisu samo malo milejši izraz za prostovoljni geto. Glede geta pa sem že pojasnil, da se ne sklada s krščanskim gledanjem na dostojanstvo človekove osebe in pravilno sožitje v družbi. Pri vsem tem avtor naredi še en drzen korak naprej: predlaga, da bi se katoliška Cerkev postavila v službo tega geta s tem, da bi pomagala graditi in utrjevati Slovenijo v svetu.

Takoj v naslednjem poglavju pravi: "Cerkev je občestvo in ustanova, brez katere si težko predstavljam, da bi uspeli pri obliko-

vanju univerzalnega slovenstva. Skupnostim ekonomskih emigrantov od nekdanj pomagajo ohranjati zvestobo krščanstvu in narodu izseljenski duhovniki, pa tudi udje politične emigracije ne bi mogli obstati v svetu kot živa veja slovenskega drevesa brez zavednih, požrtvovalnih in mnogokrat svetih dušnih pastirjev" (str. 93).

Da bi bilo delo izseljenskih duhovnikov uspešnejše, predlaga ustanovitev "posebne slovenske zunajteritorialne škofije po zgledu n.pr. naših ukrajinskih bratov vzhodnega obreda" (str. 93). Na celo te škofije naj bi bil postavljen ordinarij, ki bi "hkrati imel svoje mesto v slovenski škofovski konferenci" (str. 93). Svoj sedež pa naj bi imel v Londonu, češ da je od tam najlažje potovati na vse konce sveta.

Ta Kremžarjev predlog pa zelo močno diši po narodni Cerkvi. Zato je nesprejemljiv. Saj Cerkev je ustanova, ki temelji na veri v Kristusa in ves njegov nauk. In na tej podlagi zbira v eno božjo družino ljudi vseh narodnosti in jih povezuje z nadnaravnimi vezmi, ki močno presegaajo zgolj naravne narodnostne vezi. Zato bi delitev Cerkve po narodnosti prizadela samo bistvo Cerkve. Zato tudi primerjava z Ukrajinci ne velja, ker imajo svojo posebno škofijo zaradi svojkega obreda, ne pa zaradi narodnosti.

Cerkev je v službi človeka. Medtem ko nam kaže pot v nebesa, nam pomaga najti tudi pravi odnos do zemeljskih dobrin, med katere spadata tudi narodnost in domovina. Nobenega dvoma ni, da je Cerkev tudi med izseljenci na tem področju veliko dobrega storila, ne le po svojih duhovnikih, ampak tudi po laikih.

Čisto nekaj drugega pa je, če bi se Cerkev hotela postaviti v službo kake narodnostne ideologije, zlasti če se ta ne strinja s socialnim naukom Cerkve. Saj bi s tem izdala svoje lastno poslanstvo. Cerkev mora graditi univerzalno božje kraljestvo, ne pa univerzalno Slovenijo.

Ustanovitev narodne škofije za vse slovenske izseljence po svetu bi dušnemu pastirstvu ne bila v nobeno korist, ampak prej v škodo. Za uspešnost dušnega pastirstva je bistvene važnosti, da se čim bolj poznajo vse potrebe vernikov in vse razmere, v katerih živijo. To pa je enostavno nemogoče za enega samega človeka v slučaju izseljencev, ki so raztreseni po vseh koncih sveta in žive v tako različnih razmerah.

Poleg tega bi taka narodna škofija bila še bolj izpostavljena pritisku zgolj tuzemskih narodnih interesov na škodo zares

globokega, pristnega krščanstva. Avtor knjige sam se ni znal izogniti tej nevarnosti, ko nam je v času katoliškega shoda osrednjo Jezusovo zapoved o ljubezni takole predstavil: "Kdo je naš bližnji?... je za katoliškega Slovenca v večini primerov njegov najbližnji slovenski rojak, kjerkoli živi. On je naš bližnji po krvi in potrebi... Od te odločitve je odvisno naše slovenstvo." (Sv.Sl. 14.5.87, str.1)

To pa je krščanstvo, zaprto v "corralito" slovenstva. Hvala Bogu, da Argentina ni zavzela istega stališča do nas, ko smo kot brezdomci (apatridas) prosili za vstop.

Da s Slovenijo v svetu nekaj ni v redu, je razvidno tudi iz zadnjega poglavja v knjigi, kjer govori o posledicah upadanja rojstev v Sloveniji. Iz povsem gospodarskih razlogov je treba dobivati v Slovenijo delovno silo od zunaj. Vprašanje je le, kdo naj bodo ti ljudje (str. 112)

Kot prvo možno rešitev avtor predlaga sistematično priseljevanje družin iz diaspore. Pri tem "naj bi ne razlikovali med takšnimi, ki imajo slovenske starše, in tistimi, kjer je eden od staršev neslovenskega rodu." (str. 113), čeprav so ti zadnji tu le tolerirani. Vsi ti bi seveda morali ob prihodu "dobivati tudi pouk o predmetih, ki so potrebni za vživetje v domačo slovensko stvarnost in po potrebi tudi intenzivni pouk slovenščine" (str. 115).

Če pa ne bi bilo slovenskih kandidatov, bi zlasti za opuščena posestva na kmetih prišle v poštev kmečke družine iz drugih evropskih, toda ne sosednjih držav. "V ta namen bi bil primeren izbor družin z več otroki iz dežel, ki so nam kulturno blizu, a ne predstavljajo nevarnosti, da bi pričele delovati med nami kot manjšina. Tudi tem naj bi naselitveni sklad... pomagal pri vživiljanju, podobno kot tistim izseljencem iz diaspore, ki ne znajo slovensko. Posamične družine bi se razmeroma lahko vživele v naše razmere, če bi naletele na dobrohotnost in na razumevanje" (str. 116).

Tako torej! Mi tukaj v Argentini bi morali živeti, kot da živimo pod ljubljanskim gradom, neslovenski naseljenci v Sloveniji pa naj bi se čimprej vključili v nove razmere in se vživele vanje. Mi tukaj naj bi gradili in utrjevali Slovenijo v svetu, ki je nekaka država v državi, neslovenec v Sloveniji pa bi bilo treba onemogočiti, da bi bili med seboj povezani, da ne bi pričeli delovati kot manjšina. To je dvojna morala, ki je krščanstvu tuja. Do tega pride, kadar vrhovni kriterij sožitja ni človek s svojim

dostojanstvom na vseh ravneh in v vsakem okolju, ampak ohranjanje slovenstva in Slovenije v svetu.

Zamisel o Sloveniji v svetu, za katero se moramo zahvaliti našemu avtorju, vendarle ni tako originalna. Judje že od nekdaj gradijo univerzalno judovstvo, ki je v zgodovini toliko gorja povzročilo njim samim in pa drugim. Mi sami smo tudi izkusili, kako so Nemci gradili univerzalno Nemčijo v Sloveniji s pomočjo pete kolone, zlasti na Štajerskem. Pa kaj bi še našteval, naj omenim le še to, da avtor priporoča našim strokovnjakom, naj "pobrskaajo po judovskih, španskih, nemških, hrvaških in še kakšnih virih".(str.115) Vse to mi priča, da si ni izbral najboljše družčine.

Kot rečeno, je knjiga izšla pri založbi Družine. Zato me zanima, kaj odgovorni pri založbi menijo o vsem tem. V imenu dialoga, za katerega se je Cerkev na Slovenskem uradno odločila, jih prosim, da nam svoje stališče pojasnijo in utemeljijo, za kar se jim že vnaprej zahvaljujem.

Glavna zahvala pa seveda velja avtorju, ki se tako nesebično za vsa leta trudi za dobrobit ne le naše skupnosti, ampak celega slovenskega naroda, z najboljšim namenom, kot mu to narekuje njegova vest. Če se v nekaterih pogledih ne morem skladati z njim, to prav nič ne zmanjšuje mojega spoštovanja do njega in njegovega dela. Pač pa je to poziv k dialogu, ki spada "med najodličnejše pojave človeške dejavnosti in kulture" (E.F. str. 83) in je odlično orodje za uresničevanje civilizacije ljubezni in miru (Dialog, str. 10).

Publikacija Rafaelove družbe

Kot tretji primer pa navajam že omenjeno publikacijo Rafaelove družbe in izseljenskih duhovnikov, ki je izšla lani (2002) in nosi naslov "Slovinci po svetu". Z veseljem sem jo vzel v roke, vseč mi je njen naslov, veliko zanimivega branja je v njej. Zlasti je vzpodbudno in občudovanja vredno delo naših izseljenskih duhovnikov. Kljub temu pa me revija ni povsem zadovoljila.

Če se omejim le na uvodne članke, ki kažejo idejno smer revije, se mi zdi, da iz njih veje duh "univerzalne Slovenije", "Slovenije v svetu". Glavna skrb, če ne edina, je posvečena slovenstvu, ohranjanje slovenstva v izseljenstvu in ojačevanje slovenstva v Sloveniji, tudi s pomočjo vračanja izseljencev in naseljevanje

njihovih potomcev, če bi se dalo. Medtem, ko bi glavna skrb morala biti posvečena osebi izseljenca in krepitvi njegovega dostojanstva v vseh ravneh in v vsakem okolju (Dialog str. 8). Pri tem pride seveda v poštev tudi narodnost, pa še cela vrsta drugih vprašanj, na katera je treba gledati s krščanskega stališča, brez primesi raznih ideologij.

Lep zgled za to nam je lahko papeževa poslanica "Dialog med kulturami – za civilizacijo ljubezni in miru". Mislim, da bi vsi, ki imajo opravka z izseljenci, to poslanico morali dobro poznati, njeno vsebino razširjati in se pri svojem delu stalno po njej ravnati. Pa imam vtis, da je v naših publikacijah načrten molk o njej, ker se pač ne sklada z ideologijo naše politične emigracije. Zame je nerazumljivo, da tudi publikacija Rafaelove družbe tega dokumenta sploh ne omenja, ko bi prav ona morala nanj opozarjati izseljenske duhovnike in jim pomagati, da bi v skladu z njim vršili svoj apostolat.

Nekaj podobnega velja tudi za okrožnico Exul Familia. Njej je v reviji posvečen en članek. Vendar je njena vsebina, ki je bila usklajena z dokumenti 2. Vatikanskega cerkvenega zbora v "Navodilu za dušno pastirstvo izseljencev", premalo poznana ali pa vsaj ne vedno dovolj upoštevana. Sicer ne bi prišlo do spodrseljavev, kot sem jih oznanjal v prvem delu predavanja.

Zato popolnoma soglašam z mnenjem prelata Janeza Puclja, ki mi je v zasebnem pogovoru izrazil željo, da bi se v Ljubljani kdo začel strokovno baviti z vprašanji izseljenstva. Zdi se mi, da je to ena važnih nalog Rafaelove družbe. Bog daj, da bi jo zmogla uresničiti!

Pri vsem tem pa seveda ne smemo pozabiti, da smo mi sami v prvi vrsti dolžni skrbeti za strokovnost pri našem dušnem pastirstvu, da ga čistimo kolikor se le da negativnih ideoloških vplivov, ki smo jim vede ali nevede podlegli. Poglejmo si to na primeru slovenske maše.

Naše slovenske maše

Če razmišljamo o dušnem pastirstvu, se moramo pogovoriti tudi o naših slovenskih mašah. Letos imamo za to še poseben razlog, da bomo znali zavzeti pravilno stališče do novih določb v luhanski baziliki. Vsakoletno romanje k Mariji v Lujan je brez dvoma naša največja verska prireditvev. Znaprej naj bi se tovrstne maše, ki jih imajo tudi druge etnične skupnosti,

vršile le v španskem jeziku, ne pa v njihovem lastnem jeziku kot doslej. Kakšen naj bi bil naš odziv na vse to?

Preden odgovorim na to vprašanje, si na kratko oglejmo, kakšno vlogo igra slovenska maša v naši skupnosti. Še prej pa pojasnimo izraz sam: kaj pomeni slovenska maša?

Raba pridevnikov je večkrat dvoumna. Njihov pravi pomen spoznamo šele iz okoliščin, v katerih se uporabljajo. Če n.pr. beremo oznanilo, da bo v Lanusu tombola za slovenske misijonarje, vsi vemo, da gre za misijonarje slovenskega rodu, ki delujejo v misijonskih, neslovenskih deželah. Drugače pa je, če govorimo o slovanskih apostolih Cirilu in Metodu. Onadva sta bila po rodu Grka, ki pa sta misijonarila med Slovani. Ravno obratno kot v prvem primeru.

Tudi izraz "slovenske maše" lahko na različne načine tolmačimo. Čisto strogo govornjeno: nobena maša ni slovenska. Maša po svojem bistvu kot nadnaravna stvarnost presega vse narodnosti, čeprav je ena in ista maša namenjena vsem ljudem vseh narodnosti. Maša se lahko imenuje slovenska le zato, ker se vrši v slovenskem jeziku ali pa tudi zato, ker je namenjena slovenski skupnosti. Oba ta dva razloga se lahko med seboj krijeta ali pa tudi ne. Saj načelno govornjeno bi bila maša za Slovence lahko v kakem neslovenskem jeziku. Če gre za maše po naših središčih, jih lahko imenujemo slovenske iz obeh razlogov, ker se darujejo za Slovence in v slovenskem jeziku

Te maše so od vsega začetka za nas neprecenljivega pomena. Ko smo se priselili v Argentino, nihče izmed nas ni znal španskega jezika. Zato pri tukajšnjih mašah nismo razumeli ne beril svetega pisma ne pridige. Slovenska maša pa nam je omogočila, da smo prišli v stik z božjo besedo. Tako so se naši ljudje lahko duhovno nahranili, kar je predpogoj za življenje po veri.

Te posebne slovenske maše za našo skupnost niso preprečevale pravega občestva z ostalimi verniki neslovenskega izvora. Saj z naše strani niso bile narejene iz kakih sektarskih namenov, temveč iz resnične duhovne potrebe. Prav tako s strani tukajšnje cerkvene skupnosti ni bilo pri tem kake diskriminacije. Nasprotno, spremljala nas je razumevajoča krščanska ljubezen, ki tudi v bližnjem drugačne narodnosti vidi brata v Kristusu. Zato so nam šli na roko in nam dajali na razpolago potrebne prostore in druge ugodnosti. Tako je bilo takoj od začetka in še dolgo let po tem.

Kaj pa danes? Kakšen je položaj s slovensko mašo?

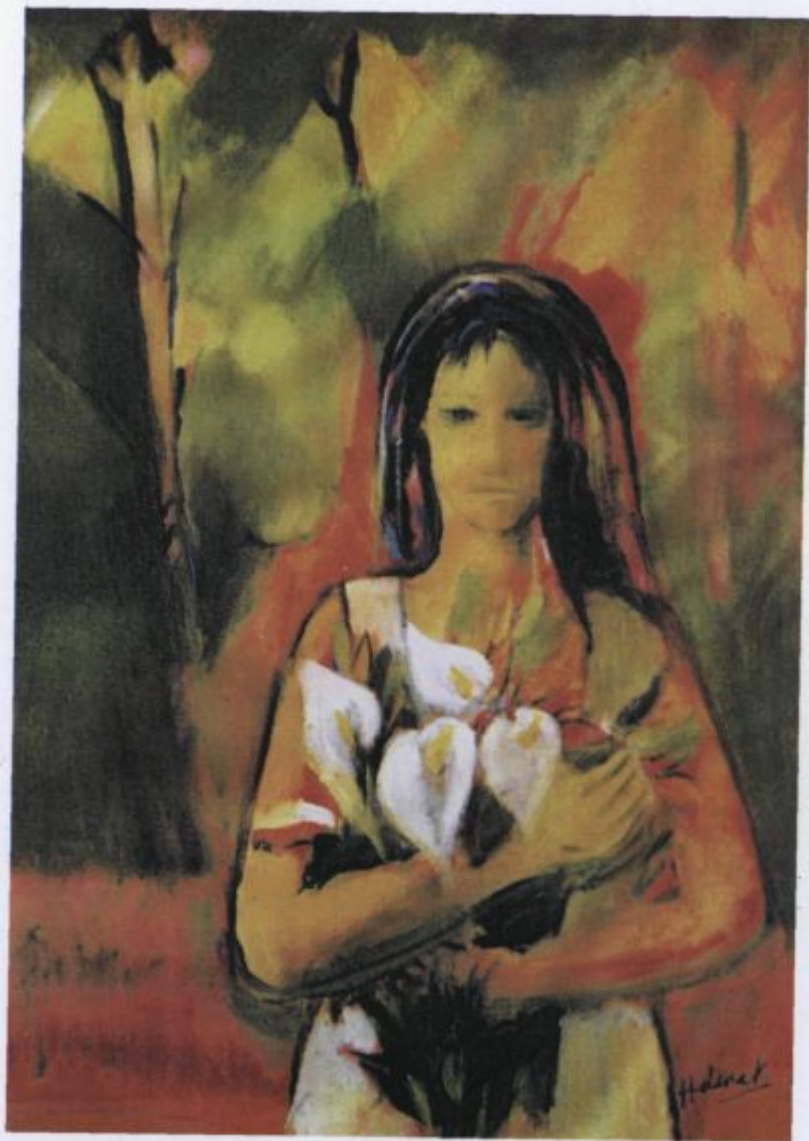
Časi se spreminjajo in mi z njimi, čeprav se tega večkrat ne zavedamo. Ni nobenega dvoma, da se je v petdesetih letih našega bivanja v Argentini tudi vloga slovenske maše zelo spremenila. Vsi odrasli priseljenci – na žalost nas je vedno manj – že dolgo časa kar dobro obvladamo španski jezik. Zato se lahko s pridom udeležujemo tudi svete maše v tukajšnjem pogovornem jeziku, čeprav smo seveda čustveno bolj navezani na slovenščino, ker je pač naš materni jezik.

To pa seveda ne velja za tiste, ki so prišli semkaj kot otroci ali pa so bili tukaj rojeni. Njim pa spontano privre iz srca le španska beseda. In le malo jih je, ki bi zares dobro obvladali slovenski jezik. Pri večini je besedni zaklad zelo omejen na najnujnejše vsakdanje potrebe. Zato niso sposobni, da bi se lahko s pridom udeleževali maše v slovenskem jeziku, ker ne razumejo ne beril ne pridige. To velja, po njih lastni izjavi, celo za nekatere vodilne pri mladinskih organizacijah. Da ne govorim o tistih potomcih, ki sploh nič ne znajo slovensko, in o neslovenskih partnerjih narodno mešanih zakonov, ki pa vendarle do neke mere spadajo k naši skupnosti in jo v marsičem tudi še potrebujejo. Vsem tem pa je uporaba slovenskega jezika pri maši ovira, ki jim onemogoča razumeti božjo besedo in se z njo duhovno nahraniti.

To, kar je ob našem prihodu v Argentino veljalo za maše v španskem jeziku, danes za mnoge v naši skupnosti velja za maše v slovenskem jeziku.

Položaj se je torej zasukal za 180 stopinj, mi pa gremo mirno po izvoženi poti naprej in ne čutimo potrebe po kaki spremembi z naše strani. Saj naše poslanstvo je ostalo isto, namreč ohranjanje slovenstva v emigraciji. Pri tem pa imajo maše v slovenskem jeziku po naših središčih nepogrešljivo vlogo. Saj živimo v Sloveniji v svetu, v univerzalni Sloveniji. Sicer je res, da mnogi tukaj rojeni člani naše emigracije ne razumejo slovenskega jezika. To nas seveda zelo žalosti, a odgovorni za to so oni sami. Saj se je neprestano na vso moč priporočalo, zlasti družinam, naj skrbе, da se bodo otroci naučili slovensko.

Isto velja za mešane zakone. Zakaj pa si niso med Slovenci poiskali zakonskega druga ali družice, kot se je vedno opozarjalo in svetovalo? In če je že tako, kot je, pa naj se nauče slovenskega jezika in bo zadeva rešena. Zato ni nobenega razloga, da bi se v tem oziru kaj spreminjalo, toliko manj, ker nas izse-

Helena Klemenc: "Šopek rož" - olje

ljence maša v slovenskem jeziku čustveno vse bolj prevzame in jo zato veliko globlje doživljamo. Poleg tega nas tudi prav zaradi teh slovenskih maš občudujejo vsi, ki nas pridejo obiskat iz Slovenije ali od drugod in vidijo v njih vsaj en važen del "argentskega čudeža".

Vse to je pač v najlepšem skladu z našo ideologijo, žal pa ne soglaša z naravo svete maše. Saj maša ne obstoji samo v tem, kar se pri njej vidi ali sliši, kar vsakdo lahko dojame s svojimi čuti, ampak je po svojem bistvu skrivnost vere. Na to nas duhovnik vsakikrat izrečno opozarja v najbolj slovesnem trenutku, takoj po povzdigovanju. Zato na sveto mašo ne smemo gledati z očmi ideologije, ampak jo moramo presojati v luči vere, če hočemo, da jo bomo prav razumeli in se glede nje pravilno odločali. Prav letos nas sam papež v posebni okrožnici o Evharistiji vabi, naj se vedno znova poglobljamo v to skrivnost, o kateri imajo mnogi zelo omejeno umevanje. (*Ecclesia de Eucharistia*, 17-4-2003)

Pri maši se oznanja božja beseda, se ponavzroča Kristusova daritev na križu in se nam daje v hrano Kristusovo poveličano Telo. Vse to nas vedno tesneje povezuje s Kristusom in pa z ostalimi verniki. Hkrati nas vedno bolj usposablja, da se kot bratje v Kristusu ljubimo med seboj, kakor nas je ljubil Kristus. Tako se gradi Kristusova Cerkev, ki je katoliška, to se pravi univerzalna, vesoljna, ker je namenjena vsem ljudem ne glede na njihove razlike in jih družijo v občestvo vere, upanja in ljubezni. Če kdaj torej, moramo pri sveti maši na ljudi okrog sebe gledati v luči vere, videti v njih brate v Kristusu in jim, okoliščinam primerno, izkazovati dejansko ljubezen.

To pa se žal ne dogaja, kadar se zaradi uporabe slovenskega jezika ne morejo vsi navzoči zares "polno in dejavno udeleževati" (B 41 b) svete daritve, medtem ko bi pri uporabi splošno pogovornega jezika ta težava odpadla. S tem se namreč daje prednost zgolj naravnim vrednotam na račun nadnaravnih. Bolj kot božja čast in ljubezen do bližnjega se pri taki maši išče "samozadovoljevanje občestva", da uporabim izraz znanega teologa Hans Urs von Baltasarja, s čimer se po njegovem mnenju "vedno znova sledi tujim bogovom" (*Luč božje besede*, Ljubljana 1955, str. 111)

V tej luči, se mi zdi, bi v prvi vrsti morali presoditi tiste maše, ki se vrše v javnih, vsem dostopnih cerkvah, kot je poleg drugih luhanska bazilika. Prav v tem svetišču so nas letos tako nepričakovano opozorili, naj bi liturgija bila v španskem jeziku. Čeprav

nas ta odločba zadene zelo v živo, je treba priznati, da je v skladu z naravo svete maše. Tako bi vsa cerkev lahko skupno molila kot ena družina, saj smo kljub razlikam vsi božji in Marijini otroci. Zato nas razlike ne smejo ločiti, razdvajati, ampak medsebojno bogatiti. Z naše strani lahko damo svoj doprinos z lepo slovensko pesmijo, ki je vedno z navdušenjem sprejeta. Saj pesem nagovori predvsem po melodiji, ki je dostopna vsem brez razlike.

Pa tudi če gre za maše po naših domovih in kapelah, kamor imajo dostop samo člani naše skupnosti, bi bilo treba resno premisliti, če iz pastoralnega vidika ni potrebna kaka sprememba. Saj vsi vemo, kot sem že omenil, da mnogi tukaj rojeni ne razumejo slovenskega jezika. Isto velja seveda tudi za mešane zakone, ki jih je med nami vedno več. Če vztrajamo pri svojem dosedanem načinu, to pomeni, da teh ljudi ne jemljemo v poštev, da z njimi ne računamo. Še več. S tem jih dejansko odslavljam, čeprav si tega nočemo priznati.

Iste težave kot mi imajo tudi druge skupnosti. Ker se med nami večkrat kdo skličuje na zgled maronitov in Ukrajincev, pogledjmo, kako oni rešujejo to vprašanje.

Pred nekaj leti sem somaševal z maronitskim škofom pri njegovi pontifikalni maši, ko je v San Miguelu posvetil eno njihovih kapel. To sem lahko storil, ker je skoraj vsa maša bila v španskem jeziku. Le kratek pozdrav na začetku in koncu in pa posvetilne molitve so bile v njihovem jeziku. Vsa berila in pridiga so bili v španskem jeziku brez nepotrebne ponavljanja pridige v dvojnem jeziku. Ko sva se s škofom o tem razgovarjala, se mu je ta način zdel sam po sebi razumljiv, ker je le tako liturgija bila dostopna vsej njihovi skupnosti, v katero so seveda vključeni tudi narodno mešani zakoni. Navzočih je bilo kar lepo število takih družin in med vsemi je vladalo zares prisrčno razmerje, kot sem mogel opazovati pri družabnem delu po maši.

Nekaj podobnega velja tudi za Ukrajince, vsaj v njihovi cerkvi v San Miguelu. Ena mojih znank je po materi potomka Ukrajincev in tesno sodeluje z njihovim duhovnikom in škofom. Tudi pri njih je besedno bogoslužje, tako berilo kot pridiga, samo v španskem jeziku. Deloma to velja tudi za evharistično bogoslužje, čeprav menda v manjši meri kot pri maronitih. Na vsak način se zavedajo, da je tudi pri maši treba upoštevati konkretne razmere in potrebe njihovih vernikov. Saj to so znamenja časov, po katerih se nam tudi razodeva božja volja.

Tej dolžnosti upoštevanja konkretnih razmer in potreb se tudi mi ne smemo in ne moremo izogniti, čeprav seveda odločitev glede tega ni lahka. Ustaljenih navad ni mogoče kar tako spreminjati od danes do jutri. Tudi za ta nas primer velja kar pravi papež v poslanici o dialogu med kulturami:

“Težavno je že razumevanje položaja, saj se ta nenehno spreminja in izmika vnaprej pripravljenim shemam. Poleg tega je težko usklajevati načela in vrednote. Na idejni ravni je med njimi mogoče najti soglasje, pri konkretnih stvareh pa se pokažejo napetosti, ki otežujejo sintezo. Pri korenini vsega pa ostaja še napor, povezan z etičnim prizadevanjem vsakega človeka, ki se mora spopadati z lastno sebičnostjo in omejitvami. Zato je koristen skupen razmislek o teh vprašanjih” (Dialog str. 3)

Skupen razmislek! Prav to je namen tega predavanja, pobuditi in olajšati skupen razmislek. Nikomur ne vsiljujem svojega mnenja. Dajem ga pač na razpolago skupnosti, čeprav vem, da bo marsikdo mislil: Le čemu je tega treba? Saj življenje v naši skupnosti tako mirno poteka, naše maše so dobro obiskane in nadvse slovesne. Kaj pa še hočemo več! Kot odgovor na ta pomislek navajam 2. Vatikanski koncil, ki pravi: Malo bodo koristili lepi obredi in še tako cvetoča društva, če niso usmerjena v to, da ljudi vzgajajo v zrele kristjane. (D. str. 6 b)

Krščansko zrelost pa si je mogoče pridobiti le z vztrajno in dosledno hojo za Kristusom, kar seveda ni lahka stvar. Saj Kristus nas vsak dan postavlja pred nove in težke izzive. On sam je dejal:

“Ne mislite, da sem prišel zato, da prinesem na zemljo mir, nisem prišel zato, da prinesem mir, ampak meč. Prišel sem, da ločim sina od očeta, hčer od matere, snaho od tašče in človek bo imel sovražnika med domačimi.”

“Kdor ima očeta in mater rajši od mene, ni mene vreden.”

“Kdor ne sprejme svojega križa in ne hodi za menoj, ni mene vreden.”

“Kdor najde svoje življenje, ga bo izgubil, in kdor izgubi svoje življenje zaradi mene, ga bo našel” (Mt 10, 34-49)

Vse to pa presega zgolj človeške moči. Potrebna nam je pomoč od zgoraj. Zato nam je Kristus skupaj z Očetom poslal Svetega Duha. Prišel je v podobi ognjenih jezikov, da nas s svojim ognjem prečisti in prenovi, da nas z njim razsvetli in pouči v vsej resnici, da z njim tudi v našem srcu vžge ogenj božje

ljubezni, ki je zmožna ljubiti tudi svoje sovražnike. Na to misli Jezus, ko pravi: "Prišel sem, da vržem ogenj na svet in kako želim, da bi se razplamtel". (Lk 12, 49)

Tudi jaz si še kako želim, da bi se ta ogenj razplamtel tudi v meni in v tebi.

KRATICE

- Dialog. Poslanica Janeza Pavla II. Za svetovni dan miru 1. januarja 2001
 "Dialog med kulturami za civilizacijo ljubezni in miru"
- Raf. Publikacija Rafaelove družbe "Slovenci po svetu"(2002)
- EF Konstitucija Pija XII. Exul Famili (1952) Navodilo Pavla VI. "Navodilo
 za dušno pastirstvo izseljencev "(1969)-
- Pbr. Instrucción de la congregación para el Clero: El presbitero, el pastor
 y guía de La comunidad parroquial" (CEA 2002)
- C Dogmatična konstitucija o Cerkvi (LG = Lumen Gentium) 1964
- Š Odlok o pastirski službi škofov v Cerkvi (CD = Christus Dominus
 1965)
- D Odlok o službi in življenju duhovnikov (PO = Presbyterorum
 ordinis 1965)
- CS Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu (GS = Gaudium
 et Spes 1965)
- Sv.Sl. "Svobodna Slovenija", tednik
- UI Mirko Gogala: Usoda izseljencev
- B Konstitucija o svetem bogoslužju (SC = Sacrosanctum Concilium
 1963)

MARTIN SUŠNIK

SREČANJE Z UMETNOSTJO (iz estetike v antropologijo in etiko)

Uvod

Če je Borges v svoji *Arte poética* prav menil, da je umetnost ogledalo, ki nam vrača naš lastni obraz, potem se lahko približamo mikrokozmosu, ki je človek, potom mikrokozmosa, ki je njegovo umetniško delo. Prav o tem bodo govorile te vrstice.

Ker se človeške stvaritve v teku časa spreminjajo in iščejo vsak dan nov izraz, je včasih težko jasno presojati umetnost. Mnogokrat zaključki postanejo nezanesljivi, ko se človek potem zopet približa konkretnim umetniškimi stvaritvam. Vendar se smisel umetnosti skriva v večnih skrivnostih, povezanih z večnimi skrivnostmi človeškega bistva.

V tem smislu skušamo spoznati zvezo umetnine in umetnika z realnostjo, katere del je tudi umetnik, možnost približanja tej realnosti po svetu človekove ustvarjalnosti, problem pomembnosti umetniških del, poslanstvo opazovalca in posledice estetične kontemplacije. Poglejmo, kaj nam to odkrije v človeku.

Ko sem na nekem seminarju predstavil zadevo ikonografije, kakor jo pokaže Paul Evdokimov v knjigi *“El Arte del Ícono. Teología de la Belleza (Umetnost ikone. Teología Lepote)”*, me je prevzel čuden občutek ob avtorjevem povdarku razlik med ikonami in umetnostjo. Brez dvoma so razlike razumljive, saj je cilj knjige pokazati posebnosti ikon. Vendar sem hotel poleg razlik opozoriti na sorodnosti med ikonografijo in ostalimi umetniškimi izdelki. Isto misel sem pozneje našel v razpravi dr. Moste (*“La Imagen y la Mirada”*): *“V obeh vrstah – odslej ju imenujem ikonografija in umetnost – obstajajo skupni elementi: resnična navzočnost v podobi,*

namerna odprtost opazovalca, intimna zveza med obema in končno notranja sprememba opazovalca. Razen tega vsaka človekova stvaritev, ki je so-stvaritev, obsega nekaj <acheiropoiete-ja> (ne narejenega s človekovo roko)" Moje delo je navsezadnje postalo – deloma nehote – razvijanje teh besed.*

Bralca bi rad pripravil na razočaranje: snovi ne bomo izčrpali. Vendar je to razočaranje poučno. Spoznali bomo, da so to neizčrpljive zadeve.

Razen tega se bomo mogli približati zanimivim opazovanjem. A s tem še ni dovolj. S temi opazovanji moramo še preiti v svoje dejansko življenje, in to dan za dnevom.

Tu sta torej obe povabili: vživimo se v svet filozofije umetnosti, da se nam po tej poti odkrije antropologija in etika in z veseljem sprejmimo klic, ki nam je dan in ki vsakega od nas osebno doleti.

K prvemu vas vabim jaz kot avtor teh nerodnih vrstic. K drugemu nas vabi drugi Avtor.

M. S.

I. Podarjeno

Realnost, kot tema, je bila ponovno obravnavana ob razmišljanjih o umetniškem delu. V zamotanem svetu filozofije umetnosti, kjer je težko prodreti v bistvo in ga pojasniti, kjer bi izgledalo predrzno dajati izjave, ki naj bi bile vsesplošne, je vprašanje zveze med umetnostjo in realnostjo eno najstarejših in najbolj perečih.

Nastaja vprašanje, ali naj umetnost posnema oziroma bi naj morala posnemati naravo, kakšne so možnosti in omejitve umetnosti, ki naj sledi temu oponašanju, ali umetnik govori o naravi ali ne, ali izraža naravo ali izraža samega sebe, ali je izraz določene družbe, dobe, kulture, ali pa ustvari določeno družbo, dobo...

* Citati so na splošno iz španskih izvodov knjig, zato bo naslov teh tudi v španščini, odlomki pa v slovenščini (v lastnem prevodu). Izredna zahvala ge. Mileni Ahčinovi in očetu Franciju za vso pomoč pri poslovenitvi.

Začnimo s pojmom *mimesis*. Izraz "umetnost posnema naravo" najdemo že v času grškega filozofskega viška. Ne le Aristotel¹, tudi Sokrat in Platon² sta umetnosti pripisovala mimetično vlogo. Odtlej se obravnava problem posnemanja narave v umetnosti. Nastopajo goreči zagovorniki in hudi nasprotniki te zamisli.³

Vendar izraz <*mimesis*> na polju umetnosti ni imel vedno enako semantično vsebino pri vseh avtorjih, prav tako pa tudi izraz <*narava*> ne pomeni vsem isto. "Posnemanje narave" lahko pomeni predstavo reči, ne kakor v resnici so, ampak kakor bi mogle ali morale biti, kar bi pomenilo "dviganje" iz naravnih bitij do splošnega "univerzalnega" nivoja.⁴ Vendar posnemati naravo lahko pomeni tudi posneti čutni prikaz stvari v želji po dosegu fotografskega realizma (kar bi ne samo omejevalo delo umetnika ali ga sploh ukinilo, temveč, če izpeljemo idejo do skrajnosti, spoznamo, da je strogo posnemanje nesmiselno ali celo nemogoče). "Posnemanje narave" se lahko nanaša tudi ne le na vsebino umetniškega dela, ampak na potek ustvarjanja, ne na predstavo oblik (čutnih ali razumnih), ampak na posnemanje načina, s katerim narava rodi te oblike. V zgodovini umetnosti in mišljenja ima *mimesis* različne pomene in naloge.⁵

Zamisel, da bi bila umetnost učenec Mojstra Narave, je imela tudi nasprotnike, ki so raje govorili o umetnosti, ki naj bi bila nad naravo, popravljala njene napake, naj bi bila bolj ustvarjalna in gospodujoča kot posnemajoča in ustrezajoča.

V zgodovinskem razvoju moremo zaslediti različne pomene in vrednotenja izraza "umetnost posnema naravo" pri različnih umetnikih in estetikih. Tukaj tega ne bomo obravnavali. Vendar je jasno, da je izraz vzbudil razpravljanja, ki jih je deloma povzročila slaba razlaga in ga mnogi avtorji zato odklanjajo kot nepriemernega.

1. Poet. 1448 a

2. Rep. III 401, X 598 b

3. Gl. Plazaola J. *Introducción a la estética*. Historia, teoría, textos. B.A.C. Madrid, 1973, st. 381.

4. Napr. Aristotel, Poet. 1460 b. "Dviganje", očitno bolj platonskega navdiha, lahko najdemo naprimer v *Adan Buenosayres-u* L. Marechala (*Obras Completas Tomo III*, Perfil Libros, Bs. As., 1998. st. 266), kjer protagonist razlaga, kako umetnik ne ustvari "neke ptice" (*un pájaro*), temveč "ptico" na splošno (*el pájaro*)

5. Ni različen samo pomen "oponašanja". "Narava" tudi pomeni včasih samo čutni svet, včasih inteligibilne osnove čutnih stvari, včasih dejstva, ki se godijo v svetu, včasih realnost (kar včasih vključuje tudi njenega avtorja), itd.

Vsekakor se tukaj ne bomo vpletli v prepir, ampak se postavili pred njega. Predno presojamo, kakšen značaj ima ali bi morala imeti zveza umetnosti (in umetnika) s svetom, moramo opaziti, da zveza obstaja, obstaja srečanje umetnika z realnostjo, ki ga obdaja. Ta trditev ni nič čudnega, saj je umetnik človek, ki živi v stiku z okolico in zato je njegovo delo (tudi umetniško) v veliki meri odvisno od tega stika z obdajajočo realnostjo.

Nekateri vplivi na umetnikovo delo so gnoseološke zmožnosti, ki usmerjajo v realnost. Najprej umetnikovo *telo* z njegovo dvojno dejavnostjo: sprejemajočo v trenutku čutnega spoznanja in ustvarjajočo v trenutku, ko izdeluje umetnino na materijo. Nato tudi *notranji čuti*; lahko opazimo na primer pomembnost *predstavljanja* kot prehod od zunanjega čutnega spoznanja do umskega, ali spomina, brez katerega se zdi nemogoče ustvariti kako delo. *Razum (ratio)*, ki uredi potrebna sredstva za delo in ki v času izdelave vpliva kot kritik. *Um (intellectus)* s svojimi intuicijami, ki nastopa kot središče umetnikovega spoznavanja.

Namernost različnih spoznavnih moči človeškega bitja, torej tudi umetnika, nam odkrije srečanje umetnika, pesnika, slikarja, kiparja z realnostjo. Poleg gnoseoloških vplivov pa so važna tudi čustva umetnika. Često se umetniški genij izkaže kot "izredno čustven"; ne samo v času ustvarjanja (pri nekaterih bolj, pri drugih manj, a vedno čustva vplivajo na ustvarjanje), ampak tudi v prvem stiku umetnika z realno okolico, v času "pred-ustvarjalnega" srečanja.

Nekateri so menili, da čustva zameglijo in zabrišejo spoznanje. A poudarjam, da je to zmotno, saj spoznanje in čustveni odgovor nastajata obenem v določenem trenutku srečanja s stvarmi in se celo medsebojno bogatita ali bi se vsaj morala bogatiti. Tako boljše spoznanje omogoča boljši in jasnejši čustveni odgovor. Ob pristopu k stvarjem z odprtim čustvom se pa spoznanje more poglobiti in odkriti vidike, ki brez čustvenosti ostanejo zastrti. Ne moreš ljubiti neznanega. Tudi nič in nihče ni globoko spoznan, če ne po prijateljstvu.⁶

Spoznanje in čustvovanje tako občujeta. To, kar je spoznano in ljubljeno, postane "prisotno" subjektu in subjekt se "prestavi" k temu "spoznanemu-ljubljenemu", prevzet v osebnem centru. *Fieri aliud in quantum aliud* (postati drugi, v kolikor drugi), so pravili stari. Guardini pa uči: "Vidimo lahko samo to, za kar imamo oči. Lahko razumemo samo to, kar nas privlači"⁷

6. *Nemo nisi per amicitiam cognoscitur* (Sv. Aguštin, *De diversis questionibus* LXXXIII, q. 71, 5)

7. *El Señor*, Lumen, Buenos Aires, 2000, st. 189.

Za odkrivanje srečanja umetnika z resničnostjo poznamo torej čutne, umske in razumske ter čustvene faktorje, ki smo jih našli pri umetniku. Omeniti moramo še podzavestne vplive, ki jih opazimo v skrivnostnem, a nepodcenljivem znaku, ki označuje umetnika: navdih, oz. inspiracija.

V davnini so sodili, da je ta navdih dar božanstev. Platon trdi, da *"kdor brez norosti muz pride do vrat poezije prepričan, da s pomočjo umetnosti postane slaven pesnik, bo nepopoln."*⁸ Očitno je, da ta "norost muz", o kateri govori Platon, pomeni posvečeno norost, ki je ne smemo ceniti kot duševno bolezen.

Teza o navdihu kot "božanski neumnosti" je bila v naslednjih stoletjih sprejeta in jo omenjajo celo sami umetniki. Romantiki pa raje govore o nekem sanjanju, o potrebi zasanjanosti, da se vzbudi navdihnjeno razsvetljenje.⁹

V moderni dobi, s pomočjo psihologije, pa raje govore o podzavestni vsebini, ki vstaja iz temnih globin, kadar to dovoli počitek zavestnega delovanja.

Čeprav so te tri razlage različne, imajo v bistvu nekaj skupnega, ki se tiče tega, kar smo doslej obravnavali.

Prav tako "božanski navdih" in "sanjsko doživetje", kakor tudi "izbruh podzavestnih vsebin" kažejo na odsotnost obvladujočega razuma (na racionalistični način), to se pravi, ni absolutnega obvladovanja položajev, temveč neka odvisnost. V središču teh zamisli vidimo potrebo "pasivnega" srečanja z nečim, kar ne pade pod razumsko nadvlado. Verjetno je ta odvisnost bolj podobna "poslušnosti" v antični presoji navdiha, pri romantični in moderni pa to postane bolj podobno zamisli "osvoboditve." A kdor razume, da med pravo svobodo in poslušnostjo ni takšnega nasprotja kot bi nas hoteli včasih prepričati, bo brez težave opazil, da je v teh navideznih nasprotjih nekaj skupnega. Treba je priznati, da se poslušnost dobremu ujema s popolnostjo svobode.

Pri navdihu, ki ga omenjamo v prej navedenih teorijah (naj prihaja od nečesa vzvišenega, od "svetovnega duha" ali pa iz nas samih), se opaža sprejemljivost umetnika. Treba se je odpovedati želji po oblasti, volji moči, da v mirnem sprejemanju spregovori, kar je od zgoraj, od okolice ali od znotraj nas samih.

8. Fedro 245 a

9. gl. Plazaola J., op. cit., st. 437.

Navdih je nekaj neprisiljenega. Namesto, da bi ga podjarmili, je treba z njim obdržati dialogalno odprtost. López Quintás dobro označi: "Vsako ustvarjanje je v bistvu dvojno, dialogično. Dialoga se pa ne da prisiliti, ne da bi ga onemogočili"¹⁰

Kot odmev Platona (in seveda s svojimi dodatki) pravi Aristotel: "Poezija je lastna tistemu, ki je urejene narave, ali pa norcu. Od teh se prvi zlahka prilagodi vzorcu, drugi lahko izhaja iz samega sebe."¹¹ Tukaj je mišljen ekstatičen značaj poetičnega zanosa, zmožnost norega pesnika, da gre izven samega sebe in se "identificira" z drugim, a tudi zmožnost, ki jo nudi pamet (urejena narava) in mu omogoča, da se zlahka prilagodi stvarem, katerih bistvo spozna. Zamisel dialoga je v obeh primerih vidna.

Umetnik je vezan na realnost, kot človek in kot umetnik. Ne samo z materialnimi stvarmi, s katerimi dela, ampak se mora podrediti realnosti na podlagi tega, kar bo formalna vsebina umetnine.

Umetnost (umetnik) najde nekaj *podarjenega*. Ne samo to, ampak tudi kaže, da to ne pomeni omejitve ali prisilja, ampak je plodno polje, na katerem lahko vzcveti ustvarjalna dejavnost.

II. Nov svet

Izhajamo iz kontemplacije realnosti, ki je odskočna deska za ustvarjalni polet. Umetnik ostane več ali manj zvest opazovanemu, poudarja lepote ali napake, je bolj ali manj kritičen, bolj ali manj sprosti domišljijo. Že samo pred-ustvarjalno opazovanje je lahko bolj ali manj globoko. Vendar je ta začetek očiten. Obstaja torej "filozofsko" ravnanje, poskus odkrivanja tistih skrivnosti, ki jih stvarnost zakriva?

Stvarnost je nekaterim umetnikom glasbilo, kot pravi Mc Neil Whistler, ali slovar, kot pravi Delacroix, iz katerega jemlje snov za nov izdelek. Nekateri si ob opazovanju dovolijo (ali ne morejo preprečiti?) "izbirajoč pogled", ki deloma spači sprejete vtise. Nekateri se trudijo, da resničnost izrazijo, kot jo oni čutijo. Spet drugi hočejo potlačiti vpliv svojih čustev in očistiti subjektivne elemente pri izražanju. Drugi se dvignejo k idealnim vsebinam.

10. Literatura, Estética y Ética, Docencia, Buenos Aires, 1996, st. 37.

11. Poet. 1455 a

Realnost, ki jo umetniki spoznajo, je različna in različen je odgovor na to spoznanje. Način, kako umetnik to resničnost izraža, je različen. Prav tako je različen namen, ki ga ima s tem izražanjem. Skratka, človek v svoji umetniški dejavnosti stopa v stik s stvarmi in rečmi, ki obstajajo, na zelo različne načine. Primer za to so različne slikarske tehnike.

Povedali smo že, da ni primerno, če govorimo o umetnosti zgolj kot o kopiji. Čaroben svet, ki je umetniški svet, ima tudi neko "spreminjajočo" vlogo glede na realnost, ki jo vsak dan srečujemo. Pisec romanov ni zgodovinar, suhoparni zapisovalec dogodkov. Onemu, ki piše skladbo za piščal ali flavto, ni treba oponašati ptičje petje. Pesniki lahko govorijo o sprehajanju krilatih nog Merkurja, sina nekega Jupitra, očeta bogov, pa jih zato teologija ne more obsoditi kot krivoverce. Nihče ne označi kot paleontološko napako Dionizijevo **Križanje** ali **Snemanje s križa** Van der Weyden-a, ki sta pod vzhodjem križa naslikala Adamovo lobanjo, ali ostre jezike Picassojevih osebnosti na **Guernici** kot neznanje biologije. Gledališka dela in filmi spreminjajo potek dogodkov, pesniki predstavljajo kakšno stvar z imenom neke druge; umetnost ima te pravice.

S svojim delom umetnik prenese sebe (in nas) v nov svet, ki se razlikuje od vsakdanjega. Prav ta prikaz novega sveta, ki je svet umetnika, pa nosi že v svojem postanku zaplod realnosti, zato je to onostranstvo lahko obenem "poglobitev".

Znanstveno-fantastična literatura in filmi nam to pojasnijo, če jih vzamemo za primer. V teh delih avtor kaže stvari, ki se niso zgodile, vsaj v času ustvarjanja tega dela še ne. Prav zaradi tega so "fantastična". Vendar: kakšno moč imajo včasih ti avtorji, da prikažejo in osvetlijo svet in družbo, v kateri živimo! S pomočjo teh fantazij govorijo o realnosti. "Laž" teh del je lahko -paradokсно- pot do resničnega.

Ustvarjanje je istočasno lahko poglobitev, iznajdba je lahko odkritje. Rojstvo novega dela je lahko obenem odkrivanje zastora in poglobitev v skrivnost bitja. V tem smislu López Quintás trdi, da je "ideal vsakega odličnega pisca prodreti v jedrno plast človeškega življenja in pojasnjevati njegov pristni smisel."¹²

Tako nam na primer **Mali princ** Saint-Exupéry-a ne predoči le "dejstvo" da se zaskrbljeni letalec zaradi okvare letala sreča

z majhnim vseмирskim potnikom, nemirnim in radodarnim, in se z njim sprizajni, temveč nam zastavi tudi problem ustvarjalnosti, srečanja, otroškega pogleda bitja, prijateljstva, bistvenih stvari, smrti, itd. Casonova **Barka brez ribiča** nam ne pripoveduje le zgodbo borznega agenta na robu propada, ki končno v svojem pohlepu sklepa zvezo z hudičem – tudi umor je vmes – in se potem skesa, ampak nam presoja svet, ki vidi samo materialno plat, dobrodelnost, ki išče dobiček, stik z naravo, človekovo spreobrnjenje preko ljubezni, silno moč odpuščanja itd. **Zločin in kazen** ni le pripovedovanje zgodbe o človeku, ki s sekiro ubije staro ženico, nato pa mu je žal.

Veliki avtorji so prodrli v globino stvari in so s svojimi deli odkrili, kar je v stvarih bistveno in večno. To jim omogoča, da so vedno sodobni. To je vzrok, da nam lahko Shakespeare, Molière in Dostojevski vedno nekaj povedo. To jih spremeni v "klasike".

George Steiner pravi, da *"sta resna umetnost in literatura popolnoma vtikljivi. Prodirata v najbolj globoke intimnosti našega bivanja"*¹³

Realnost stvari je del vsebine poetičnega zanosa. Pa tudi osebnost poeta. Umetnik nam predstavi svet, ki ga je on videl, kakor ga on vidi, kakor ga on more in hoče videti. To je svet, ki pride do nas po nekem subjektu in njegovem čustvovanju in včasih je ta svet, ki ga delo prikazuje (vsebuje) prav to osebno čustveno doživetje. V delu nam govori človek. Tako se prepletajo – bolj ali manj razumljivi in prijetni – objektivni prikazi (življenja, družbe, narave) in subjektivni izrazi umetnika v skrivnostni povezavi, ki jo dovoli umetniško čaranje. Plazaola piše: *"Ljudje spoznajo dušo, ganjeno v izkušnjah sveta, in obenem spoznajo svet v izkušnjah duše."*¹⁴

To je "bistven realizem", ki se skriva v umetniškem delu. To ni kopiranje ali samo slikanje sveta, o tem smo že govorili. To je delo človeškega bitja, ki ima izkušnje v svetu in nam jih posreduje v novi obliki. Človek, ki je uspel naučiti se, spoznati nekaj v realnosti in to spaja s svojo intimnostjo, bolj ali manj posrečeno, in ga vodi tisto neznano, ki njega in opazovalca tira na prag neizčrpne globine misterija. Človek, kateremu pride naproti, kot nam vsem, njegov poklic sprejemanja lastne usode in razvoja srečanja s podarjenim v ustvarjalni svobodi.

13. Steiner G. *Presencias Reales, destino*, Barcelona, 1991, st. 176.

14. op. cit., st. 482.

III. Upanje v smisel

Ko se z nekom srečamo in nas vpraša: "Kako ti gre?", je naš odgovor v dobri meri odvisen od namena, s katerim je bilo vprašanje postavljeno. Če je vprašanje le izraz navadne vljudnosti, je odgovor – z istim namenom – navadno "Dobro" in komaj kaj več. Zgodi se celo, da temu pustemu vprašanju niti ne sledi odgovor, ker ni bil pričakovan. Kadar pa nekdo, ki nam je blizu, z zanimanjem za naše razpoloženje vpraša resno in nam pogleda v oči: "Kako ti gre?", je odgovor na to vprašanje bolj resen in globok. To smo že vsi doživeli.

Nekaj podobnega se godi pri srečanju opazovalca z umetniškim delom. Nekdo lahko gre mimo ali se celo ustavi pred delom brez namena, da bi se vanj poglobil. Takrat nam to delo nič ne pove, ker ga nihče ni pripravljeno poslušati; ne odgovori, ker nihče ni zastavil vprašanja. Če pa opazovalec iskreno skuša prodreti v vsebino umetnine, mu ta podari svojo luč.

Godalni kvartet, na primer, ki igra na sestanku diplomatov kot glasbeno ozadje, ostane v resnici neopažen. Če pa doživimo to delo na koncertu, kamor smo prišli z namenom, da bomo pozorno sledili glasbi, doživimo globok estetski užitek, kar bi sicer mogli doseči tudi na onem sestanku, če bi z zanimanjem posvetili delu vso pozornost.

Po zamotanih hodnikih vatikanskega muzeja lahko hodimo mimo stotin umetnin brez zanimanja zanje, ker nas zanima **Sikstinska kapela**. Ko pa pridemo tja, lahko ure in ure opazujemo Michel Angelovo **Poslednjo sodbo**.

Umetnina govori tistemu, ki se zanjo zanima. To zanimanje je lastno resničnemu in resnemu opazovalcu.

Kontemplacija umetnine – kot vsaka prava kontemplacija – je nasprotna brezbržnosti. Opazovalec nekaj pričakuje, želi nekaj najti. V vsakem opazovalcu vidimo nekakšno odprtost, zaupanje, da v delu, na platnu, v besedilu ali v simfoniji obstaja nekaj, da bo lahko našel nekaj, kar se mu nudi, neki smisel, ki ga kliče in ki ga je možno vsaj delno odkriti.

Ta želja opazovalca ni vedno utešena. Mnogo stvari lahko ovira ali celo onemogoča razumevanje dela. Vabilo, ki ga nameni opazovalec delu in končno njegovemu ustvarjalcu, to odpiranje telesa in duše ponujenemu besedilu prinaša tudi neko nego-

tovost. Toda "prehod v sprejemanje in osvajanje vključuje na začetku in osnovno neko zaupanje. Obsega nevarnost razočaranja ali še česa hujšega. Povabljeni lahko postane oblasten in krut."¹⁵ A ta odprtost ni prijateljica popolnih gotovosti, splošnih in nujnih prihodnosti. V vsem tem obstaja tveganje. Obstoj pa tudi upanje v smisel. Če bi ne bilo tega pričakovanja srečanja z *lógos*-om, ki biva v delu, ki se mu moremo približati s kontemplacijo, bi umetnina zgubila vrednost in bi padla na nepomemben nivo okraska, kot pokaže primer godalnega kvarteta v vlogi glasbenega ozadja.

IV. Sed contra (ugovori)

Vsaka umetniška zvrst ima svoje tipične značilnosti in lastnosti. Zato opazovalec vsako umetnino različno sprejema in različno je tudi pričakovanje smisla.

Slovstvo in pesništvo skrivata razlike med tem, kar se pove, in tem, kar se hoče povedati (po zaslugi metafore), a posrednik, ki ga uporabljata, da prideta do bralca, je lastnina obeh, umetnika in bralca. Celo lahko rečemo, da je lastnina cele družbe: določeno besedišče. Uporaba besed pomeni, da pisec in pesnik delata z znaki, katerih pomen je predhoden in neodvisen od dela, čeprav se umetnik potem igra s temi pomeni. Gotovo to ne zadošča, da bi vsak opazovalec (bralca) mogel poseči v končno globino besedila zaradi prenosa pomenov, ki jih uporabljajo ti ustvarjalci. Kadar pisec omeni "saharsko puščavo"¹⁶, kaže kot da misli (tudi?) na nekaj več kot na ta pusti del Afrike. Toda vsi bomo vsaj v principu razumeli in imeli elementarno spoznanje te puščave. Ravno zaradi tega bomo laže potem presojali, o čem nam hoče avtor govoriti, kadar nam omeni to puščavo. Zdi se – sprejmimo to z zadržki, ki so potrebni pri vsakem posplošenju – , da je ontološki *Verum* ("resnica", ki je v stvari) literarnega dela bolj pristopen opazovalcu, ker bolj pozna in obvlada znake, po katerih se mu odpre pristop na ta *Verum*. Lahko tudi rečemo, da je umetnost, ki uporablja besedo in njena pravila, neizogibno *figurativna*, besede se vedno nanašajo na neko stvar in je laže uspešno prodreti v pomen dela, ki se poslužuje teh znakov oz. besed. Vendar se pomen umetniškega

15. Steiner G., op. cit., st. 191.

16. V začetku knjige *Mali princ*, Saint-Exupéry-a.

dela pojavi kot težava, ko opazujemo nekatere druge umetniške zvrsti. Vzemimo kot primer abstraktno likovno umetnost, ki se je pojavila v dvajsetem stoletju. Ni to predstava, ki ne pove ničesar? Ne nasprotuje vsemu doslej omenjenemu?

V nekem trenutku so se dvignili razni ugovori proti abstraktni umetnosti, ker ničesar ne predstavlja. Paul Evdokimov meni, da *"abstraktna umetnost, ne-figurativna in ne-formalna, zavrača vso ontološko oporo, ker zanika konkretni objekt. Ni rdeče jabolko, temveč rdeča barva, pobarvan madež, ki mu umetnik daje pomen, samo njemu razumljivo."*¹⁷

Res je težko prodreti z dušo v nekatera umetniška dela te vrste. Način izražanja, ki ga je izbral umetnik, prinaša kot posledico, da delo postane hermetično, da je včasih res nemogoče prodreti vanj. A kljub strogi sodbi Evdokimova (*"Če si hočemo predstavljati okras peklenskih sten, bi bila marsikatera sodobna umetnina primerena"*¹⁸) prizna, da izražajo veliki avtorji abstraktnih del teosofični namen predreti zastor realnega sveta: iskanje transcendentnega v ravnih kotih in jasnih barvah Mondriana; žeja po vstopu v prepad čiste potencialnosti Pavla Klee-a; borba za vidno prikazanje nevidnega sveta Kandinskyja.

Tudi tukaj, ko avtorji jasno iščejo abstraktnost, ko skušajo dojeti ideje (rekli bi, v platonskem smislu; Evdokimov jo imenuje *Ustvarjena Sophia*), ločene od konkretnega, je mogoče najti – če že ne signifikativnost (pač se nočejo nanašati na drugo stvar), pa vsaj nek smisel. Ta *lógos* je lahko celo iz metafizičnega vidika neprimeren, namen in zamisel umetnikov sta lahko kozmološko napačna. Vendar to, da se nekdo ustavi pred delom Mondriana, kaže, da je v njem mogoče najti *nekaj*. Tam je izraz nekega človeka, ki je lahko več ali manj pravi. Nekateri celo prodrejo do neke mere v ta izraz, čeprav se ne strinjajo vedno z idejami, ki so ga navdihnile.

Če nam delo ostane popolnoma nedostopno – kar je možno – je tako, kot bi nas nekdo ogovoril v čisto tujem jeziku. Odgovornost zaradi tega "nepoznanja jezika" si pa često delita govornik in poslušalec, eden več, drugi manj. A abstraktno delo, če je neki izraz, nekaj pove. Zdi se, da noče govoriti o naravi. A vedno – hočeš nočeš – pove vsaj nekaj o avtorju: gre za osebo,

17. El arte del ícono. Teología de la Belleza. Claretianas, Madrid, 1991, st. 84.

18. Ibidem, st. 88.

ki noče govoriti o naravi. Vendar niti ni jasno, da se ne nanaša na realnost, rajši nasprotno.

V nekaterih prikazih t.i. "action painting" umetnik vrže barve na platno brez premisleka, celo ne da bi se platna dotaknil. Cilj umetnika je preprečiti vsako lastno zavestno ali podzavestno željo. Toda, paradokсно, s tem pokaže prav neko željo. Kot pri teh umetnikih izključitev želje izraža prav željo, tako tudi izločitev zavestnosti dokazuje predhodno zavestno odločitev za tak postopek.

Naj bo slika ali abstraktna skulptura še tako kaotična, za njo se skrivata osebna zavest in volja, ki omogočata umetniško delo in ga napravita na ta ali oni način. Ta zavest in volja pa sta, kot smo že omenili, *namerna* (merita na), ne pa ustvarjalna v absolutnem in strogem smislu.

Vprašajmo se zdaj, kaj se dogaja v glasbi. Često glasbena skladba spremlja neko besedilo, torej je v neki meri odvisna od besede, ki jo spremlja. Vendar v strogem smislu glasba niso le pesmi, kot se včasih meni.

Zamislimo si nekatere dele "čiste glasbe" in bomo spoznali, da jim je težko najti pomen. Res je, da nekatere samo muzikalne skladbe (to se pravi, brez besedila), opisujejo (Smetanov *Moldava*) ali se na nekaj nanašajo ali spremljajo (filmski glasbeni traki). Moremo spoznati – s pomočjo naslova pa še bolj – ptičje petje v violinah Vivaldijeve *Pomladi*, ali brnenje čmrlja v homonimni skladbi Rimski-Korsakova. A na kaj se nanaša Bachov minuet? Kakšen je "pomen" Mozartovih *Salzburških simfonij*? Ne vprašamo se samo ali možno najti pomen nekaterih del, ampak se vprašamo, ali je v nekaterih delih kaka "signifikacija", neko nanašanje na drugo stvar.

Čeprav so nekatere glasbene skladbe opisujoče in celo oponašajoče (mimetične), druge dokazujejo, da je glasba v bistvu nekaj drugega.

Čista glasba je za nekatere jasen primer, kako si je človek v modernem času drznil "nesveto" ločiti *trascendentale* in pokazati neki *pulchrum* brez zveze z nekim *verum*, lepoto, ki ni *splendor veritatis*.¹⁹ Temu bi odgovoril sledeče: res je, da glasbena umetnost ne izraža nekega *logičnega verum-a*, ustreznosti (*adaecuatio*) stvarjem,

ki bi jo mogli z razumom razbrati. Steiner stavi vprašanje: "More glasba lagati? Je glasba v svoji avtonomiji lahko neresnična (neresnična z ozirom na kaj?) Je lahko protidejstvena in izraža z lastno močjo <kar ne spada>? Obenem: kakšni so <opravki z resnico> glasbe? V kakšnem smislu je glasbena izjava lahko resnična? (Resnična z ozirom na kaj?)"²⁰

Vendar kdor posluša glasbo, ve, da to ni kaotična umetnost, brez reda. "Melodija ni le zaporedje not, ki jih sprejemamo s čuti. V njej poje človeška duša, uživa, objokuje, ljubkuje ali grozi. Mi dojamemo njen jezik, ona trka na našo dušo in jo gane. To je srečanje z drugim življenjem, ki je v sorodu z našim"²¹

Glasbena dela niso brez smisla. Vsebujejo "ontološki verum", bleščeči *lógos*, ki ga naš govor ne more izraziti. To je bilo že mnogokrat povedano, a ni zaradi tega manj resnično.²²

Čeprav ima pitagorsko-matematične natančne zveze, očitno glasba uide sklepom naših razumskih analiz. Morda je ta umetnost tista, ki nam še najbolj vzbuja zavest človeške veličine in majhnosti. Moč, ki jo glasba ima, da nas odpre v skrivnostnost, da nam vzbuja čustvene reakcije, ki jih ne moremo razložiti, ne nastaja zaradi pomanjkanja *verum-a*, zaradi nečesa "proti-razumskega", brezsmiselnega. Čeprav opažamo v glasbi bakični sestavni del, skoraj živalsko nagonskega, je treba poudariti, da gre za vzvišeno duhovno dejavnost.

Slovstvo nudi večji razumski in diskurzivni tovor kot glasba ali abstraktno slikarstvo, kot smo že označili, ker uporablja znake, ki so pred to umetnostjo in ima neposredno semantično nanašanje na naravna bitja. Duhovna rast manj figurativnih zvrsti je glede tega spoznavanja manj "jasna". A vedno je v njih nekaj, vedno se nam obeta neki smisel.²³

20. Errata (El examen de una vida), Siruela, Madrid, 1998, st. 96.

21. E. Stein. Essere finito e Essere eterno, Città Nuova, Roma, 1992, st. 281, citirala M. Mosto, Quereme así piantado, Areté, Buenos Aires, 2000, st. 56.

22. "Glasba avtorizira, vabi k zaključku, da teoretične in praktične znanosti, da razumska raziskava ne bo mogla nikoli popolnoma označiti izkustvo. Da obstajajo dogodki < v centru > (sama zavest je morda ena izmed njih), ki bodo vzdržale, neskončno žive in potrebne, vendar < zunaj >. Ta je, z vso jasnostjo, dokaz meta-fizičnega. Glasba pomeni v najvišji stopnji: istočasno, če jo presojamo strogo, nima pomena. V tem sloni njen < prekršek > uma." (Steiner G. Errata (El examen de una vida), st. 102) Beethoven pravi tudi: "Glasba je razodevanje, višje od vse modrosti in vse filozofije..." (pismo Bettini Armnim, 1810, citiral Plazaola, op. cit., st. 621)

23. gl. Plazaola, op. cit., st. 525 in naslednje.

Ne gre le za *signifikativno* moč; umetnost ima *simbolično* moč. Sam "znak" lahko pojasni ali posreduje sporočilo, vendar ni v njem skrivnostnega odnosa navzočnosti. Simbol pa vsebuje, na skrivnosten način, to, kar predstavlja. V njem je predstavljeno navzoče. Razodene smisel, katerega v neki meri vsebuje. To načrtuje, kako rešiti težavo pomena umetniških del, ki niso figurativna. V delu je tisto, kar se hoče povedati. V tem simboličnem jeziku, ki nakaže več kot pa dokaže, nas umetnost vodi h komunikaciji v občestvu.

V. Navzočnosti

Umetniška znamenja se ne izčrpajo v kratkotrajnem posredovanju k drugi stvari, temveč na skrivnosten način vsebujejo, kar označujejo. Umetniško delo je *navzočnost*.

Bizantinska in pravoslavna ikonografija, ki – kot pravi Evdokimov – *presega umetnost in jo tudi razlaga*²⁴, je v tem izkušena. Ikona je zakramental, uči pravoslavna teologija. Hipostaza hipostazira podobnost in postane tako zelo opazna v podobi. Tako ikona s podobo naredi navzočno to, kar evangelij naredi navzočno z besedo: ima teofanično poslanstvo. "*V svetopisemskem smislu je Božje Ime eden od krajev Božje Navzočnosti. Ikona je narisano IME.*"²⁵ S kalokagatičnim (kalós: lepo; agathós: dobro) argumentom pokaže božanstvo v človeškem nevidno potom vidnega.

Vendar ta navzočnostni način ne poznajo samo ikone. Umetnost nas pretrese, nas prenese, nas vpraša, včasih odgovarja, nam odkrije skrivnost, nas vpelje v občestvo. Neki pesnik razume mojo potrebo ljubezni, neki pisec romana pozna moje slabosti, neki slikar me vpraša, kaj bom končno počel z življenjem, neki skladatelj mi predoči moje notranje boje. Vse to ne more biti plod praznine ali odsotnosti.

In če obstaja smisel v umetniškem delu, je ta tudi udeležba tistega prejšnjega smisla, s katerim je umetnik stopil v stik, s *podarjenim*.

V umetniškem delu je neka *resnica*. V nekem smislu obstaja, ker je čarovni izraz podarjene realnosti; svet se vedno prikaže več ali manj, ker je že navzoč v avtorju. Nekateri avtorji so

24. Evdokimov P., op. cit., st. 93.

25. Ibidem, st. 203.

bolj "filozofski", poglobijo se v skrivnosti stvari; drugi, bolj na način "homo faber-ja" uporabljajo svet kot izgovor za svoje izdelke in kot nekaj, kar potrebuje popravke; drugi iščejo idealno realnost, ločeno od konkretne eksistence. Možnosti so različne, a to, kar je umentik "sprejel" v pred-kreativnem trenutku, vedno ostane osnova.

V drugem smislu je to *resnica*, ker ima delo svojo *inteligibilnost*. Ni vedno razumsko, kot smo videli (ali točneje, je vedno nadrazumsko). Včasih je bolj ali manj čustveno, a vedno je v njej neki *lógos*, posledica *navzočnosti*.

Ta navzočnost se simbolično nanaša na neko realnost, ne more biti povsem odvisna od človekove volje – za to smo premajhni. "Ustvarjanje" v strogem smislu ne spada k človeškim možnostim. Vedno je nekaj, kar ni človek naredil. Če bi bila to le človekova stvaritev, kako bi bilo mogoče srečanje gledalca z umetniškim delom? Vsak dialog potrebuje elemente, ki so skupni udeležencem. Če umetnine ne bi bile osnovane na predhodnem Smislu, bi bile zgrajene na močvirnih in temnih vodah ničevosti, ki ločijo ljudi med seboj. Toda naše estetske izkušnje nam kažejo drugače. Tam človek, oseba, govori z neko izraženo obliko. In "samo neoblikovano je nevezano na realnost"²⁶ Ta zveza z realnostjo pa ni očitek umetniškemu delu, ampak pomeni obogatitev, ki je sad srečanja.

VI. Tretji vrh

Doslej smo obravnavali v glavnem umetnika in njegovo delo (delovo simboličnost, njegov osnovni realizem, njegovo resnico). A umetniško dejstvo se tukaj ne zaključí. Poleg avtorja in njegovega dela nastopa opazovalec, zadnji vrh tega "umetniškega trikotnika".

Lahko bi se oporekalo, da je socialni vidik nekega dela dodatek, a ne del njegove bistvene osnove; da si lahko predstavljamo umetnika, čigar dela, vsaj nekatera, so zamišljena tako, da bi naj ostala skrita publiki. Dejansko nekdo, ki piše pesmi o svojih ljubezenskih razočaranjih, morda noče teh pesmi pokazati drugim. Pa se vprašamo: ne kaže ta sramežljivost pred publiko ravno važnost možnih bralcev bolj kot njihovo nepomembnost?

To, da umetnik skriva svoje delo pred možnim opazovalcem, izdaja, da je umetnik domneval enega ali več opazovalcev, vsaj v domišljiji.

Razen tega smo že omenili, da je v umetniku samem tudi kritik. Kritik tujih del, pa tudi svojih. Umetnik je morda prvi opazovalec svojih del. Se oddalji, da bolje presoja vrednost, ki jo delo zasluži. To presojanje lastnega dela, kot bi ne bilo njegovo, ta oddaljenost, ki je potrebna, da je nepristranski, ta pogled nase in na svoje delo "od zunaj", nam kaže, da vsak izdelek vključuje opazovalca (vsaj idealnega) in ima do njega osnoven odnos.

Tako je publika tista, v kateri se dovrši umetniško dejstvo. Ona zapre splet srečanj, ki ga vidimo v umetnosti.

Govorili smo že nekaj o tem "opazovalcu". Rekli smo, da približanje umetnini pomeni odprtost, zaupanje, brez česar bi bila nemogoča estetsko-umetniška kontemplacija. Če se ne zatopim z zanimanjem v to, kar je umetnik oblikoval na materiji, mi delo ne more ničesar povedati, ne razodeti.

Lahko ostanemo pri tehnični razlagi dela. Presojamo porabljeni material in njega razporeditev, igro luči in senc, tonalne preskoke, harmonične presledke, sestavo prizorišča, ubranost podajanja, uporabo prispodob in drugih pripomočkov. Vendar vemo, da ta "mentalna" razlaga ni vse, ni niti najgloblja dosegljiva stopnja spoznavanja.

Lahko analiziramo primer vplivanja bogoslužne glasbe baročne dobe v Mozartovi Maši v D-molu K.724 ("Velika") ali razmerje, ki ga vzpostavi skladatelj med godalnim kvartetom in različnimi glasovi, a delo je veliko več kot to.

Če bi estetska kontemplacija slonela samo ali v glavnem na tehnični analizi, bi ne razumeli uspeha, ki ga je imel rock 'n roll kot glasbena in pesniška zvrst, ker izključno tehnično predstavlja mnogo bolj omejeno umetniško izražanje kot druge. V resnici pa več stvari utripa za ponavljajočim se ritmom, za ponavljanjem iste lestvice v treh različnih tonih pri basu in za besedilom, ki opisuje slokost neke "Popotite". Vse to povem s spoštovanjem do rock 'n roll-a, a s spoštovanjem in priznanjem, ki ju omogoča spoznanje, ki ni samo tehnično.

Kakor racionalizem onemogoča umetniku poetični navdih, prav tako onemogoča estetske skušnje opazovalcu. Misliti, da razumevanje umetnine pomeni razumsko razlago prispodobe ali razčlenitev freske, je tako nesmiselno kot meniti, da je smešnost

v razlagi šale. Umetnina se predoči polna vitalnosti. Obdukcije se pa vršijo samo na mrličih.

Nočem s tem trditi, da nima razum nobenega opravka pri estetski skušnji. A menim, da je srečanje z umetnino *intuitivno*; je pogovor src, v Pascalovem smislu. Potrebuje "esprit de finesse", kot bi rekel ta francoski avtor.

Ne nameravamo podcenjevati tehnične analize umetnin. Poznanje tehnik, ki jih uporablja avtor, je lahko velika pomoč za poglobitev v delo. A moramo upoštevati nevarnost, da ostanemo samo pri tem pogledu in zanemarimo druge, ne manj važne lastnosti umetnine.

Vsaka estetska skušnja pokaže važnost iskrene odprtosti. Vabi celo, naj "pozabimo" preteklo, v kolikor je to skušnja s konkretnim in edinstvenim delom in so torej stare strukture *a priori* za kontemplacijo praktično odveč ali celo nepriporočljive.

Ne poslužujmo se že vnaprej starih pravil, po katerih bomo sodili opazovano. Tako ne bomo nekdo, ki pri nepoznanem umetniškem delu "*naglo ponovi stara spoznanja umetnostne zgodovine, da bi se spomnil, kako bi moral reagirati. Med tem pa komaj opazuje sliko. Trudi se, da bi z imenom, načinom, vsebino naglo naredil račun. Potem ob njem uživa ali pa ne, kakor se pač od njega pričakuje.*"²⁷

Poznanje umetnostne zgodovine nam skupaj s tehnično analizo lahko pomaga pri opazovanju dela. A ne smemo se jih posluževati kot "apriorističnih kategorij" pri opazovanju, ker nam to onemogoči stik z delom.

Priporočljivo je tudi "pozabiti prihodnost", otresti se utilitarnih skrbi. Ko nekdo z iskrenim srcem sodeluje v pogovoru, skrbno posluša drugega, čisto drugače kot če "*se pretvarjamo, da smo pozorni, na tihem pa pripravljamo odgovor, ga oblikujemo in morda celo sestavljamo protinapad.*"²⁸ Prava kontemplacija je vedno sprejemljiva.

Pravkar smo videli, da ob umetniškem delu nastajajo možnosti občestva. Za to, da ta možnost obstoja in je rodovitna, je potrebno razpoloženje odprtosti, sproščene sprejemanja.

Opazovalec je istočasno poklican, naj naredi iz umetniškega dela nekaj "svojega". Izražanje umetnika ne ostane oddaljeno

27. Maslow A. *La personalidad creadora*, Kairós, Barcelona, 1994.

28. *Ibidem*, st. 91.

našemu bitju, ampak je realnost, ki nas obdaja. Vsako delo na svoj način in vsakega opazovalca po njegovem načinu. Zato mora opazovalec "znova ustvariti" delo.

López Quintás pravi, da "vsako avtentično branje je re-kreacija (ponovna ustvaritev). Za re-kreacijo dela ga mora bralec sprejeti, kot če bi prvič nastajalo."²⁹

Tisto, kar je v začetku pred nami in nam je tuje, mora postati nekaj intimnega. Umetniško delo nas vabi k avanturi: fieri aliud (postati drug) in *quantum aliud*. Opazovalec vstopa na ta način bolj globoko v umetnino, istočasno pa umetnina vstopa v opazovalca.

Tu se nam zopet pokaže važnost dejstva, da imata opazovalec in umetnik nekajskupnega. Če bi bilo delo nekaj, kar "ekskluzivno" pripada drugemu, bi ga jaz ne mogel nikoli narediti "svoje". Toda če delo – čeprav je delo nekoga drugega – vključuje nekaj, ki je istočasno "moje", in če tudi ni bilo točno enako doživeto, tedaj jaz lahko naredim, da delo postane nekaj *mojega*. Torej me to delo ne bo napadalo v prisiljenju zunanjega, temveč v srečanju z neko zunanjo stvarjo, ki je postala del mojega obstoja.

Lahko gledamo (ali beremo) **Hamletovo** tragedijo, lahko analiziramo razne dele igre in njeno formalno gradnjo, iščemo priredbe za nastop, razčlenimo prizore in v "literarnem laboratoriju" strogo pregledamo metriko njenih vrstic. A ne moremo priti do globokega občestva s tistim znanim parlamentom, če ne čutimo na lastni koži, kaj so "bič in zlo tega sveta, krivice silnikov, zasmeh ponosnih, prezirane ljubezni bol, odkladanje pravičnosti, uradov preobjest, nizkotnih brce strpnim in zaslužnim"³⁰. Če so te težave, ki jih danski princ našteva, istočasno tudi naše, potem vprašanje "biti ali ne biti" pridobi za nas drugačno težo in globino. Vprašanje o samomoru že ni več filozofiranje-na-glas neke fantastične vloge. Pripelje nas same do filozofiranja o našem lastnem samomoru, in torej tudi o našem lastnem življenju.

Lahko bolj ali manj uživamo Bizetov **Agnus Dei**. A doživetje je močnejše za tistega, ki v spoznanju človeške slabosti istočasno dviga svoje srce in svojo molitev k Božjemu Jagnjetu: *miserere nobis* – usmili se nas.

29. op. cit., st. 57 in 79.

30. W. Shakespeare, **Hamlet**; III. dejanje, prvi prizor (v prevodu Milana Jesiha, založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995, st. 109).

Naloga opazovalca je iskrena odprtost, kot smo omenili, a ni le pasivna, temveč tudi aktivna s tem ponovnim-ustvarjanjem, s tem spreminjanjem tujega dela v lastno notranjost. V tej točki srečanja se pojavi plodnost občevanja. Umetnik daje, a tudi sprejema od opazovalca "dopolnitev dela". Opazovalec poleg sprejemanja s svojim ponovnim ustvarjanjem daje delu zavetje.

Kot pri vsakem občevanju je tudi pri umetniškem občevanju opaziti moč, ki je plod ranljivosti. Ranljivost umetnika pred "podarjenim" v pripravi na delo, ki mu da moč v svobodni potrebi ustvarjanja novih oblik in svetov polnih luči. Ranljivost umetnika, ki je razkril dušo (zaznavanja, čustva, skušnje sveta, itd.) drugim ljudem, ki lahko to odkritost sprejmejo v srce in tako dosežejo izbruh lepote in smisla. Ranljivost opazovalca, ki sprejme nevarnost, ko se odpre tujcu, a ki lahko duhovno raste, če ta sprva tuj vpliv spremeni v svojega, rešujoč se samote v sprejemanju luči in približujoč se skrivnosti.

Vsakič ko dosežemo globoko srečanje z odkritosrčnostjo, z nečim drugim, odkrijemo dialogalno lastnost bitja. Estetične skušnje, najbolj dosežene, segajo v globino, pa naj bo to z drugo osebo, z naravo ali z umetnino. *"Obhajamo se z lepoto pokrajine, obraza ali pesmi prav tako kot obhajamo s prijateljem in čutimo sozvočje z neko realnostjo, ki se zdi domovina naše duše, ki smo jo bili izgubili in potem spet našli. Umetnost <defenomenalizira> preprosto realnost in ves svet se odpre skrivnosti."*³¹

Pojasnilo

Često se zagovarja relativizem, ko se govori o umetnosti. Zato si drznem vstaviti kratko pojasnilo: Ne vznemirjajmo se ob različnih razlagah neke umetnine. Če potrdimo, da opazovalec ponovno ustvarja umetniško delo, se mora upoštevati, da je ta akord med delom in opazovalcem v veliki meri odvisen od subjektivnih faktorjev opazovalca. Ker je vsak človek edinstven in neponovljiv, ima soglasje delo-opazovalec vedno individualen značaj. Še več, ne samo to, da opazovalci različno sprejemajo, tudi nam ista umetnina v različnih trenutkih govori drugače.

Je torej estetsko uživanje popolnoma relativno? Če hočemo braniti relativizem (kontradiktoren vedno s samim seboj), pademo v

31. Evdokimov P., op. cit., st. 27.

hudo zmoto. Relativizem se napaja pri skepticizmu in estetsko opazovanje je temu nasprotno. Umetnina je relativna, a ne v smislu subjektivizma. Je relativna z ozirom na odvisnost; se povezuje z vsakim človekom posamezno. Vendar je cilj umetniškega uživanja poglobitev v bistvo dela. Dejstvo, da imamo različne razlage, ni znak, da obstaja praznina v vsebini spisa (slike, simfonije, kipa), temveč ravno obratno. Vsebina je tako bogata, da lahko najdem sklad med nekim vidikom dela in mojimi osebnimi vidiki. Kdo drug spet uskladi z drugim vidikom dela iz svojih osebnih vidikov.

Nočem reči s tem, da so vse interpretacije prave in enako vredne. Tudi ne trdim seveda, da razlage, ki so med seboj nasprotni, lahko mirno soživljajo. Da bi to bilo res, bi bilo treba braniti pomanjkanje smisla opazovanega objekta. Meni se zdi ravno nasprotno, da je ta objekt smiselno bogat.

Če pri opazovanju dela občujem "kot s prijateljem", morem dojeti njegovo bogastvo. Nimamo enakih odnosov z različnimi prijatelji; vsak prijatelj je zame edinstven. Obenem je očitno, da različne osebe na različne načine veže prijateljstvo na isto osebo.

Vsak odnos potrebuje udeležence; odnos je *accidens* (metafizično povedano), nekaj kar obstaja na drugem, kateri obstaja sam na sebi (*substantia*). Dejansko je nekaj, kar obstaja med vsaj dvema *substantia*-ma, ki sta udeleženca tega odnosa. Skepticizem – in z njim tudi relativizem – pa uniči vsebino udeležencev in s tem tudi zvezo med njimi. Vendar je ta vidik očitno tuj temu, kar smo doslej obravnavali.

VII. Spremenitev

Po dobrem umetniškem ogledu opazovalec čuti, da se je nekaj spremenilo. Včasih je ta sprememba majhna, vendar je včasih lahko tudi pomembna. Opazovalec mora biti "ranljiv" in z gostoljubnostjo sprejeti nekaj novega. To, kar sprejememo kot svoje, nam more pomagati k spremembi na boljše.

Vrnimo se k naukom ikonografije. Ikona, simbolično-hipostatična predstava, izzove k preseganju simbola in obhajanju v hipostazi. Je klic k dvigu, spremenjenju opazovalca, ki je obenem molivec. Ikona tako posvečuje oči, ki gledajo, jih očišča in spreminja,

jim odkriva Luč. Kot pravi sv. Gregorij Niški: "Ko se približa Luči, se duša spremeni v Luč", ji postane "zelo-podobna", to se pravi sveta.

Ne sicer tako polna mistično-teološke vsebine, a vendar je pri opazovanju katerekoli umetnine na neki način sprememba v opazovalcu. Estetsko doživetje nas pretrese, poruši mrtve strukture potlačljivih običajnosti, ki nas dušijo, in ta pretres, ki ga čutimo v srcu, pomaga, da naš jaz, ki je tolikokrat vržen na periferijo, dobi zopet svoj prostor v sredini, v "globini duše" (Stein), od koder človek doseže boljšo zvezo z bližnjim.

"El arte nos llama la atención y nos llama a la atención" (Umetnost nas privlači in nas izziva k opazovanju). Naredi nas občutljivejše in bolj odprte, nas sprašuje o pomenu našega bivanja, nam predočuje videze realnosti, doslej skrite naši duševni dremotnosti.

Oblikuje našo nagnjenost k drugemu, naš *ordo amoris* (red v ljubezni). Razsvetljuje, kadar je vir luči, našo racionalistično hladnost in hlepenje po oblasti, čisti naše strasti (Aristotel). Umetnost nam odpira pot, po kateri nam vse drugo, polno smisla, prihaja naproti deležno obrnjene perspektive, ki jo imajo ikone in zahteva od nas čisto gostoljubnost ter nas rešuje odtujene samote.

Velika dela niso okras, ampak ganejo naše srce, kajti so usmerjene nanj. *"Lepo ni samo to, kar je prijetno; poleg užitka za oči hrani duh in ga razsvetljuje."*³²

Včasih se meni, da je namen umetnosti, da nas raztrese, da nas zabava in nas za nekaj časa reši teže in zoprnosti vsakdanjosti. To se dogaja, kadar pustimo, da se umetnost spremeni samo v spektakel.

V "družbi spektakla", kakor pravi Guy Debord³³, človek dovoli, da njegovo življenje niha med delom in potrošnja podob, kar je v resnici samo poskus bega pred brezsmiselno realnostjo. Tako spektakel postane sekularizirana verzija tistega opija, ki

32. Evdokimov P., op. cit., st. 92. Istočasno imamo pred očmi dvoumje, v katerem je lepota (gl. Ibidem, st. 41-47). Sam Platon je že opazil, kako lepota lahko tudi zaklepa, namesto da bi povišala. Tukaj smo se pač omejili na pozitivni smisel, ki ga morejo imeti estetske skušnje, v tem slučaju z umetniškimi deli. A, kakor pravi Francisco Leocata, ni vse prava hrana za vsakogar.

33. La Sociedad del Espectáculo, La Marca, Buenos Aires, 1995.

ga je Marx tožil kot bistvo vere, brez vsake osebne navzočnosti in srečanja. Meri na zgubo zavesti alienacije.

Prav tako kot se produktivnost spremeni v beg, da ti ni treba predočiti tesnobe lastnega obstoja ("Treba je delati, treba je delati..." vztrajno ponavlja Vanja v Čehovem delu), trenutki prostega časa se polnijo s potrošnja različnih prikazov, ki pačijo resničnost.

Žoga naj ne preneha teči, naj se ne ustavi zapping, decibeli naj stalno naraščajo. Zaviti smo v neznanost naše odsotnosti in odsotnosti drugega; kot prazne *Mildreds*³⁴ hočemo biti v sredi video-walls-a in imeti ušesa vedno pokrita s slušalkami. In te predstave, ki jim dopustimo, da vdirajo v nas, postanejo del naše nove družine, te družine, ki je v resnici ne poznamo in nismo z njo čustveno povezani.³⁵

Ta "družba spektakla" vodi v razkroj pravega kontemplativnega prostega časa (*otium*). Premišljevanje se označuje kot oče melanholiije, pred katero bežimo. Zato bodimo srečni: ne mislimo! Brzina, zabrisanje razlik, ki bi povzročile neprijetne primerjave, pomanjkanje spomina, beg, hrup, zabava. "*Če se ne drvi z avtom 150 km. na uro, da se misli samo na pretečo nevarnost, se pa sodeluje pri kakšni igri ali se sedi v udobnem salonu, kjer ni možen prepir s televizorjem štirih sten. Zakaj? Televizor je realen. Je takojšen. Ima dimenzijo. Ti pove, kaj moraš misliti in to s kričanjem. Ima prav. Tako se zdi: Te zasleduje s takšno silo, da sprejmeš njegove ideje, da tvoja pamet ne utegne nasprotovati in zavpiti. <Kakšna neumnost!>*"³⁶

Tako pačimo svoj obraz, zgubljammo svojo osebnost v samoti odtujevanja, ki beži pred samozavestjo. Nič nas ne zadovolji, begamo od stvari do stvari, od show-a do show-a in se izmikamo spoznanju te drame. Sprejmemo daljinsko upravljanje pred resničnostjo z neko *curiositas*³⁷, ki povzroča grenko lenobo in metafizično dolgočasje pred stvarmi, ki so brez vrednosti.

34. Gl. Bradbury R., *Fahrenheit 451*, Plaza & Janés, Barcelona, 1993.

35. Pomembno je, na primer, da je ob koncu filma *The Truman Show* edina oseba, ki gre Trumanu naproti, tista, ki je imela z njim resnični afektivni odnos. Ona je videla za "vlogo" pravo osebo (true-man); ostali telegledavci pa z lahkoto nadomestijo ta program z drugim spektaklom, ki bi jih imel prav tako zaposlene.

36. Bradbury R., op. cit., st. 94.

37. Pieper J., *Srčnost in zmernost*, Sidro, Ljubljana, 2000, str. 113 (v španščini, *Las Virtudes Fundamentales*, Rialp, Madrid, 1997, st. 288)

*"To je <svet>, za čigar bleščečimi fasadami prebiva absolutni nič; svet kvečjemu enodnevnih tvorb, ki so pogosto že v manj kot četrt ure postale plehke in so bile odložene kot prebrani časopis in prelistana revija; svet, ki se razkrivajočemu pogledu zdravega duha, ki je ostal nedotaknjen od njegove okužbe, zdi kot velemestna zabaviščna četrt v ostri svetlobi zimskega dopoldneva: obupno gol, brezupen in pošasten."*³⁸

Poti umetnosti pa so različne. Špektakel, v tem Debordovem smislu, podviza; umetnost zavira. Špektakel raztresa, umetnost koncentrira. Špekakel uporabimo in nas poučije, umetnost nas hrani.

Čeprav umetnost pomeni neki "umik iz vsakdanjosti", ta oddaljitev ni beg. Je obstanek, preseganje "delovnega sveta", kot pravi Pieper.³⁹

To preseganje izziva ustvarjanje habitus-ov, ki izboljšujejo odnose z drugim, da se moremo bolj poglobljati vanj in usmerjajo človeško naravo od negativne razstresenosti k pozitivni namernosti. Ne gre za pačenje udeležencev pri odnosu, ki ga ustanovi umetniško srečanje, ampak za boljše oblikovanje njih obličij, za njihovo spopolnitev, skratka, za njihovo eidopóiesis (uresničevanje lastnega bistva).

Vsekakor pa ne zaidimo v pretiravanje. Umetnost ni rešiteljica sveta in naše življenje ne bo enostavno rešeno, če bomo poslušali Haendla ali nekaj časa posvetili Rembrandtu. Ustaviti se pri tem in se s tem zadovoljiti bi bilo celo škodljivo (o tem bi nam zopet lahko govoril Platon).

Nekatera dela so morda preveč slepilna, druga so fatamorganska; nekateri umetniki izrabljajo našo vljudnost, nekatere katarze (očiščenja) bolj zmedejo kot čistijo in četudi se to ne zgodi in je estetski užitek pristen in "odličen", še dosti manjka.

Lahko pa se v srečanju, ki ga umetniško dejanje vsebuje, približujemo viru, ki teši našo prirojeno žejo. Lahko se v njem rodi tista sprememba, ki nas usposobi, da boljše prehodimo pot. Umetnost je ena izmed poslanic, ki jo pošilja Godot; ne samo, da nam obljubi, da pride jutri, kot se norčuje Becket, ampak da nam pokaže, da je On tod že hodil in se nikoli ni povsem umaknil.

38. Ibidem str. 117 (v španščini, st. 292)

39. gl. El Ocio y la Vida Intelectual, Rialp, Madrid, 1998.

VIII. Klic

V vrtincu sodobnega sveta, obdani z dolžnostmi in nenasitno potrošnjo, predočimo naše poslanstvo: biti. Romamo sprejemajoč svojo usodo. Včasih smo prepričani, da ni vse kot bi moralo biti in da je na tem svetu položaj tak, da ne bomo popolnoma zadovoljni. Drugi se odločijo za *optimizem nezavednosti* (divertissement, bi rekel Pascal), v plesu dopustijo, da čas najhitreje mine, ker ga pač ne morejo ustaviti. Vendar vemo, da se te burke skrivajo za maskami, pod katerimi notranjost duše čuti, da težava ni razrešena.

Nebogljenost ranjenca nas navdaja s strahom, da "pekel so drugi". Njihov pogled nam grozi, nas omejuje, nas sodi in v praznini samotnega bivališča iščemo raj, ki nas končno izsuši.

Obličje drugih se izgublja v podobi, ki je le dozdevna in brez vsebine. Spreminja se v koristno dobrotno in predmet gospodovalnosti in naše srce, ki se v strahu boji odpreti oči, umira v slepi gnilobi brezbriznosti.

V takšnem stanju se srečamo z umetnostjo, ki lahko razsvetli našo puščobo.

Umetnost je dokaz tega človeškega stanja pomanjkanja, ki ga tako težko priznamo v globini. Je znak, da človeštvo išče občevanja. Ta dokaz ne sloni na fizičnih potrebah in revščini nemogočega preživetja, kakršni so navadno dokazi. Lahko bi si tudi predstavljali življenje brez umetnosti. Bolj kot nujnost, umetnost zaživimo kot nekaj "podarjenega". A bi bilo treba reči, da je umetnost dokaz te nujnosti zastonjskega. Moremo si predstavljati življenje brez glasbe, a življenje brez glasbe ni življenje.

V umetnosti najdemo zbrana razna srečanja: srečanje umetnika s podarjeno realnostjo, srečanje umetnika z "novim svetom", oplojenim s podarjeno realnostjo, srečanje opazovalca z delom, opazovalca z umetnikom, opazovalca z realnostjo, ki je podarjena umetniku, umetnika in opazovalca z Umetnikom podarjene realnosti...

V vsej tej igri občevanj se nam kaže plodnost te spoznavne in čustvene odvisnosti. Umetnik čuti, da je poklican k poslušnemu delu, ki mu ne odreka svobodnega ustvarjanja, ampak ga pelje k popolnosti. Opazovalec naj bi ne zdrsnil v napuh racionalizma, ampak naj bo gostitelj nečesa drugega in tako zacveti možnost ponovnega-ustvarjanja, udeležbe, ki omogoča manifestacijo lepote.

Umetnost nam nakaže plodnost ranljivosti in možnost lastne pobude v stiku s podarjenim.

Estetsko doživetje je eno od doživetij, ki zaradi globočine in vpliva na duševnost človeka pretresejo "konico duše" in pokličejo jaz-a na pravo mesto, da zopet najde svojo domovino, ki jo je bil izgubil v raztresenosti in razkosanosti, ki oslepi videz individualne vrednosti.

Umetnost more storiti objektivno osvetljenje, ker vrže luč na osnovna območja človeškega življenja z vprašanji, raziskovanjem, z odgovori in razjasnili z ozirom na stvarnost s svojim "realizmom visoke vrste" (López Quintás), pa tudi subjektivno osvetljevanje opazovalca, njegovo spremenitev, ko mu pomaga vzpostaviti notranji osebni red in postati luč.

Tu smo, ljudje našega časa, ki iščemo svoje bivanje v smislu. Umetnost, polna "obličij", napolnjena z navzočnostmi, ki vabijo k občevanju, darovanje osebnega bitja, ki v ranljivosti svoje golote vabi k sprejemanju njega v naši lastni ranljivosti, ta umetnost, vedno čudovita, je samo videz obilnejše zadeve. Kaj vendar počnemo tukaj, sredi Velikega Umetniškega dela?

Živimo v Soboti, kot pravi Steiner. Spoznali smo Petek križanja in pričakujemo Nedeljo. Umetnost pomaga imeti upanje (kar je več kot to, kar navadno imenujemo "potrpljenje") in je tudi znak, da je možno, da Nedelja, delno in v pričakovanju polnega odkritja, prebiva med nami.

JOŽE RANT

ŠPANSKI SVET BRANI SVOJ JEZIK, SLOVENCİ PA...

Dovolite mi, da sem tokrat zelo malo izviren, čeprav se bo morda kdo vprašal: "Kako, še manj kot navadno?" Toda zdi se mi važno vsaj delno prikazati, kaj se je v zvezi z gornjim naslovom v zadnjih mesecih pisalo samo v Argentini, to se pravi, v deželi s 36 milijoni od skoraj 400 milijonov špansko govorečih.

Proti koncu bom dostavil nekaj misli o slovenskih razmerah. Del teh razmišljanj vzemam iz mojih pisem Svobodni Sloveniji.

Izjave nekaterih akademij

Pred kratkim sta izjavili dve argentinski akademiji (de Letras – slovstvena - in de Educación - vzgojna), da **obubožanje jezika slabi narod in narodno zavest, škoduje pa tudi osebnemu razvoju posameznikov**. In vendar je špansko govorečih na svetu že skoraj 400 milijonov in zmerom več. Samo v ZDA jih je že skoraj 20% tamkajšnjih prebivalcev, presegli so po številu črnce, in jih je še zmerom več! Nas Slovencev ni niti dva milijona in zmerom manj!

Pred časom je v nenavadnem dopisu COMFER-ju (Federalnemu odboru za radijsko oddajanje) Argentinska literarna akademija izrazila ostro obsodbo načina govorjenja v družbenih občilih. Akademija se v dopisu niti ni dotaknila neizpolnjevanja obveznega urnika za varstvo mladostnikov, zahtevala je samo strogo izpolnjevanje obstoječih pravil.

Nekaj dni za tem se je v podobnem smislu izjavila tudi Argentinska akademija moralnih in socialnih ved, kateri se je najprej pridružila še Argentinska vzgojna akademija, potem pa celo Argentinska časnikarska akademija!

Dnevnik "La Nación" je v naslednjih dneh objavil nekaj kratkih dopisov pomembnejših osebnosti.¹ V enem izmed uvodnikov je že prej zapisal, da 6 od vsakih 10 vzgojiteljev na osnovnih in srednjih šolah vidi v televiziji vzgoji nasprotno dejstvo. Obsojajo jo, da zavaja v banalnost in površnost, obenem pa tudi navaja k nasilju, privaja k alkoholnim pijačam, kajenju in mamilom, zagovarja zločine ter uči, kako jih storiti, ipd. Uvodnik vztraja na tem, kako televizija vpliva na pozornost učencev, ker jim ne daje nagibov za študij in skvarja ter obubožuje njihovo govorico, namesto da bi jim pomagala pri prizadevanju za njeno izboljšanje.² Seveda delno mečejo krivdo za to na starše, ker se jih 8 od vsakih 10 ne zanima za to, kaj gledajo njihovi otroci na televiziji. Če naj bi bila televizija sredstvo za obveščevanje, vzgojo in zabavo, se ne bi smela poniževati na to, v kar jo morda zavaja nespretnost, (tako argentinska) improvizacija ali želja po hitri obogatitvi ipd.

Pravilno govoriti pomeni pravilno misliti

Precej dopisnikov je izrazilo veselje nad tem, da sta se dva ministra, vzgojni in gospodarski, sestala z argentinskimi raziskovalci z namenom, da bi našli načine, ki bi omogočili, da bi znanost in tehnologija postali najpomembnejši orodji v državni politiki za razvoj. Toda za to bi vlada morala storiti tisto, kar je izrazila COMFER-ju Literarna akademija, predvsem to, da bi morala omenjenemu sestanku prisostvovati tudi vzgojni minister in državni tajnik za kulturo, v primeru da bi prišlo do kakega sestanka vlade z akademiki.

Raba španskega jezika ni nepomembna zadeva in tudi ne zadeva zgolj izvedencev. Gre za zadevo, ki se tiče količnosti in trdnosti

1. Gl. delni seznam na koncu tega spisa.

2. Ko sem bil še profesor in ravnatelj na srednji šoli (do leta 1974), smo že tedaj govorili o »televizitisu«, katere znake smo začeli opazati. Dijak, ki je zjutraj imel rdeče oči in je neprestano zehal, je po statističnih podatkih večinoma gledal televizijo pozno v noč. S televizijo v barvah in medmrežjem se je to stanje samo poslabšalo. Zato je razumljivo, da je pozornost argentinskih učencev in dijakov skrajno manjzna. Dodajmo k temu tudi statistično dokazano dejstvo, da že tedaj (kot tudi sedaj) celo sinovi iz bogatih družin navadno niso zajtrkovali, ker večina Argentinec večerja pozno, zjutraj pa pije samo mate, zato pa so si v glavnem odmoru basali v usta tim. jedi-odpadke (comida basura), ki so jih kupovali v kiosku.

državljske (narodne) istovetnosti, pa tudi za dober del človeških sredstev, ki pogojujejo možnost sožitja.

Z drugimi besedami: gre za težko nalogo, od katere je odvisno duhovno zdravje naroda in poedincev. Tako kot država začenja sumiti, da se Argentina ne bo mogla vključiti v sodobni svet, ne da bi dosegla izredno tržno uspešnost v znanju, bi morala država biti v skrbeh tudi zaradi zastanka in celo zastoja, ki ju povzroča rastoča brezbriznost za jezik, o kateri tako jasno pričajo javna občila.

Skvarjanje in spačevanje jezika pomeni **odpoved svetu**. Pomeni namreč izgubo bogastva v izražanju, različic v razumevanju in ustvarjalne zgovornosti. Besede se ne posuše same. Ko se dovoli njih zlorabo, tudi mi ovenemo z njimi, prav tako kot tudi mi cvetimo, kadar cvetijo besede.

Primerno je bilo, da sta Literarna in Vzgojna akademija izrazili svojo zaskrbljenost zaradi zverinske malomarnosti, ki jo opazamo predvsem v načrtovanju, in kupo-prodaji oglasnih prostorov, a ne samo tam. Toda vse to bo brezuspešno, če se vlada ne zavzame za to zadevo. Če bi si vlada ne osvojila zaskrbljenja akademij, bi s tem dokazala, da ji ni mar, kaj menijo akademije – in naj bi jih rajši razpustila. Če bi nenadomestljivi politični ustroji ne prevzeli odgovornosti v tej zadevi, bo še vnaprej prevladovala nekaznivost tistih, ki se bogatijo sejaje ne(po)znanje in kulturno prevratništvo, katerim smo podvrženi. S tem bo samo še povečala svoje greznično kričanje, ki je tako nasprotno razmišljanju³. Nespametno je pričakovati državljanske in narodne zavesti, če bo v občilih – in v javnosti sploh – še vnaprej gospodarila nekdanj samo javnim hišam svojska govorica.

S tem nihče ne zagovarja prenapetosti v izražanju niti ne nespametnega govoričenja z votlo eleganco. Pravzaprav gre samo za to: govoriti pravilno. Govoriti pravilno pa pomeni misliti pravilno. Kar na vse zadnje hočemo, je to, da bi med nami ne ugasnilo to krhko, skrivnostno in čudodejno sredstvo človekovega življenja, ki je misel.

3. Ne gre mi, da bi uporabljal v domovini precej uporabljen izraz »fekalije«, ki ga sicer v španskem svetu dobro razumemo, ni pa bogvekaj prijeten in je v slovenščini odveč.

Okvara družbe se razodeva z zaslonov

Jezik je glavno občevalno sredstvo med ljudmi. Od našega pojma o človeku in njegovem vrednotenju je odvisna tudi mera veljave, ki jo pridevamo besedam.

Starši, vzgojitelji in vsi tisti, ki imajo v družbi kakšno odgovornost za vzgojo, bi morali imeti skupnih vsaj nekaj lastnosti, ki pripadajo človeku kot osebi: da je vsakdo edinstveno, svobodno in sam-sebi-zakonodajno (avtonomno) bitje, ki živi v skladju z drugimi in skuša ustvarjati edinost za srečanje med ljudmi. Človeška oseba raste in se ustvarja po besedi. Ko kaka družba razodeva okvaro govornice, jasno naznanja, da je ne zanima življenjski načrt njenih članov. Javna občila, predvsem televizija, odsevajo to okvaro in jo samo še večajo, a za to mečejo vso krivdo na druge (npr., družbo samo), kot da bi teh občil ne sestavljale osebe.⁴

Tistim, ki za kulisami družbo vodijo, krotijo, usmerjajo ipd., je malo mar razvoj razuma v posameznikih. Nasprotno, njih namen je ponižati osebe na raven predmeta, s katerim se lahko dela po mili volji in v svojo lastno korist.

Toda resnični vzgojitelji si prizadevajo za to, da dvignejo osebe na raven, ki jim je svojska, zato da bi bile potem sposobne s svojim strogim in kritičnim razumom presoјati, se v polnosti razvijati in ustvarjati svet v boljšem sožitju.

Jezik se razvija v življenju. Otrok si pridobi prve besede v družini. Šola je okolje za vzpostavljanje odnosov in za meddelovanje. Družba, v kateri imajo občila silno važnost, pa deluje kot tretje vzgojno območje.

Dandanes se vzroec lepega in pravilnega govorjenja v vrto-glavo naglem padcu izgublja v družini, ne le ker velikokrat tam ni odraslih in veliko časa ostajajo otroci sami, ampak ker je družina del družbe. Zato je beseda izgubila svojo veljavo: kar se trdi, dejansko ni trditev; izreka se sodbe brez vsakršne utemeljenosti ali kvečjemu na podlagi vsakdanjih pogovorov oz. klepetov; govoriti, ne da bi se vedelo, za kaj gre, je na dnev-

4. Pogosto se očita novinarjem, da poročajo o neprimernih, grdih, krutih, podlih, zlobnih dejstvih ipd. Resda v tem primeru ni kriv tisti, ki sporoča novico, ampak tisti, ki so jo povzročili. Vprašanje pa je, če je npravno dovoljeno pisati ali govoriti javno o čemerkoli, predvsem pa, če na kakršenkoli način.

nem redu. Uporaba "slabih" besed, ki so prišle vsem v razvado, za večino nehote pomeni udobnost, površnost in povprečnost, neresnost in nezanesljivost, obenem je pa še novo sredstvo za pogmotenje (masifikacijo).

Vzgoja zahteva truda, imeti pogled odprt za veličino, biti sposoben srečati se z drugim, hoteti svet razgovorov in dogovorov. Zato je predvsem treba uhajati lahkoti in površnosti, tistemu, "kar vsi delajo". Vzgoje ni, če ne vključuje vzgoje za vrednote in žrtovanje zanje.

Družina in šola sta dozdej edini resni okolji za vzgojo. Zlasti šola bi morala biti prostor, v katerem se grade vrednote; kjer pravilna raba jezika ni le namen pouka, ampak način življenja. Šola mora vzbujati ustvarjalnost zato, da v težavni družbi more dajati učencem novih orodij, s katerimi bodo sposobni doseči ravén osebe, in bodo od tam zmožni jasne in natančne govorice, ki jim bo pot do srečanja z drugimi.

Tobogan v prepad

Čeprav je leta 2002 prišlo med argentinsko vlado in zastopniki občil do podpisa "Sporazuma o samoomejevanju" občil, je vse ostalo samo na papirju. Dejansko so se razmere še poslabšale. Pod pretvezo obravnavanja "obrobnosti" ali "izključenosti" je nastalo polno programov, ki so hoteli prikazati življenje v ječah, javnih hišah in bednih naseljih (villas miseria). Veliko lažinovinarjev se je sešlo z roparji, morilci in mamilo-odvisnimi. Ta okolja imajo svojo govorico, s svojimi šiframi in spoznavnimi znaki, kjer seveda ne vlada nobeno slovnično in sploh nobeno jezikovno pravilo. Vse to je vedlo do še hujše zmede, pa tudi do še večjega obubožanja jezika, ki se je marsikdaj ponižal na skoraj samó gnojnico, razuzdano govorjenje in kletve.

Družba, kaže, se ne zaveda, da v **določenih področjih vladajo divjaški zakoni**, predvsem kadar je edini cilj večja avdiencia ali rating, kljub temu, da vsi vemo, da ne odgovarja dejanskosti. Pri tem jih ne ovira prav nič, najmanj škoda, ki jo utrpi družba. Na znani univerzi Austral (od Opus Dei) so se pred kratkim sešli na enodnevno srečanje pomembnejši javni delavci za namenom, da bi razčlenili razmerje med občili in družbo. Enega izmed članov sogovorniške mize, znanega pisatelja za TV, so vprašali, zakaj v svojih programih uporablja tako nizke in spolzke besede. Odgovoril je, da se zmeraj vsede na kak omnibus, preden

kaj napiše, in tako zve, kakšno govorico uporabljajo ljudje v medsebojnem občevanju; temu potem prilagaja svoje spise.⁵

To bi nas moralo voditi do vprašanja, kaj pravzaprav hoče družba: ali res to gnilobo, ki jo razodeva govorjenje večine, ali kaj drugega. Moralo pa bi nas tudi peljati do ponovnega odkritja tega, kaj bi naj bila občila. Zakaj občila niso samo sli, ampak orodja z izrednim vplivom na družbo, ki povezuje življenja, sanje in uséne; so shrambe za skupne upe in težnje, ki morejo sprožiti načrte in približati obetajočo ali v prepad vodečo prihodnost. **Občila niso in ne smejo biti zrcalo stvarnosti – še toliko manj najslabše!** -, ker to ne bi bilo zadosti, zlasti ne v družbi, ki je padla tako nizko

Preveč škandalov in premalo pro-vokacij

Če je res, da je kakovost neke demokracije odvisna v veliki meri od kakovosti načinov občevanja, ki jo omogočajo, bi bilo nujno potrebno, da se obnovi govorica, ki že leta dela škodo družbi.

Ne gre samo za to, da javna občila spet zadobe večje in boljše besedno bogastvo, ki sedaj zaradi svoje revščine niti ne zadošča za pravičen opis težkega družbenega stanja – za kar gotovo ne zadostujejo kletve in spolzke besede. Hujše je, da imamo zavest o potrebi nujne spremembe v družbi, a te naloge ne moremo začeti brez glavnega orodja za katerikoli načrt, to se pravi, brez besed, ki edine imajo pomen in ki so polne pomenov. Danes nekako v nezmožnosti poslušamo ropotanje napačnih "načel" in gesel; se brezupno borimo proti vedno znova ponavljanim in nikoli dokazanim "skupnim mestom" (*locus communes*); trpimo zaradi pomanjkanja različic; se utapljamo v povodnji predsodb in stereotipov; ne vemo, kaj storiti zaradi brezglavega zavračanje vsega, kar bi pomenilo neke vrste npravno ekologijo.

Skrbeti za jezik ne pomeni, da bi ga imeli za muzejski predmet, brez življenjskosti in brez volje do prenove. Skrbeti za jezik pomeni graditi resnično skupne prostore, iz katerih bomo lahko načrtovali svojo prihodnost.

5. Pred kratkim mi je pisala prijateljica iz domovine. Dala mi je prav v mojem prizadevanju za izboljšanje jezika, omenila pa je tudi, da jo v Sloveniji vsaka vožnja z omnibusom pretrese, ko posluša, kako reven besedni zaklad ima predvsem mladina in kako skrajno nizkotni so v svojem izražanju.

Babel prikazujejo navadno kot božjo kazen zaradi človeškega napuha. Mogoče pa je v njem videti tudi neke vrste posmeh-potegljaj, s katerim je Bog hotel preprečiti politični totalitarizem in nam je podaril pluralizem: veliko besed, bogastvo poti. Če ostajamo samo na planoti hegemoničnega diskurza, ne morem zaslutiti nič drugega, kot več in več zmerom istega. Morda bi moral biti v tem glavni doprinos javnih občil družbi: praznovati jezikovno ta pluralizem oblik, na katere se nanaša in zanaša bogastvo demokratične družbe.

Niso samo javna občila, ki se upirajo takemu praznovanju: Platon je v svoji Republici obsodil pesnike na najstrožje izgnanstvo (ostracizem), ker so bili prevratni in se niso hoteli prilagoditi zahtevam pravičnosti, to pa samo zato, ker res niso bili poklicani na sodelovanje pri opredelbi tega pojma.

Prvzaprav je sreča, da je danes govorica občil prednostno območje za razpravljanje o pomenih, ki so nam skupni. To pa pomeni, da so s tem povezane naloge, ki se jim ni moč izogniti.

Če se izrazimo paradokсно: naloga zgodovinarja je napovedati preteklost, naloga pesnika - varovalca besed - pa je spominjati se bodočnosti. Občila, ti postmoderni pesniki, bi si morali privzeti najbolj spoštljivo nalogo, ki jim gre: biti pristni družbeni pro-vokaterji.

"Pro-vocare" namreč pomeni: klicati naprej, vzeti ost prihodnosti, napolniti sedanost z besedami, ki bi nam omogočile sanjati o novih obzorjih. Torej nam res manjka več pro-vokacij in manj škandalov.

Treba je znova določiti poslanstvo občil

Televizijska govorica ni v bistvu estetska in večkrat niti nima tega namena. Vedno pa bo morala bit etična. In sicer tako, da upošteva skupek vseh vrednot, ki jih ima družba.

Zmeraj znova se razni izseki družbe pritožujejo zaradi televizijske govornice, ne samo zaradi besedne revščine, ampak tudi zaradi slik, ki so popolnoma neprimerne v urnikih, v katerih bi morala televizija dajati posebno važnost temu, kar prednaša.

Odtod razpravljanja, ki ne vodijo do nobenega zaključka in nobenega vidnega dosežka. Vsi mečejo krivdo drug na drugega, vendar imajo nekateri večjo odgovornost kot drugi.

O čemer ni dvoma, je, da se v Argentini ne spoštujejo urniki za obrambo mladostnikov. V vseh zakonodajah po vsem svetu obstojijo taki varnostni urniki za mladostnike. Toda pokazati

je treba na izvor tega varstva in na odgovornost, ki jo imajo razni družbeni izseki. V teh urah bi morale biti govorica in slike, ki jih spremljajo, primerne mladostnikom in njihovi zmožnosti razumevanja.

To pravilo sloni na dejstvu, da zakupniki TV ali radija uporabljajo javni prostor za razpošiljanje svojih znakov, ki jih potem uporabniki svobodno izbirajo.

Ker sporazum predpostavlja možnost, da so otroci v določenih urah sami doma, medtem ko starši delajo, je dolžnost oddajnika, da skrbi za to, kar oddaja.

Poleg te zakonske obveznosti imajo zakupniki dolžnost, da se vedno znova sprašujejo o vlogi, ki jo imajo občila v družbi. Preko elektronskih sredstev večina dobiva novice in si s tem oblikuje svoje mnenje. V Argentini ima 98% domov televizijski sprejemnik. Žal, čim manjša so gospodarska sredstva kake družine, tem več časa otroci gledajo televizijo.

V tem je ena izmed najvažnejših nalog javnih občil: pomagati, da se izboljša kakovost življenja občanov, ne da bi se s tem gledalci ali slušalci vtikali v mnenje in programe oddajnikov. Toda danes se dogaja ravno nasprotno. To, kar nudi televizija, je zasnovano samo po oddajnikih. Ljudje morajo "uporabljati" samo to, kar jim je na razpolago. Če bi spoštovali varnostni urnik po eni stani, po drugi pa skrbeli za izbrano govorico, bi zboljšali svoj besedni zaklad otroci, katerih edina možnost za zabavo je gledati televizijo, namesto da jim ga zmanjšujejo in skvarjajo kot sedaj.

Ni res, da se družba odseva v televiziji. Televizija obnavlja stvarnost, ji daje svoje svojske značilnosti in svojo govorico. Skratka, televizija spreminja stvarnost v "sredstvo" (šp.: mediatiza) in jo tako vrača družbi s svojimi vrednotami, katere ljudje uporabljajo množično. Torej bi bilo tudi mogoče, da bi televizija delala ljudi boljše, ne slabše.

Tudi država morala skrbeti za to, da izpolni svojo vlogo, ki ni v tem, da izvaja cenzuro, ampak da z izpolnjevanjem zakonov zastopa državljane.⁶

6. Ko je bil Gustavo López interventor v COMFER-ju, je vprašal svojega angleškega kolega, če je zelo zaskrbljen zaradi kršenja varovalnega urnika za mladostnike. Ta mu je odgovoril: »Saj ga tukaj kanali ne prekršujejo!«.

Zloraba jezika je znak za nevarnost

Boj za španski jezik se je začel že pred dolgo časa, a z informatiko je postal razviden tehnološki napredek, ki ruši jezik na vsem zaznaten način, sega pa globoko v njegove korenine.

Jezik je podoben geološkim plastem ali krogom v deblih dreves, ki nosijo in kažejo brazgotine svoje zgodovine. Tak je primer črke "ñ" v španščini⁷. Zaradi naglega razvoja osebnih računalnikov so v španskem kulturnem območju že leta 1982 začeli z bojem za računalniško uporabo črke "ñ", kar so tudi dosegli. Isto so dosegli Francozi in Portugalci s "ç" (šp.: cedilla).

Do neke mere, samo do zelo majhne mere, upošteva računalništvo češko, slovaško in slovensko pisano, ki uporablja šumevce (š, č in ž), ker jih sicer moremo uporabljati, a na tujem tipkovju in niso mednarodne priznane. Zato imate na slovenskih potnih listih dejansko kaznivo potvarjanje imen; npr.: Ccuk, Czuk ali Chuk (za Čuk); Sstrukelj, Szstrukelj ali Shstrukelj (za: Štrukelj); Zziva (za Živa). Pri tem se pozablja na važno dejstvo, da se dva soglasnika v slovenščini včasih obvezno izgovarjata; npr.: neshojen ni nešojen; izzivati ni iživati ipd.

Od tiste začetne dobe dalje se je v Španskem okolju razvijalo delo na številnih področjih z namenom, da bi vsi spoznali in pripoznali **razloge** za obrambo španskega jezika. Med razlogi sta zlasti sledeča: **jezik določa vse, kar nas obkroža**; ker jezik je človeška zgradba, ki je v primeru španščine doprinesla človeštvu izredno veliko v njeni bogati literaturi in to na obeh straneh oceana.

Za prihodnje leto se pripravlja v mesecu novembru **Tretji kongres španskega jezika v mestu Rosario, provinca Santa Fe, Argentina**. Ta shod se bo priredil v dobi, ko je skvarjenost jezika dosegla skoraj skrajno mejo, ki vse poziva k ovédenju te nevarnosti. **Ker je jezik orodje za mišljenje, vsak napad na jezik ogroža tudi mišljenje.**

Jezik, ki ga navadno poslušamo po družbenih občilih, je strahoten. Španski pisani prevodi besedila v filmih ali povzetki vsebine na televiziji (npr. v Direct-TV) imajo toliko napak, da so večkrat nerazumljivi; o pravopisju je bolje molčati, ker kaže, kot da je besedilo prevedel in spisal osnovnošolski učenček. V navado je prišlo, da kjerkoli, kadarkoli in kdorkoli govori in pravzaprav podčloveškem izrazju z uporabo umazanih besed,

s katerimi označuje karkoli, katerekoli reči ali dogodke in celo sočloveka. Nekdanji medklici, vzkliki, kletvice in kletvine so se sprevrgli v gnojnico – in te besede se neprestano ponavljajo, tako kot v severnoameriških filmih njihov tako "duhovito" siromašen f...

Ne preostane drugega, kot da se vsi zavežemo na resen odpor proti temu obuboževanju in poniževanju jezika. S tem bomo zavarovali in obranili hrbtenico svoje kulture. V dobi, ko globalizacija vse zamešava, je najboljša rešitev za sožitje ta, da branimo to kulturno in jezikovno različnost.

Vsi pričakujejo od tega kongresa španskega jezika, da bo nudil priložnost za véliki boj v obrambo jezika in kulture.

Pa Slovenci?

Nekajkrat sem že poslal tedniku *Svobodna Slovenija* pisma v zvezi s tim. novo ali ažurirano slovenščino.⁸ Namesto vsega tega mirno lahko uporabljamo kar nekaj slovenskih besed: usodobiti, posedanjiti itn. Te bodo verjetno skoraj za vse izseljence – tudi v ZDA, Avstraliji in angleški Kanadi – bolj razumljive kakor spačenka "ažuriran". Rad bi vedel, koliko Slovencev ve za pomen tega nestvora. In nasprotno: kdo bi ne razumel omenjenih slovenskih izrazov? Stavim, da bo zadnjih veliko več, saj prvo uporabljajo samo kakšni napol-znanstveniki ali (napihnjeni?) novinarji – "pardon", "sorry" – žurnalisti in periodisti.

Na srečo se tudi v Slovenije znova pričinja odpor. Spomnim samo na izjavo primorskih izobražencev o prizadevanju za ohranitev slovenščine, pa tudi za njen nadaljnji "pravilni" razvoj. Zadnja tri leta obstoji tudi neki državni urad pod vodstvom, ki bi naj skrbel za čistočo in razvoj jezika. Toda taka »bitnost« ne bi imela smisla, če bi bila pretežno svetovalna in ne bi imela nobene postavodajne (ne: zakonodajne, ki je lastna DZ) ali kazenske (ne: sodne) oblasti.

V svojih pismih sem vztrajal na tem, da to ni samo zadeva in skrb Slovencev, ker tudi drugim, mnogo številnejšim narodom preti ista nevarnost. Samo da se je oni zavedajo. Slovenci pa, kaže, v svojem zaprtem provincializmu živimo v pre-

8. V Sloveniji je beseda "ažuriran" na dnevnem redu. Gre za skvarjenko iz francoščine in pomeni isto kot italijanski "aggiornamento", ki so ga po Janezu XXIII. tolikokrat uporabljali ter izrabljali.

pričanju, da smo tem bolj svetovljanski, čim več potrebnih ali nepotrebnih tujk uporabljamo v občilih ter celo v vsakdanjem pogovoru.

V domovini so prenekateri nasedli angleškemu "nepriustranskemu učenjaku", ki je pred kratkim prerokoval – po mojem ne brez drugega namena, kot vsi angleški »guruji« -, da slovenščina ne bo izumrla, ker je sposobna sprejeti nove tujke. Kot da bi bili Slovenci Angleži! A v Sloveniji je sedaj v nekaterih okoljih kaj malo manj slovangleščine kot med nami slovežanščine.

Če bi res sprejemali tujke na debelo in se ne trudili za skovanje slovenskih izrazov, bi slovenščina v takem primeru izumrla še prej kakor Slovenci – do kar statistično in verjetnostno (probabilistično) ni več tako daleč, če se Slovenci ne "spreobrnjejo", ker spremeniti se bi bilo premalo.

Arhaična slovenščina?

Zaradi mojih pisem so mi očitali, da pišem in zagovarjam arhaično slovenščino. Toda dejansko to očitajo vsem argentinskim Slovencem.

Tudi v španščini se včasih za "zlato (17.) stoletje" uporablja izraz "arhaičen" nam. klasičen. Toda kdor je prvi med Slovenci uporabil ta izraz za slovensko izseljensko govorico v Argentini, nedvomno ni vedel, kaj pomeni izraz arhaičen.

"Arhé" je v klasični grščini pomenil praizvor, pravir, začetek vsega. Na kaj se torej nanašajo osebe, ki nam očitajo arhaičnost? Da pišemo kakor v stoletjih naseljevanja (v 6. in 7. stol.)? ali kot za časa brižinskih spomenikov? ali kot v 16. stol., ko so bile natiskane prve knjige v slovenščini? ali kot v začetku novega slovstvenega delovanja v 19. stoletju, kar bi nekako sovpadalo s špansko zlato dobo? ali kot v dobi zavednih slovenskih učenjakov (Ramovš idr.) v desetletjih predvojnega srbskega monarhističnega centralizma? ali na nekaj manjših napredkov in precej ritanja pod diktaturo "babjeka" Tita (Der Spiegel in Delo, v tednu od 12. do 19. oktobra) in njegovih priliznjenih prisklednikov?⁹

9. Prosim, da opazite, kako za vsakim vprašajem ne začenjam z veliko začetnico, kot je danes navada v domovini. Tam celo za dvopičjem postavljajo veliko začetnico – upam, da samo pod računalniškim vplivom in seveda zaradi malomarnosti, da bi popravili, kar je svojskim drugim jezikom. Zato tudi, kadar naštevajo, izpuščajo č; seveda bi tudi š in ž, kadar bi bilo toliko predmetov za naštevanje; opazil pa sem nekajkrat, da ne pozabijo uporabljati W, X, Y, katerih slovenska abeceda ne pozna.

Nekaj primeror »ažurirane« slovenščine

V dobi srbskega pritiska so v domovini znali skovati nekaj lepih izazov (tovornjak, stolpnica idr.). Tudi v zadnjem desetletju so bili sposobni iznajti precej novih izrazov, npr. v informatiki (medmrežje, spletna stran, brskalnik ipd.)

Seveda »ljudstvo« po občilih uporablja tujke oz. »kuje« svoje izraze: akreditiran, akreditacija; artikel, artikulirati; generacija (nikoli: rod); krah (za: polom); kreator, kreacija; operater; portal (*Delo!*); potencial; zapasti v konfekcijo rutinarja (vsakdanjika) itd..

Začeli so posnemati Srbe ("Piši tako, kot govoriš"). Tako imamo zdaj šekspirske drame, njutnsko fiziko, timske performance. (Če ne veste, kaj to pomeni, ste arhaični.)

Pod komunizmom so na debelo "latinili" (oz. romanili), Npr., sekretar je bil (in je v Sloveniji še!) nekaj povsem drugega kakor tajnik! Odbor je bil (in je še) malo važen ali nič, važen je komité ali komisija.

Zdaj na na debelijo "angležijo". Npr., tretja slovenska univerza na Primorskem ima menedžersko fakulteto, kar se menda nekaterim sliši izredno lepo, predvsem pa edino pravilno!¹⁰ Nekateri na vso silo zagovarjajo, da ni slovenskega izraza za manager, češ da ne upravnik ne poslovodja ne poslovnež (in drugi morebitni izrazi) nimajo istega pomena. Po neki nerazumljivi zaprtosti mislijo, da ima ta izraz v angleščini en sam pomen, kar velja sploh za večino novih tujk. Tako nekako, kot se je zgodilo v računalništvu s tolikermi izrazi. Npr., računalniški pomen izraza "bug" ima svoj izvor v tem, ker so v računalniku japonskega vlaka našli stenico, ki je zaustavila računalnik; odtlej so podobnim primerom rekli "bug". Toda s tem "bug" v angleščini ni nehal pomeniti tudi "stenica".

Kdor pozablja na večznačnost ali večpomenskost (tim. poli-semijo), bo uvajal eno tujko za drugo v prepričanju, da ima

10. Ko je pred nekaj leti na argentinski Državni tehnološki univerzi neka delavna skupina (doma bi rekli in pisali: tim) hotela prirediti podiplomski študij o management-u, je vzgojno ministrstvo takoj zahtevalo, da se izraz spremeni v »Gerenciamiento«, kljub temu, da navidezno tako narodno zavedni Argentinci danes vsepovsod šarijo z »outlet«, »sale«, »delivery« itn., kot da bi ne imeli svojih izrazov. Ali res ne bi bilo mogoče pravilno posloveniti »manager« in »management«? Toda ne pričakujmo »hrušk od gabra«, saj se gredo tudi inženiringa ipd.

ta izraz v izvirnem jeziku samo en pomen. To se dogaja tudi z izrazom "manager". (Seveda bi v ažurirani slovenščini morali pisati menedžer, kot da bi bil pojem zaradi tega bolj razumljiv.) Toda vsak cirkus mora imeti svojega managerja, če hoče obstati, in prav tako vsak profesionalni športnik. Ali so to managerji v novoslovenskem pomenu? Ne! Ubogi Angleži, ki imajo en sam izraz za toliko različnih pomenov! Mi Slovenci smo nekaj čisto drugega! Pri nas ima vsak pomen svoj pojem – razen seveda tisti, za katere se namerno hoče, ne večpomenskosti, ampak namerno zamešavanje in zapletanje (revolucija, osvoboditev, likvidacija ipd.). Ali pa sploh nimamo več nobenega pomena za kak pojem, ker nočemo imeti pojma o čem (povojni velepoboji žrtev komunizma itn.)

Namesto nekdanjega in splošno sprejetega "stolpca", še dr. Rebula v naslovu svojega dopisa tedniku *Svobodna Slovenija* piše o "kolumnah". Ali se res ne zavedamo, da je v marsičem slovenski jezik bogatejši od kakega drugega, posebno zaradi njegove sposobnosti za nove tvorbe? Če bo šlo tako naprej, bomo s časom vsem stebrom rekli kolumne, vlakom treni, letalom avioni; ne bomo hodili na sprehode, izlete, potovanja, ampak na "trip-e" (táko zaglavje ima vseznalsko, nezmotljivo in edino pravo-verno *Delo*) - navsezadnje pa bomo sprejeli vse tujke, katerim bomo kvečjemu dajali slovenske "končnice" (obrazila...)

Kaj lahko naredimo mi?

Pišimo po svoje še vnaprej! To se pravi, v nespačeni in ne-omadeževani slovenščini. Dolga desetletja so nas v domovini imeli za reakcionarje, ker nismo hoteli sprejeti komunistične revolucije z njeno "svobodo", in tudi ne laži-znanstvene zgodovinske predoločeniosti o koncu liberalizma, zmagi "proletariata", socialistične in na koncu komunistične dobe (ki bi ji seveda bilo treba reči: faza!). Kdo je preobstal, ne da bi se bil (vsaj začasno ali za stalno) prelevil? O tem naj sodi zgodovina. Toda mi smo v bistvu ostali, kar smo bili, šli pa smo z zgodovino naprej.

Ni nam vseeno, če pišemo "z Slovenijo" ali "s Slovenijo", "s Ljubljano" ali "z Ljubljano"!

Nočemo deliti besede, kot se nam zdi, ali pod vplivom tuje tehnologije: **pos**-lanec, namesto: **po**-slanec. Ali res ni mogoče popraviti v naših listih tako ostudne napake kot, npr., končati

stavke v eni vrsti, v drugo pa postaviti piko (ali klicaj, vprašaj). Ne izgovarjajmo se, da je to zadeva računalnika. Gre za malomarnost in premalo volje do popravljanja.

Uporablajmo še vnaprej dvojino. Zakaj bi rekli »z dvema mizama,« če je pa pravilno »z dvema mizami«? ali »učiteljici sta (nam. bolj pravilnega, a že opuščene: ste) šli«, ne: »šle«.

Ali se v nekaterih primerih res ne moremo potruditi in uporabljati prilastke namesto pridevnikov: državno gospodarstvo je zdaj boljše in nam gre bolje; gospodarsko stanje je hujše, vsestransko huje pa je bilo pod komunizmom; breme je težje ali lažje, hodim pa teže ali laže; itn.

Zakaj, npr., pišejo doma datume »29. oktober 2003«, ne pa »29. oktobra 2003«, kot vsi Slovani (in tudi Španci: 29 de octubre 2003)?

Tudi nočemo nepotrebnih tujk! Prizadevati si hočemo za nove slovenske izraze. Dobro se še spominjam, kako smo se v letih mojega souredništva pri *Duhovnem življenju* (1960-2) »brihtali«, da bi v oglasih iznašli primerne izraze za nove izdelke, ki so prihajali na trg; nekateri od njih so potem našli celo pot v domovino: pralni stroj ali pralnik, utekočilnik ipd. Če se je kdo izmed bralcev *Meddobja* lotil branja mojih spisov, predvsem modroslovnih, je gotovo opazil, da sem vedno skušal uporabljati slovenske izraze; kadar jih ni bilo, sem jih pa z večjo ali manjšo posrečenostjo skušal skovati. Prepričan sem, da je morda v tem modroslovnem izrazju moj največji doprinos slovenski filozofiji.

Posebno v španskem svetu smo vsi podvrženi vplivu, da tudi v slovenščini nehote zapadamo v dolge stavke, izražene v španščini svojskem načinu mišljenja. Toda kadar govorimo ali pišemo v slovenščini, se trudimo za slovenski način izražanja. Slog torej ne sme biti dolgovezno, mnogostavčno in celo nerazumljivo blebetanje. Še manj pa, da bi bilo na debelo potreseno s pocestnimi ali laži-znanstvenimi tujkami ali spačenkami.

Kdor piše, mora misliti, toda misliti mora po slovensko. Slutim, da vsaj nekaj tistih, ki nam očitajo arhaičnost, ne mislijo slovensko!

Da se misli po slovensko, pa je potrebna slovenska miselnost, čeprav se med nami včasih misli v španščini ali kje drugje v kakem drugem jeziku. Vprašanje je, če zagovornike »nove« slovenščine sploh navdaja slovenska miselnost. Ali niso bili morda zagovorniki take »ne-slovenščine« med tistimi, ki so se

prav do zadnjega upirali slovenski samostojnosti? Trdo bo to, kar bom zapisal, a tu se ponavlja vprašanje, zdaj na drugem področju: kdo je bil – in je še zmeraj bolj! - odpadnik, renegat, kolaboracionist, potujčevalec, izdajalec?

Haedo, 13. decembra 2003

VIRI:

1. Dopis Argentinske literarne akademije COMFER-ju, septembra 2003
2. Izjava Argentinske akademije moralnih in socialnih ved, id.
3. Izjava Argentinske vzgojne akademije, id.
4. Izjava Argentinske časnikarske akademije, id.
5. Uvodniki v "La Nación" v zvezi z izjavami, predvsem "Las culpas de la TV y de la radio", oktobra 2003
6. Važnejši članki po izjavah v dnevniku "La Nación" v zvezi z njimi, oktobra 2003:
 - Álvarez Teijeiro, "Falta más provocación y sobra escándalo"
 - Di Tella T., "El mal uso del idioma, en un punto alarmante"
 - Kovadloff S., "La defensa de nuestro idioma exige una acción inmediata"
 - López G., "Hay que replantear la misión de los medios"
 - Maschwitz E. O. de, "El deterioro de la sociedad se refleja en la pantalla chica"
 - Simoncini P., "Un temible tobogán hacia la decadencia"

ANDREJA MRAK

**POLITIČNI IN DRUŽBENOGEOGRAFSKI
VIDIKI SLOVENCEV V BARILOČAH
(ARGENTINA)****Diplomska naloga – Ljubljana 1999**Mentor: dr. Milan Gufon)*

(I. DEL)

6. SLOVENSKI PRISELJENCI IN BARILOČE

Slovenci so, kot bomo spoznali, v Bariloče prišli in se nekateri tudi za stalno naselili že v 30. letih 20. stoletja. Ti prvi priseljenci, razen redkih posameznikov, niso pustili sledov, ki bi pričali o njihovem slovenskem izvoru. Njihovo število je bilo majhno, tako med njimi ni prišlo do pogostejšega, zlasti pa ne organiziranega povezovanja, zato so se hitro asimilirali.

Množičnejše slovensko naseljevanje v Bariloče se je začelo po drugi svetovni vojni, od leta 1947 dalje. To je začetek nastajanja organizirane slovenske bariloške skupnosti, ki je poleg buenosaireske in mendoške še danes zelo aktivna in povezana. Bariloče so tako od petdesetih letih, do danes, tretja najštevilnejša in najpomembnejša slovenska naselbina v Argentini. Kermauner (1992) ugotavlja, da gre v Bariločah za močno kolonijo zavednih Slovencev.

Ker med obema skupinama slovenskih priseljencev ni prihajalo do tesnejših povezav in ker sta si med seboj precej različni, ju bom obravnavana ločeno.

6. 1. PREDVOJNI SLOVENSKI PRISELJENCI - PRIMORCI

Novica o prisotnosti Slovencev v Bariločah pred drugo svetovno vojno me je precej presenetila, saj v vsej literaturi, ki sem jo imela pred prihodom o bariloških Slovencih na voljo, tega

* Izpuščena so prva poglavja, ki govorijo o izseljenstvu, Argentini in Bariločah, kakor tudi vsi grafi, tabele in zemljevidi

podatka nisem nikoli zasledila. Vedno se je pisalo samo o povojnih priseljencih in njihovem delovanju, podvigih, planinskih uspehih in podobnih dosežkih. Šele ob prihodu v Bariloče sem od povojnih priseljencev zvedela, da so nekateri Slovenci prišli že pred njimi, vendar o njih ne vedo kaj dosti, zato je najbolje, da se zanje pozanimam pri njihovih še živečih svojcih. Tudi literature ni bilo, tako sem morala dobiti podatke na različnih koncih, predvsem od še živečih svojcev ali potomcev teh predvojnih imigrantov. Vzroka za našete težave sta njihovo relativno majhno število in dejstvo, da niso bili organizirano povezani in niso kazali pretirane težnje po ohranitvi slovenstva in slovenske tradicije. Nekateri med njimi so se s svojim delovanjem zapisali v bariloško zgodovino, vendar njihov izvor ni tako poudarjen kot pri povojnih priseljencih, ki so jih vsi zaradi planinskih podvigov poznali kot "te nore Slovence" in ne "te nore planince".

Ker je moja naloga namenjena predvsem povojni imigraciji in ker ni pisnih ali drugih virov, s katerimi bi si pri zbiranju podrobnejših podatkov o predvojnih slovenskih priseljencih lahko pomagala, naj opozorim le na osnovne značilnosti njihovega življenja in prisotnosti v Bariločah ter seveda na zapuščino njihovega delovanja.

Še pred 30. leti 20. stoletja, ko so začeli prihajati prvi Primorci, naj omenim *Janeza Benigarja* (1883 – 1950), ki je kot prvi Slovenec v začetku stoletja s svojo prisotnostjo v Patagoniji opozoril nase. Ni ravno deloval v Bariločah, velik del svojega življenja pa je preživel v Patagoniji, krajše obdobje celo v provinci Rio Negro. Po poreklu je bil iz Zidanega mosta, rojen pa v Zagrebu leta 1883. Bil je eden tistih, ki so pomagali ustvarjati pogoje za gospodarski in kulturni dvig južnih argentinskih provinc, zlasti severne Patagonije. Bil je izreden jezikoslovec, sociolog in zgodovinar, o čemer pričajo njegovi spisi, shranjeni v muzeju Gatica v Neuquenu, poleg tega pa tudi hidravlični inženir, mojster keramike in tekstilne industrije, o čemer pričajo prvi vodni kanali v Catrielu, most v Alumine in zelo cenjeno volneno blago. Bil je poliglota, saj je obvladal več kot 10 jezikov (Peterlin, 1961).

V Argentino je prišel leta 1908 in se tu ustalil med indijanskimi Araukanci v Patagoniji v provincah Neuquen in Rio Negro. O njih je napisal številne knjige in se vse življenje boril za njihove pravice. Poročil se je s hčerjo araukanskega poglavarja in imel 11 otrok. Čez dan je bil Indijanec in družinski oče, ponoči pa pisatelj. Po ženini smrti se je še enkrat poročil in

imel še štiri otroke, torej skupno kar 15. Njegova objavljena dela so (Peterlin, 1961):

- Bolgarska slovnica v hrvaščini,
- Pojem časa pri araukanskih Indijancih in Pojem vzročnosti pri araukanskih Indijancih,
- Kalvarija indijanskega plemena,
- Kitajci in Japonci v Ameriki,
- Študija o javnih zemljah "Patagonija razmišlja",
- Socialno - zgodovinska študija o araukanski rasi,
- Araukansko-kasteljanski slovar (najpomembnejše delo),
- Problem ameriškega človeka.

Sestavljal je tudi priročni slovar 26 araukanskih narečij, a mu je poplava odnesla rokopis. Zaradi velike izgube se dela ni ponovno lotil. Ob smrti leta 1950 je zapustil še dosti nedokončanih del in zapiskov velike vrednosti, ki pa nikoli niso bili objavljeni. Po naravi je bil zelo skromen, a je ob neki priložnosti dejal: "Vem, da bodo hočeš nočeš v moji domovini pisali o meni in me smatrali za ne vem kakšno slavo slovenskega naroda, čeprav nisem pripomogel še prav nič, da tako mislijo o meni. Vem, da je pot do te slave še dolga in če hrepenim po njej, je to ne zaradi mene, ampak zaradi slave naroda iz katerega sem izšel." Iz teh besed je razvidna njegova zavest o pripadnosti slovenskemu narodu in njegova želja proslaviti slovensko ime (Peterlin, 1961).

Omeniti velja še misijonarja lazarista *Ludvika Perniška*, ki je v Patagonijo prišel leta 1923. Misijonaril je med Indijanci (Debeljak, 1970).

Prvi primorski Slovenci so v Bariloče začeli prihajati po letu 1933, večinoma iz Buenos Airesa, kamor so se priselili že prej. V Buenos Airesu se je leta 1930 začela čutiti svetovna gospodarska kriza in začelo je zmanjkovati dela. Zato so se od tam ljudje začeli izseljevati po Argentini in iskati delo. Tako je usoda mnoge pripeljala tudi v Bariloče, kjer se je mesto pospešeno gradilo in imelo za razliko od prestolnice na voljo še precej dela. Dela so se še pomnožila po letu 1934, ko so Bariloče dobile železnico.

Prvi Slovenci, ki jih je tako pot prinesla v Bariloče, so bili v glavnem mladi fantje, doma z današnje Primorske in iz italijanske zamejske Slovenije, ki so v Argentino prišli z italijanskimi potnimi listi. Glavni vzrok za njihov odhoda iz domovine je bil ekonomski, tj. pomanjkanje dela in neperspektivna prihodnost.

Poleg tega so nekateri zbežali tudi pred fašizmom, ki jim je omejeval svobodo, in zaradi nestrinjanja z italijansko politiko, ki je Slovincem jemala narodnostne pravice.

Večinoma so v Bariloče prihajali v skupinah po več delavcev, saj so tedanja podjetja potrebovala precej delovne sile. Na razpise so se javljali skupinsko in se o njih medsebojno obveščali. Slovenski fantje so bili po poklicih mizarji, zidarji, kamnoseki in drugi obrtni delavci, ki jih je v tedanjem času rabilo razvijajoče se naselje. Motiv za njihov prihod sta bila torej le delo in zaslužek.

Pred prihodom v Bariloče o kraju niso vedeli praktično ničesar, zato so bili prijetno presenečeni nad prelepo okolico. Ponavadi so se nastanili v delavskih taboriščih blizu delovnega mesta v preprostih barakah ali šotorih. Vsi so bili še samski in velika večina se jih je po končanem delu vrnila v Buenos Aires. Njihovo bivanje v Bariločah je povprečno trajalo le nekaj mesecev.

Sodelovali so pri številnih pomembnih gradnjah, med katerimi naj omenim gradnje železnice, Mestnega trga (Centro Cívico), cerkva, hotelov, bungalovov, hiš, pokopališča in tako prispevali pomemben delež nastajajočim modernim, turističnim Bariločam. Ena najpomembnejših gradenj, pri kateri so predvojni priseljenci sodelovali, pa je bila vsekakor gradnja hotela Llao Llao.

Po zbranih podatkih naj bi bilo v Bariločah med leti 1934 in 1940 tako 18 Slovincem s Primorske, ki so po končanem delu odšli. Žal natančnega porekla vseh ni bilo mogoče ugotoviti, v glavnem pa so bili doma iz Vipavske doline, Nabrežine in okolice Gorice. Med njimi zasledimo naslednje priimke: Sulčič, Sirk, Košuta, Buda, Faganel, Gragorič, Krošelj, Kojanec, Rjavec, Gazer, Pečenko, Štoka, Makuc, Žerjal, Gabriel, Poberaj, Šuligar idr.

Drugi skupini predvojnih priseljencev se je bariloška pokrajina priljubila, ker jih je spominjala na Slovenijo, kar je bil delni razlog, da so se odločili ostati v Bariločah. Glavni vzrok za odločitev je bil ta, da so tu našli delo in možnost za preživetje, saj je drugod v Argentini tedaj zelo primanjkovalo dela.

Vsak od omenjenih se je znašel po svoje, nekateri so bili zelo podjetni in so odprli lastna podjetja, delavnice, gostinske in turistične obrate.

Imeli so stike, do organiziranega povezovanja pa nikoli ni prišlo. Njihova srečanja so bila po večini spontana, beseda pa je vedno tekla v slovenskem jeziku.

Politika jih v glavnem ni zanimala. Po drugi svetovni vojni so se imeli za Jugoslovane in se načeloma strinjali z režimom.

“Z možem se nikoli nisva brigala za politiko, želela sva si le miru,” je povedala vdova predvojnega priseljenca.

Tisti, katerih rojstne vasi so ostale pod Italijo, tega niso posebno obžalovali, saj se za razmere v domovini od priselitve niso kaj dosti zanimali. Bolj kot za Jugoslovane pa so se smatrali za državljane Argentine, zato so vse generacije njihovih potomcev povsem asimilirane v argentinsko družbo.

Nekateri med njimi so se poročili s Slovenkami, vendar vsi že pred odhodom v Argentino. Določeni so odšli z ženami in otroki, drugi so se na pot podali sami, zato dolga leta niso videli svojih žena in otrok. Ti so ostali doma in se jim pridružili kasneje, ko so si uredili življenje.

“Ko sem prišla v Bariloče, se mi je vse zdelo grozno in nikakor se nisem mogla privaditi. Zazrla sem se v jezero in si želela, da bi se na njem pojavil most, ki bi me peljal nazaj domov. Pripravljena bi bila hoditi tudi nakaj let.”

Kljub temu, da sta bila v nekaterih zakonih oba starša Slovenca, so le redki svojim otrokom posredovali znanje slovenščine, ki pa se ni nikoli uporabljala v polni meri. Večinoma so uporabljali in govorili španski jezik, zato je slovenščina že pri tretji generaciji povsem izginila.

“Slovenija nas ne zanima kaj dosti, doma smo tukaj.”

Ostali, ki so se vsi poročili s tujkami, pa so še prej prekinili s slovensko tradicijo, ki jim kot že rečeno, ni dosti pomenila. Nekateri med njimi so celo še sami pozabili materin jezik.

Po zbranih podatkih je v Bariločah ostalo 10 moških predvojnih naseljencev. Skoraj vsi so bili po poreklu iz okolice Gorice, po eden pa iz Nabrežine in iz Maribora.

Štirje od njih so bili poročeni s Slovenkami, s katerimi so se, kot že rečeno poročili ali zaročili že v domovini pred odhodom v Argentino. Pišejo se Lukman, Štrukelj, Kožuh, Brezigar, Srebrnič, Skarabot, Uršič, Vrabc, Jug in Petrovič.

So podobnih poklicev kot fantje, ki so se po končanem delu vrnili v Buenos Aires, žene pa so bile večinoma gospodinje in opravljale pomembna dela v domači obrti. Primorci so bili precej podjetni. Nekateri med njimi so bili lastniki mizarske delavnice, hotela ali penziona, drugi pa so se ukvarjali z različnimi turističnimi storitvami.

Na zaključku tega pregleda je moč ugotoviti, da med predvojnimi primorskimi priseljenci, ki so se v Bariločah za stalno naselili,

ni bilo velike povezanosti in občutka pripadnosti nečemu skupnemu, čemur bi lahko rekli narodna pripadnost. Slovenstvo je večinoma izginilo že pri drugi generaciji, pri tretji generaciji pa skorajda povsem.

Kot potrditev in zanimivost naj navedem ugotovitev, da je po zbranih podatkih le 5 od 10 pripadnikov druge generacije znalo oziroma še zna slovensko. Slovenščina se je povsem izgubila pri tretji generaciji, saj se nihče od pripadnikov druge generacije ni poročil s slovenskim partnerjem.

S povojnimi imigranti največkrat niso imeli stika razen z redkimi posamezniki, s katerimi so jih vezale gore. Tudi politično se niso mogli uskladiti, zato niso pretirano iskali stikov med seboj in njihovo poznanstvo je bilo bolj površno. Treba pa je poudariti, da med njimi ni nikoli prihajalo do sporov in nesoglasij zaradi politike ali ideologije, kot se je to dogajalo v Buenos Airesu. Obe skupini sta spoštovali svoja načela in stike. Kolikor jih je bilo, so vedno ostali na prijateljski ravni.

Od teh Slovencev velja zaradi njunih zaslug posebej opozoriti na dva:

- *Josipa Lukmana* (1902 - 1994), izjemnega kamnoseka in kiparja, čigar dela najdemo praktično po celih Bariločah. S svojimi stvaritvami je dal pomemben prispevek Mestnemu trgu (pošta, knjižnica), železniški postaji v Bariločah, pokopališču in bariloški katedrali;
- *Petra Štruklja* (1910 - 1998), aktivnega gornika in diplomiranega gorskega vodnika, oskrbnika in graditelja planinskih koč. Posebej je znan kot odličen vodnik na Tronador, ki ga je s svojimi klienti več kot šestdesetkrat obiskal in se nekajkrat povzpel na najvišji, zelo težavni vrh. Večkrat je bil za svoje gorniške zasluge nagrajen od CAB, čigar aktivni član je bil dolga leta.

6. 2. POVOJNI PRISELJENCI

Prejšnja poglavja so bila predvsem posvečena slovenski povojni izseljenski skupnosti in njenim značilnostim kot celoti, in se v glavnem nanašala na Slovence v Buenos Airesu, kjer živi glavnina omenjene skupnosti. Danes po ocenah živi v Argentini skupno približno 30.000 Slovencev, velika večina v provinci in mestu Buenos Aires.

Ker gre v prestolnici za številno skupnost, je, kot že omenjeno, med njimi prišlo do izredne organiziranosti in povezanosti na različnih področjih. Številnost Slovencev omogoča pogostejše stike in medsebojno druženje, predvsem pa nudi večje možnosti za poroko s slovenskim partnerjem, s čimer je potencialno zagotovljena reprodukcija znotraj skupnosti in njeno nadaljnje ohranjanje.

Na primeru Bariloč bomo videli, da gre povsem za drugačno podobo. Slovenska skupnost je izredno maloštevilna v primerjavi z buenosaireško, s tem pa je tudi dosti manj možnosti za pogostejšo navezavo stikov med Slovenci in višjo stopnjo medsebojnega povezovanja. Vpliv argentinskega okolja je zato tu dosti večji, prav tako pa je večje število mešanih zakonov. Prav ta maloštevilnost in 1700 km oddaljenost od osrednjih slovenskih krovnih organizacij v Buenos Airesu sta botrovali drugačnemu razvoju slovenske bariloške skupnosti, ki jo bomo v nadaljevanju spoznali. Močna volja, vztrajnost in domoljubje bariloških Slovencev pa so kljub temu slovensko ime za vedno zapisali v bariloško zgodovino.

Pred prihodom v Argentino sem spremljala razvoj povojne slovenske bariloške skupnosti preko dopisov, ki jih je vsa leta v najpomembnejši časopis - tednik povojnih izseljencev Svoboda Slovenija zvesto pošiljal Vojko Arko, najplodovitejši slovenski bariloški pisec. Iz prebranega je bilo razvidno, da v Bariločah živi kakšnih 150 - 200 Slovencev, ki tvorijo dejavno skupnost, katere delovanje je močno povezano s Planinskim društvom. Bariloče imajo danes okoli 100.000 prebivalcev, torej Slovenci številčno niso močno zastopani, zato tudi nisem pričakovala, da so med prebivalci posebej znani.

V mesto sem prišla štopala in prijazna voznica, sicer potomka Švicarjav, je bila zelo zgovorna. V polomljeni španščini sem se trudila odgovarjati na njena vprašanja. Ko sem povedala, da sem Slovenka, je navdušeno rekla: "A, Slovenka? Greš na obisk k sorodnikom, je res? Tu v Bariločah vsi poznamo Slovence. Seveda, Arko, Dinko, Jerman...najbolj "nori" planinci in smučarji! Ob prazniku snega se vedno najem tiste vaše kako se že reče, ja seveda, potice!" Bila sem nemalo presenečena. Zapeljala me je prav do Stana, še ulice mi ni bilo treba povedati, saj je vedela.

Še isti večer sem odšla v kiosk s telefonskimi govornicami in povprašala po ceni minute pogovora z Evropo. Na vprašanje,

za katero državo gre, sem odgovorila za Slovenio. Ob meni je stal moški srednjih let in brž ko je slišal moj odgovor, me je ogovoril po slovensko. Bil je namreč Slovenec.

Bila sem 13.000 km daleč od doma, pa sem se počutila tako domače. Da so Slovenci v Bariločah res poznani in da to, kar sem doživela prvi dan, ni bilo čisto naključje, sem imela priložnost spoznati tudi med tromesečnim bivanjem v mestu. Skoraj nikomur, pa naj je šlo za prodajalce v trgovini, knjižničarke, ali turistične delavce idr., ni bilo treba razlagati, kje je Slovenija, saj so skoraj vsi poznali slovensko skupnost ali vsaj slišali zanjo. Asociacije so bile največkrat povezane s planinstvom, smučanjem, sodelovanjem pri bariloških prireditvah (praznik snega, praznik mesta) ali poznanstvom s katerim od Slovencev.

6. 2.1. ZAPUSTITEV DOMOVINE IN ŽIVLJENJE V BEGUNSKIH TABORIŠČIH

Pred prihodom v Argentino je večina protikomunističnih beguncev nekaj let preživela v begunskih taboriščih v Italiji ali Avstriji. Slovenijo so zapustili v prvih dneh maja, tj. tik pred koncem vojne in se tako izognili smrti, ki jim je pretila od strani zmagovalcev. Veliko se jih je na pot podalo v naglici in zato brez vsakršnega imetja.

“Na sebi sem imel le obleko. Da bi šel domov po stvari, je bilo preveč tvegano.”

Mnogim, ki so s seboj utegnili vzeti najnujnejše stvari, pa je bila popotnica na poti proti Avstriji odvzeta. V taborišča so tako največkrat prišli le z obleko, ki so jo nosili na sebi.

Razlogi za beg so bili različni, vsem pa je bila skupna protikomunistična orientiranost.

Med begunci so bili pripadniki oboroženih formacij, domobranci in četniki, potem kulturniki in izobraženci, ki jih je režim obsodil na smrt, dalje tisti, ki so služili nemški vojski, verniki in duhovščina ter še mnogi drugi. Beguncem so se po vojni pridružili še nekateri partizani in drugi, ki jim povojne razmere niso bile povšeči, kasneje, koncem leta 1945 pa so v taborišča prihajali še tisti, ki so bili izgnani zaradi nemških priimkov. Premoženje jim je bilo odvzeto in dano funkcionarjem jugoslovanske vojske.

Begunska taborišča oziroma kampi za razseljene osebe, kamor so begunci pribežali večinoma preko prelaza Ljubelj, so bila na avstrijskem Koroškem in v Italiji pod upravo zaveznikov. Za begunce sta skrbeli organizaciji UNRRA in IRO. Avstrijska

taborišča so bila v angleški coni, italijanska pa v ameriški. Begunci se spominjajo, da so bili pogoji in oskrba dosti boljši v italijanskih oziroma ameriških taboriščih. Američani so beguncem ostali v spominu kot prijazni in zabavni ljudje, o Angležih pa imajo precej slabše mnenje. Spominjajo se jih kot zahrbtnih ljudi in jih krivijo za vrnitev in poboj pripadnikov oboroženih formacij. Ti so misleč, da bodo premeščeni v drug kraj, prostovoljno vstopali v vagone, ki so jih odpeljali v Slovenijo, v smrt. Ta tragedija je beguncem zarezala najglobljo rano, saj je skoraj vsakemu vzela kakega družinskega člana, sorodnika ali bližnjega prijatelja.

"Že med vojno je bila največja od vseh tragedij prav ta, da je Slovenec moril Slovenca. Žrtve so padale v boju, v času norosti, naši domobranci pa so bili umorjeni po vojni, hladokrvno, brez sojenja in možnost braniti se," se spominjajo. V povojnih pobojih je umrlo več kot polovico vseh povojnih slovenskih beguncev.

V Avstriji so bili Slovenci nameščeni v taborišča Peggez pri Lienzu, Špital ob Dravi, Vetrinje, Šentvid na Glini, Kellerberg, Beljak, v Italiji pa Trbiž, Monigo, Servigliano, Bologna, Senigallia, Riccione, Iesi, Trani, Bagnoli pri Neaplju in Rim. Mnogi so se morali večkrat seliti v druga taborišča, tako so nekateri bivali tudi v petih različnih taboriščih.

Begunci so bili iz zelo različnih socialnih slojev, kajzarjev, škofov, duhovnikov, ministrov, univerzitetnih profesorjev, šolnikov, do obrtnikov in drugih, vsem pa je bilo skupno, da so odšli iz strahu pred smrtjo in ne zato, ker bi sami tako hoteli.

Spomini na taborišča so precej različni, veliko vlogo pa je pri tem odigrala begunčeva starost. Težje so se novim razmeram prilagodili starejši, nekateri – tedaj še mladi in polni življenja – pa imajo na taborišča tudi prijetne spomine. Večina se taborišč spominja kot krajev lakote, pomankanja, mraza, negotovosti in strahu.

V Avstriji skoraj ni bilo mogoče dobiti dela. Hrana je bila skromna, zato so si dodatni kos kruha služili kot dninarji pri skopih kmetih. Redkim je uspelo najti začasno zaposlitev, nekaj služb pa je bilo moč dobiti tudi pri zaveznikih.

V taboriščih sta med Slovenci zavladala izredna povezanost in organiziranost. Ker so bili med begunci številni izobraženci, tudi šolniki, so organizirali šolo, ki je bila zaradi strokovnega vodstva na zelo visoki ravni in so jo priznali tudi zavezniki. V Peggezu je delovala celo slovenska gimnazija.

Begunci so ustanovili pevske zборе, gledališke skupine, skavtsko organizacijo, izdajali časopise, glasila, knjige, učbenike, prirejali tabore, športne prireditve, zelo dejavno je bilo tudi versko življenje, saj so bili med begunci tudi številni duhovniki. Vera in Cerkev sta odigrali zelo pomembno vlogo, saj so se ljudje v težavah in preizkušnjah zatekali k Bogu.

Ta leta so bila za razvoj celotne slovenske skupnosti v Argentini izrednega pomena, saj se je tedaj izoblikoval t.i. begunski duh, ki še vedno veje med njimi. V teh taboriščih se je dejansko izoblikovala kasnejša slovenska skupnost v Argentini. Šlo je za sožitje in povezovanje, saj je ljudi združila skupna tragična usoda, prežemale pa so jih složnost, skupnost in enodušnost. Zavedali so se, da človek sam ne more narediti veliko. Potrebovali so drug drugega, zato so delali za dobrobit skupnosti, ne da bi pri tem mislili nase. Kasnejša slovenska argentinska skupnost oziroma slovenski argentinski čudež je torej sad begunskih taborišč.

Predvsem v Avstriji so nekateri športno aktivni mladi fantje začeli plezati in smučati po okoliških hribih in tako sta že tu gornišтво in smučarija postala predmet druženja med temi mladenci. V Avstriji je skupina mladih navdušencev prišla v stik z avstrijskimi smučarji, ki so smučali v Bariločah, in tako izvedela za "argentinsko Švico" na jugu Argentine, kar jih je prijetno presenetilo.

Večina Slovencev si je pred tem namreč Argentino predstavljala kot neskončno ravnino. Zaradi novice o obstoju sanjsko lepe pokrajine gora in jezer v Patagoniji so se nekateri med njimi odločili, da se tja izselijo in poiščejo Bariloče. Zgodilo se je celo, da so imeli že urejeno dokumentacijo za izselitev v drugo državo, a so si premislili in se odločili za Argentino oziroma boljše rečeno za Bariloče.

"Jaz nisem prišel v Argentino! Emigriral sem v Bariloče," je povedal Dinko, eden športno najaktivnejših bariloških Slovencev.

Prav ta skupina navdušenih planincev se je potem naselila v Bariločah in tja prinesla moderno planinstvo.

6. 2. 2. PRIHOD V ARGENTINO

V taboriščih so preživel 2 - 3 leta, ko pa so se jim v nekaterih državah odprla vrata, so se začeli razseljevati. Ker so bile med

begunci številne družine in ker je imela Argentina med vsemi državami najmanj zahtevne vstopne pogoje, se jih je večina odločila zanjo. Dobili so potne liste Rdečega križa, UNRRA pa jim je zagotovila ladijski prevoz do nove domovine. Večina beguncev se je na ladjo vkrcala v Italiji (Genova, Napoli, Livorno), nekateri pa tudi v Nemčiji (Hamburg, Bremen) ali Franciji (Le Havre). Mislili so, da je izselitev le začasna, in se po določenem času nadejali vrnitve.

Priseljevanje slovenskih beguncev v Argentino je potekalo organizirano, za kar imajo zasluge duhovniki in meščanski politiki, in sicer Janez Hladnik, predvojni izseljenski duhovnik v Buenos Airesu, dr. Miha Krek, član bivše begunske vlade v Londonu, in Miloš Stare, meščanski politik in vodja Slovenske ljudske stranke (SLS) v emigraciji. Hladnika je novembra 1946 osebno sprejel predsednik republike Peron, ki mu je obljubil, da bo beguncem omogočil prihod v Argentino. Po taboriščih so ustanovili socialne odbore, ki so prevzemali skrb nad priseljevanjem. Sprejem je organiziral izključno Hladnik, saj so predvojni Slovenci nove prišleke odklanjali in do njih zavzeli negativno stališče. Begunce je za nekaj dni naselil v Hotel de Inmigrantes (hotel za imigrante) v buenosaireškem pristanišču, kjer so pridobili ustrezne dokumente in si poiskali začasno zaposlitev. Glavnina beguncev je prišla v letih 1947-49, nato pa so ji sledile le še manjše skupine.

Leta 1948 je bilo ustanovljeno Društvo Slovencev, ki je prevzelo skrb za sprejem novih transportov beguncev (Genorio, 1991). Ob prihodu v Buenos Aires so bile razmere za mnoge neznosne. Privaditi se je bilo treba na soparno klimo, neskončno ravnino, prometni vrvež in nemalokrat tudi težke delovne pogoje. Zaradi neznanja jezika so nekateri težko dobili delo, mnogi, predvsem družine, pa so imeli težave z iskanjem stanovanj. Veliko se jih je skupno naseljevalo v velikih večdružinskih hišah, kjer so si po najboljših močeh skušali med seboj pomagati. Pomembna zbirna točka je bila nedeljska maša v cerkvi na ulici Belgrano, kjer se je vsako nedeljo zbralo veliko število Slovencev. To je bil hkrati center izmenjeve pomoči, druženja in iskanja zaposlitve.

Kot že rečeno, je nekaterim slovenskim fantom že v Avstriji uspelo od avstrijskih smučarjev izvedeti za smučarski center pod Andi na J Argentine, večina priseljencev pa je za Bariloče zvedela šele v Buenos Airesu. Ob novici, da je 1700 km stran

na J Argentine sanjsko lepo mestece, ki spominja na slovensko Gorenjsko, so se nekateri odločili, da si tam skušajo urediti novo življenje. Neznosna buenosaireška vročina in neskončna ravnina sta marsikoga spravljali ob živce in ga navdajali z nostalgijo po hriboviti domovini.

6. 2. 3. PRIHOD V BARILOČE

Veliko vlogo pri začetkih slovenskega povojnega naseljevanja v Bariloče je odigral Milan Jager iz Ljubljane. V domovini je bil zelo podjeten mož, lastnik tovarne vrvi, simpatizer in sodelavec OF. Po vojni je po nacionalizaciji ostal brez imetja, zato se je odločil za izselitev. Domovino je, kot je sam rad poudarjal, zapustil le z enim kovčkom, v kar je večina dvomila, zato so se na njegov račun radi pošalili: "Ja, saj ni rabil drugega, ko pa je bil tisti kovček dovolj težak. Dobro je plačal tovarišem, ki so jim denarčki dišali kot vsem!" Jager je bil namreč znan kot človek, ki se je rad zapletal v dvomljive posle in kateremu ni veljalo preveč zaupati. Ob prihodu v Buenos Aires je zvedel za Bariloče in se kot posrednik lotil prodajanja zemljiških parcel v tem mestu in okolici.

Za nakupe je želel navdušiti tudi svoje rojake, zato začel z obsežno propagando med Slovenci in jih novačiti po taboriščih javnih del. Veliko Slovencev je delalo na javnih delih v Ciudad Evita, kjer so prvič zvedeli za Bariloče. Jager jim je govoril o prečudoviti gorski pokrajini, ki spominja na našo Gorenjsko, o možnostih za zaposlitev in obetavnem razvoju mesta. V tedniku Svobodna Slovenija se je že marca 1948 pojavil oglas, ki je pozival Slovence k naselitvi v San Carlos de Bariloche, argentinsko Švico (SS, 1.3.1948).

Nekatere med njimi je uspel prepričati in tako se je leta 1948 začelo slovensko povojno priseljevanje. Redki, ki so z dobro plačanim delom že uspeli prihraniti nekaj denarja, so zemljišča kupili, še preden so sploh prišli v Bariloče, večina pa se jih je tja podala s trebihom za kruhom.

Med prvimi sta v Bariloče prispela navdušena smučarja Janez Flere in France Jerman, ki sta za Bariloče izvedela že v Evropi. Sledili so jima mladi samski fantje, navdušeni smučarji in planinci, prihajati pa so začele že tudi slovenske družine. Tako je leta 1949 v Bariločah živelo že 5 slovenskih družin in 19 samcev.

Šlo je za domobrance in njihove simpatizerje, četnike, protikomuniste, vojake nemške italijanske in angleške vojake, partizane,

pa tudi čisto apolitične posameznike, ki jih je utesnjeval režim v domovini in so odšli prostovoljno. Med njimi najdemo tudi potomce predvojnih priseljencev, ki so iz Buenos Airesa prišli iskati delo, bivšega duhovnika, doktorja prava...skratka zelo pisano družčino ljudi z različnimi usodami. Med njimi so bili tudi taki, ki so se med vojno borili na več straneh.

Nekateri med njimi niso bili begunci in domovine niso zapustili prisilno, temveč zato, ker v njej niso mogli uresničiti svojih idealov in ciljev. Utesnjevala sta jih je teror in nesvoboda izražanja.

Bariloče v so bile v začetku petdesetih let kup lesenih hiš in natlačene delavske gostilne, v katere je usoda zanesla tudi gručo novonaseljenih slovenskih fantov, planincev, zbranih z vseh vetrov. Bivši domobranci, četniki, nemški in zavezniški vojaki, kak odslužen partizan. Vsi pa so imeli skupno to, da so želeli pozabiti noro vojno in so bili zaverovani v gore in smuči (Arko, 1993).

"Ko se je peščica slovenskih izseljencev, ki so malo prej prečili Atlantik, znašla v lesenem mestecu pod Kordiljerami, je že stalo vse osnovno ogrodje bodočega svetovnega letovišča. Seveda ob neposrednih začetkih, ko smo morali vse iz niča pricopati, ta zunanji ugodni razvoj Bariloč ni nudil novim prišlekom druge možnosti kot razmeroma precejšnje število skromnih delovnih mest, ki so zadovoljevala le najnujnejše življenjske potrebe" (Arko, 1977, str.1 - 2).

Življenje v Bariločah je bilo dražje od buenosaireškega, največji problem pa so predstavljala stanovanja. V 50 let staremu mestu je bila kopica lesenih hiš, ki so se vrstile ob blatnih in prašnih ulicah.

"Vse naselje, z izjemo Bustillovih monumentalnih stavb, je sličilo tistim krajem, ki smo jih gledali v Evropi v filmih z ameriškega zapada in tudi naše življenje je v marsičem sličilo tistemu iz westernic, čeprav nismo nosili ravno revolverjev za pasom. Večkrat sem se spomnil začetkov Winnetoua in priznati moram, da se mi je močno prikupila in globoko v srce vsadila beraška, a zagnana romantika takratnih dni." (Arko, 1977, str. 2)

Večina slovenskih fantov si je namestitev poiskala po takoimenovanih patagonskih gostiščih, ki so poleg prenočišč nudila tudi hrano.

Sobe so bile "brlogi" z več posteljami, pod katere so stanovalci spravili vse svoje skromno imetje. Med temi gostišči si je največ Slovencev izbralo **La Veneto**, ki je bila odskočna deska za vse nove prišleke. To je bil kraj, kjer so prišleki srečali svoje

znance in prijatelje, dobili prve napotke za življenje v mestu in iskanje zaposlitve ter se vključili v družabno življenje.

Razen v legendarni La Veneti so slovenski fantje prva leta preživljali še v gostiščih Fondagallo, Gambrinus in najeti hiši na ulici Anasagasti. V teh skupnih prebivališčih so slovenski povojni pionirji začeli razpravljati o planinstvu, smučariji in ustanovitvi SPD, se odločali, katere vrhove bodo osvojili, katere stene preplezali ipd. Zato ni prav nič pretirana trditev, da se je slovenski andinizem rodil v La Veneti.

Slovenske družine so si za razliko od samcev morale poiskati primerno bivališče za celo družino in ti prvi slovenski domovi so prav tako predstavljali prvo zatočišče in začasni dom novim slovenskim priseljencem v Bariločah.

Izobrazbena struktura prvih povojnih naseljencev ni bila visoka, saj je večina mladih morala šolanje zaradi vojne prekiniti, vendar pa se je med njimi znašel tudi kak z univerzitetno in eden celo z doktorsko izobrazbo. Na nadaljevanje šolanja nihče ni mislil, saj so se bili primorani preživljati z lastnim delom. Precej prvih priseljencev je, podobno kot predvojni slovenski priseljenci, po par letih zapustilo Bariloče.

6.2.4. BARILOŠKI SLOVENCII IN GORNIŠTVO – ANDINIZEM

Med slovenskimi povojnimi prišleki, ki so se navduševali za gorništvo, so se takoj začele plesti močne prijateljske vezi in začelo se je aktivno planinsko udejstvovanje. Prva leta bariločevanja so zaznamovala razvoj slovenske skupnosti vse do današnjih dni, saj je gorništvo vseskozi, čeprav z leti manj neposredno in intenzivno, močno vplivalo nanjo. To so bila najplodnejša leta slovenskega andinizma in v katerih je potekalo najaktivnejše slovensko gorniško in smučarsko udejstvovanje, s katerim se je slovensko ime neizbrisno zapisalo v zgodovino. Mladi fantje so se namreč hitro uveljavili s svojimi gorniškimi in smučarskimi dosežki.

Tedaj je že deloval Club Andino Bariloche in po njegovi zaslugi je planinska dejavnost v Bariločah že tedaj uživala spoštovanje. Vsi zanimivi vrhovi v pokrajini so bili že osvojeni, bližnje gorske skupine dobro poznane, CAB pa se je zanimal tudi za poljudnoznanstvena vprašanja, povezana z gorami (flora, favna, zaščita narave), ter združeval smučanje in planinstvo. Ukvarjal se je z gradnjo koč in stez ter izdajal svoj letni zbornik. Slovenski novonaseljenci so se brž povezali s krajevnimi alpinisti, vendar se je njihova lastna skupina po razumljivih zakonih načela "svoji k svojim"

izoblikovala v posebno družbico, ki se je nazivala "Grupo Escalador Esloveno" in se pozneje preobrazila v SPD v Argentini. Ta družbica je pomenila najaktivnejšo plezalsko skupino ne le v Bariločah, temveč v celi Argentini. Brž je preseгла vrhunce argentinskih plezalskih dosežkov, izvedla nove plezalne smeri in prevrednotila dotedanja merila. (Arko, 1977).

Ker bodo slovenski smučarski in planinski dosežki podrobneje opisani v poglavju o SPD in njegovem delovanju, naj na tem mestu omenim le bistvene značilnosti.

Planinstvo

Slovensko druženje v prvih letih se je v glavnem koncentriralo okrog gorništva. Iz Venete so odhajale na pot plezalske naveze, opremljene s staro konopljeno vrvjo, z dvema, s tremi zarjavelimi karabinci in klini, pa z navadnimi copatami, v upanju, da z zagonom in voljo po vzoru Klementa Juga ponovijo plezalne smeri, ki so veljale za vrhunec tedanje bariloške plezarije.

Opravili so številne, še danes zahtevne ture, med katerimi so nekatere pred njimi zaman skušale osvojiti različne naveze (Torre Principal, Campanile Esloveno, Torre Frey, Torre Tuma, Tronador...). Slovenski zvonik (Campanile Esloveno) je dolga leta veljal za zrelostni izpit argentinskim plezalcem, vrhova Katedralski stolp (Torre Principal) in Tronador pa sta postala običajni vodniški turi za tedanja najboljša slovenska plezalca Bertonclja in Pangerca, katerih plezalsko razdobje še danes lahko ocenjujemo za izredno. Tudi ostali, manj poznani člani slovenske skupine so opravljali številne zahtevne in pomembne ture, ki so jih potem v deževnih dneh premlevali v bariloških kavarnah. Tehnična sposobnost in izredna energija slovenske plezalske družčine je postala znana v vseh planinskih krogih Argentine (Arko, 1977).

Gorsko področje južno od 45. vzporednika je bilo zelo malo znano. Ker so se Slovenci s svojimi uspehi izredno izkazali, so jih vabili na argentinske odprave, med drugim na najvišji vrh Patagonije, še neosvojeni St. Valentin (4058 m). Kar prej ni uspelo Nemcem in Švicarjem, je uspelo sedmim Bariločanom, med njimi Slovincema Dinku Bertonclju in Tončku Pangercu. Leta 1954 sta v neuspeli odpravi na pogorje Paine izgubila življenje Tonček Pangerc in Herbert Schmoll, kar je bil za slovensko šumo izredno hud udarec. Izgubila je enega najbolj zagnanih in obetavnih članov.

Kmalu po tej nesreči se je z argentinsko odpravo v Himalajo podal Dinko Bertoncelej, z namenom osvojiti Dhaulagiri. Vrha sicer niso dosegli, Bertoncelej pa je dosegel višino 7600 m in tako precej let obdržal slovenski višinski rekord. Po vrnitvi s Himalaje ga je argentinski antarktični inštitut povabil k sodelovanju. Na Antarktiki je prebil dve leti in bil prvi Slovenec, ki je stopil nanjo.

Ob naselitvi v Bariloče v letih 1949 – 1952 so bariloški šumski bratje še vsi samevali. Počasi pa so si začeli ustvarjati svoje družine in se vpletati v bariloško vsakdanjost. Začetni planinski zagon je tako pojenjal, neka vmesna slovenska generacija pa je v patagonskem mestecu povsem manjkala. "Res se je skupaj z nami naselilo pod Kordiljero nakaj slovenskih družin z odraščajočimi otroki, res je, da smo ta mladež potegnili za seboj na smuči in izlete, res pa je tudi, da vsak slovenski Patagonec ne more biti neugnani planinec Pangerčevega kova. Največ smo si obetali od spretnega in krepkega Slavka Bavdaža, pa se je ponesrečil na železnici nekaj dni predno bi izpolnil 18 let. Zdaj ga pomni Torre Slavko (Slavkov stolp) v pogorju Piramides, Z od mesta Esquel, v provinci Chubut." (Arko, 1977, str.9)

Šumski bratje so v naslednjih letih računali na dotok iz Buenos Airesa, od koder so številni Slovenci prihajali dopustovat.

Želja zadihati gorski zrak in sprostiti mišice v gozdu in na skalovju je zvajljala na J vse tiste, ki so si mogli utrgati nekaj denarja in nekaj prostih dni. Podobnost bariloške pokrajine s svetom, ki so ga poznali doma, je še posebej pritegovala in tudi dvodnevna železniška vožnja, praktično edina dostopna pot v takratnih prilikah, ljudi ni ostrašila. Skromni Planinski Stan je dajal tem prišlekom ceneno prenočišče, počitnice pa so preživljali ob tabornem ognju ali po planinskih kočah. Nekateri teh mladih ljudi, ki so se rodili še v Evropi in nosili gorsko pokrajino v spominih še iz otroških let, so se poletje za poletjem vračali. Izurili so se v plezalski večini in postali povsem domači v bariloških planinskih kočah (Arko, 1977).

Iz teh izletnikov so nastale plezalske družbe, ki so stremele za vse težjimi gorniškimi podvigi in dosegali pomembne vrhove. Leta 1966 sta v neurju na Tronadorju življenje izgubila dva mlada slovenska akademika, Božo Vivod in Tomaž Kralj. Tronadorska nesreča je zavrla planinsko navdušenje v novi generaciji in praktično vse plezalsko delovanje buenosaireških izletnikov je prenehalo. Ob Petričkovi smrti nekaj let pozneje je zamrlo še organizacijsko planinsko delo v Buenos Airesu (Arko, 1977).

Kljub temu pa se je prav t.i. druga slovenska planinska generacija uvrstila v kronike argentinskega andinizma z navezo bratov Skvarča, ki se je uvrstila v vrh argentinskega gorništva. Brata Skvarča iz Buenos Airesa sta nadkrilila dosežke šumskih bratov in se pridružila najpomembnejšim raziskovalcem Južnih Andov. Peter in Jure sta se razvila v izvrstna plezalca in se po osvojitvi vseh pomembnih trofej v okolici Bariloč bolj usmerila na vrhove Južne Kordiljere, kjer ju je mikalo območje Hielo Continental Patagonico (Patagonski celinski led). Dosegla sta številne plezalne lovorike, največ v predelu med jezeroma Viedma in Argentina. Opravila sta vrsto prvenstvenih vzponov, ki niso izredni samo med argentinskimi andinisti, temveč med alpinisti vsega sveta.

“Skoraj vsi otroci slovenskih staršev v Bariločah so se privadili goram. A edini, ki se ukvarja s plezanjem, je Tonček Arko.” (Arko, 1977, str. 14). S 16 leti je preplezal Katedralski stolp in pri 17. Slovenski zvonik. Uvrstil se je med najboljše argentinske mlade plezalce.

V naslednjih letih do leta 1996 so se vrhunski dosežki slovenskih planincev zaključili. SPD je še vedno organiziralo številne gorske pohode, izlete in odprave, Slovenci so še vedno osvajali različne težavne okoliške vrhove, a novih vrhunskih dosežkov, pomembnih v argentinskem merilu, ni bilo več. Organizirani so bili tudi tečajji plezanja za mlade, izvedeni nekateri zahtevnejši plezalni podvigi in preplezane določene prvenstvene smeri. Seveda je šlo tudi za številne ponovne vzpone.

Arko (1993) je v zadnji številki Gora uvodoma zapisal: “Šumska bratovščina počasi odhaja. Pred kratkim smo izgubili dva ustanovna člana argentinskega SPD: Baro Remec in Davorina Jereba. Preostali “bratje” vse bolj opuščajo gorniške podvige, le Dinko Bertoncely, poslednji Mohikanec, še pleza zahtevne ture in brzi po katedralskih smučiščih. Poleg tega predseduje bariloškemu slovenskemu društvu, ki ohranja svoj pridevek “planinsko”, čeprav se posveča še drugim slovenskim nalogam. Vendar je SPD prav v zadnjih letih pripravilo nekaj zanimivih planinskih prikazov. Pri vseh dogodkih je sodeloval mladi rod, prav tako pri pripravah za bivak na Capilli. Mladina je tudi napisala našo šesto številko “Gora”. Med pisci najdemo različne starosti, od 17 do 33 let. Nekateri pripadajo že tretjemu rodu argentinskih Slovencev. Ta mladež govori tekoče slovensko, s pisanjem pa ima svoje težave, kar ni nič izrednega. Saj so v planinskih krogih sveta poznani plezalci, ki dosti bolje plezajo kot pa pišejo. Če pa uporabljajš običajno vsak dan drugačen jezik, kot

ga zahteva spis, je pisanje še bolj vprašljivo. Vendar smo izbrali dovolj člankov, ki pravilno podajajo sedanje stanje slovenskega planinstva pod Južnim Križem. Upamo zato, da ta številka "Gora" ni zadnja in da bo tudi po odhodu "bratov" slovenska beseda še živela v patagonskih gorah v prijetnem sožitju s kastiljščino, ki nas stalno spremlja, a je nihče ne vsiljuje. Ob zasneženih hribih, ko ugaša zadnja rdeča luč na smučarskih pobočjih Katedrala, zaključujemo našo 42. zimo v Patagoniji. Pošiljamo tople pozdrave preko oceana dedičem Piparjev in Aljaža in ostajamo razpeti med Julijce in Ande. Mladi rod, zrastel pod Kordiljerami, pa naj nadaljuje našo slovensko – argentinsko tradicijo v Andih, Alpah in vseh drugih pogorjih sveta." (Arko, 1993, str.1).

Pričujoče besede lepo kažejo, da slovensko gorništvo pod Andi še ni zamrlo, čeprav ni več tako aktivno kot včasih.

"Gore nas spodbujajo k ponovnem vračanju ter nas spominjajo na čase naših predhodnikov. Spomin na te gornike – katerih sekire so nekdanj zaznamovale nove steze – nas žene novim ciljem naproti. Ko zremo na zastavljeni cilj – ki pa iz doline izgleda nedosegljiv – se v naših mislih prelivajo skušnje in učenje naših "bratov", ko so nas njih močne roke vodile. Tako torej po njih zgledu nastopimo naporno in dolgotrajno pot navzgor." (Arnšek, A. in Razingar, B. ml., 1993).

Leto 1996 pa je slovensko bariloško gorništvo zopet začelo dosežati zavidljive podvige po zaslugi Monike Kambič, Bariločanke, ki zadnja leta živi v Sloveniji. V domovini svojih staršev se je razvila v najboljšo slovensko alpinistko, ki osvaja pomembne vrhove po vsem svetu. Leta 1998 je z osvojitvijo Fitz Roya dosegla do sedaj svoj največji podvig v Andih.

Trenutno med bariloškimi Slovenci ni vrhunskega andinista, a raste že tretja generacija, ki je precej številna. Morda bo v prihodnjih letih prav predstavnik slednje nadaljeval s slovensko gorniško tradicijo in dosegal vrhunske uspehe.

Smučanje

Vrhunske dosežke v argentinskem merilu sta v smučarskem teku začela dosežati France Jerman in Janez Flere, ki sta v Argentino prinesla pravilno tehniko te smučarske panoge. Jerman je skoraj 20 let nosil naslov državnega prvaka, postal vojaški trener in civilni organizator smučarskih tekov, bil pa je

tudi argentinski zastopnik v Mednarodni smučarski zvezi. Očetove uspehe v tej disciplini so nadaljevali Jermanovi sinovi. Flere je sredi 50. let opustil aktivno smučanje, njegove uspehe pa sta v alpskih disciplinah kot argentinska reprezentanta nadaljevala njegova otroka (Arko, 1977).

Dinko Bertoncej se je takoj uvrstil med najboljše argentinske alpske smučarje in nekajkrat postal državni prvak v smučarskih skokih. Posvetil se je smučarskemu profesionalizmu, postal smučarski učitelj v Argentini in ZDA ter direktor smučarskih šol na Katedralu in Windhamu, nato pa še šef argentinske državne šole za smučarske učitelje.

V smučanju so Slovenci blesteli predvsem v 70 letih. Med slovenskimi imeni so se v smučskem teku pojavljala imena Matjaž, Martin in Marko Jerman, v alpskih disciplinah pa Veronika in Janez Flere. Na lokalni ravni so se na katedralskem smučišču uveljavili Bačerjevi in Černigojevi fantje, v smučskem teku pa Klemen Arko in Arnškova dekleta, ki so to disciplino pionirsko uvajale med bariloškim ženskim svetom (Arko, 1977).

V 70. letih so na katedralskih smučiščih trenirali tudi jugoslovanski reprezentantje, ki so ugotovili, da je slovenščina eden najbolj uporabnih jezikov v Katedralski smučarski vasi (Arko, 1977).

V nadaljevanju bo slovenska bariloška skupnost predstavljena po različnih dejavnikih, pogostokrat za tri reprezentativna leta: 1958, 1978 in 1998. Do leta 1958 lahko govorimo o začetni fazi, ko so potekali procesi navajanja na novo okolje in začetki oblikovanja skupnosti, nadaljnja leta pa so že prinesla ustalitev in dokončno izoblikovala slovensko skupnost.

6. 2. 5. POKRAJINSKI IZVOR BARILOŠKIH SLOVENCEV PRVE GENERACIJE

Bariloška pokrajina je bila z naravnogeografskega stališča že predstavljena v prejšnjih poglavjih. Gre za gorato jezersko pokrajino v Patagoniji, ki v mnogočem spominja na evropske alpske pokrajine, in je bila glavni motiv za priseljevanje številnih Evropejcev, med njimi mnogih Švicarjev. Idilična bariloška pokrajina s svojimi naravnimi lepotami je neuradno dobila evropski naziv "argentinska Švica".

Tudi alpska Slovenija ima podobne pokrajinske značilnosti kot bariloška pokrajina, zato bo zanimiva ugotovitev, kolikšen delež bariloških Slovencev prve generacije izhaja iz alpskih pokrajin Slovenije. Če bi bil ta delež visok, bi lahko sklepali, da jih je v Bariloče pripeljala tudi nostalgija po domači pokrajini. Pri pokrajinskem izvoru bo upoštevan rojstni kraj oziroma kraj, kjer so posamezniki preživeli večino bivanja v Sloveniji.

Mnogi izseljenci prve generacije se še danes opredeljujejo po navedenih regijah, največje poudarjanje regionalnega izvora pa sem opazila pri Primorcih.

Slovensko priseljevanje v Bariloče je v glavnem dotekalo iz Buenos Airesa in nekaterih drugih delov Argentine in se, kot bomo videli, vse do danes še ni ustavilo. V Bariloče so se in se še poleg Slovencev prve generacije priseljujejo tudi mnogi Slovenci druge in tretje generacije, rojeni v Argentini.

Delitev je vmesna s stališča pomembnosti odločitve za odhod v Bariloče, saj je potrebno upoštevati, da so se prvi priseljenci podali v neznano okolje, kjer tedaj še ni bilo Slovencev. V Buenos Airesu je bila velika skupina Slovencev, ki jim je omogočala močne stike, medsebojno pomoč in občutek varnosti v tujem okolju. Tudi zaposlitev in prebivališče je bilo relativno lahko dobiti. Tisti, ki so se odločili za Bariloče, kar je bil v prvih letih odhod v neznano, so morali za to odločitev imeti tehtne razloge. Ugotovljena dejstva bodo upoštevana pri analizi vzrokov za prihod v Bariloče, ki bodo v nadaljevanju obdelani po posameznih generacijah.

Upoštevani so vsi pripadniki prve generacije, ki so kadar koli živeli v Bariločah, ne glede na to, če so že umrli, in tudi tisti, ki so tu živeli le nekaj časa in se nato odselili drugam.

Do leta 1955 se je v Bariloče priselilo 68 Slovencev. Največ, dobra tretjina jih je izhajalo iz Ljubljane in njene okolice, sledijo tisti s Štajerske, Notranjske in Gorenjske, katerih deleži se gibljejo okoli šestine, iz ostalih pokrajin jih je manjši delež, s Koroške pa ničelni.

Po letu 1955 se je v Bariloče priselilo 65 Slovencev prve generacije. Še vedno je največji delež priseljenih iz Ljubljane z okolico, sledijo Primorska, Gorenjska in Štajerska z deleži okoli sedmine, nato Notranjska, Dolenjska in zunaj Slovenije, Prekmurje in zamejska Slovenija. Tudi tokrat ni nobenega Korošca.

Ugotoviti je mogoče, da gre v obeh primerih za precejšnje pisanost, saj so zastopane prav vse pokrajine z izjemo Koroške. Po letu 1955 so se deleži porazdelili bolj enakomerno.

Slovenske alpske pokrajine zavzemajo največji del Gorenjske, del severne Primorske in del Koroške. Delež priseljencev iz slovenskih alpskih pokrajin je nizek, v obeh primerih se giblje okoli 15% oziroma sedmine.

Slovence v Bariloče (razen redkih izjem) torej ni vodila neposredna navezanost na domači kraj, ampak drugi vzroki, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju.

6. 2. 6. VZROK ZA PRIHOD SLOVENCEV V BARILOČE

Vzroki za prihod so dejavniki, ki so spodbudili naseljevanje v Bariloče. Ti so različni pri posameznih generacijah, zato jih bom po slednjih tudi obravnavala. Tudi tokrat bodo upoštevani vsi Slovenci različnih generacij, ki so kadar koli živeli v Bariločah.

Prva generacija

Podobno kot glede na pokrajinski izvor bodo zaradi istih razlogov razdeljeni v dve skupini zaradi istih razlogov.

Med leti 1947 – 1998 je v Bariločah živelo 133 Slovencev prve generacije.

Mnogi so kot vzrok prihoda navajali več dejavnikov. Pri analizi sem se odločila upoštevati tistega, ki je bil navedan kot prvi, zato je gre zato sklepati, da je najodločilnejši.

Pri prvih priseljencih sta bila glavna vzroka prihoda **klima in pokrajina**, veliko jih je prišlo zaradi dela, nekaj je bilo otrok s starši, drugi pa so prišli zaradi družinskih članov, zdravja ali poroke.

Že prej je bilo ugotovljeno, da gre le za malenkostno neposredno povezavo izvorne slovenske pokrajine z bariloško, saj jih je le 15% priseljenih rojenih in je živelo v alpskih pokrajinah.

Pri vzrokih vidimo, da je bila prav bariloška pokrajina s svojo klimo glavni pull faktor slovenskega priseljevanja. Pri večini priseljencev torej ne gre za neposredno navezanost na domače okolje, temveč bolj za neki splošen dejavnik, ki je povezan z domovino. Petriček (1955) poudarja, da narod, ki raste med

gorami kot mi Slovenci, občuti gore kot eno prvin, ki oblikujejo njegovo svojskost, prav tako kot zgodovina, kultura ipd. Gore so torej splošni identifikacijski dejavnik Slovencev, ki je močno prisoten še danes.

“V Buenos Airesu se vleče ena sama ogromna ravnina. Za nas je bilo grozno spoznanje, da ni več naše hribovite Slovenije in da smo obsojeni na to prekleto ravnino. Velemestni vrvež nam je bil tuj in mnogi se nanj niso mogli privaditi, najbolj so trpeli starejši ljudje. Poleg kulturnega smo doživeli tudi pokrajinski šok.”

“Ko nas je pred 40 leti nekatere prineslo v Argentino, je bilo umljivo, da se nismo takoj znašli in novega sveta nismo znali pravilno presojati. Rado nam je veljalo za slabo vse, kar se je razlikovalo od tistega, česar smo bili vajeni doma. Niti naravna slika dežele nam ni bila povšeči. Večina ji je zamerila ravninstvo, pogrešali so gora in gozdov, vsaj v delu dežele, ki smo ga najprej spoznali.” (Lukšič – Hacin, 1995, str. 106).

Edini, ki so se v novem okolju bolje znašli, so bili Prekmurci, ki so ravninstvo pohvalili, češ da ravnina odpira širino sveta, medtem ko ga gore oklepajo in stiskajo (Lukšič – Hacin, 1995). Izjemnega pomena pa je bila tudi klima, ki se v Buenos Airesu precej razlikuje od tiste v Sloveniji.

“Poletne temperature so bile neznosne. Nihče ni bil vaju peklenske vročine in vlage. Imel sem občutek, da diham ‘na škrge’. Ne, to ni bilo zame. Iskal sem prvo priložnost, da sem jo pobrisal iz tega pekla...Ko sem slišal za Bariloče, nisem nič kaj dosti razmišljal. Usedel sem se na vlak in Buenos Aires pustil za sabo. Na srečo.....”

Po letu 1955 se vzroki prihoda niso bistveno spremenili, opazna pa je pomembna sprememba pri deležih. Še vedno je največji delež prišlekov prišel zaradi klime in pokrajine, precej se je zmanjšal delež tistih, ki so prišli zaradi dela, povečal pa delež tistih, ki so prišli zaradi poroke. Zaradi družine jih je prišla kar petina, povečal pa se je tudi delež tistih, ki so prišli zaradi zdravstvenih razlogov, manj pa je prišlo otrok s starši. Po letu 1955 pa se pojavijo še dodatni vzroki prihoda, ki jih pred tem letom ni bilo zaslediti. 6% se jih je za naselitev odločilo zaradi prisotnosti Slovencev, po 2% pa zaradi ekonomskih razlogov in potovanja.

Bariloška pokrajina in klima sta bili torej vedno odločujoč dejavnik priseljevanja Slovencev prve generacije.

Druga generacija

Drugi generaciji pripadajo že rojeni v Argentini, katerih vsaj eden od staršev je Slovenec.

V Bariločah je med leti 1947 – 1998 živelo 179 Slovencev druge generacije. Pri večini je prisotnost v Bariločah pogojevalo rojstvo ali pa so prišli s starši. Ostali so prišli zaradi klime in pokrajine, dela, poroke ali pa drugih članov družine.

70% vseh se jih torej v Bariločah ni pojavilo samoiniciativno; bodisi so se tu rodili bodisi so prišli s starši. Od ostalih 30%, ki so za Bariloče odločili samoiniciativno, jih je največ prišlo zaradi klime, pokrajine in dela, nekaj pa zaradi poroke in družinskih članov. Nihče ni prišel zaradi prisotnosti Slovencev. 45% se jih je rodilo v Bariločah, 49% v Buenos Airesu, 4% drugje v Argentini in 2% izven Argentine. Sklepati je tudi, da so tokovi med Buenos Airesom in Bariločami zelo intenzivni, saj se jih je kar polovica rodila v glavnem mestu in šele nato preselila v Bariloče.

Pomembna ugotovitev, ki jo lahko potegnemo iz analize, je, da jih je 30% oziroma približno tretjina prišla v Bariloče na lastno pobudo, mnogi od njih predvsem v zadnjih letih. Kaže torej, da so Bariloče za argentinske Slovence druge generacije še vedno zelo privlačne zaradi že navedenih vzrokov. Čeprav za primarni vzrok za prihod niso navajali prisotnosti Slovencev, je pri nekaterih občutiti, da je to prav tako pomemben, a ne odločujoč dejavnik. Občutiti je bilo občudovanje pokrajine in podnebja ter poudarjanje elementa gora, saj so mnogi že kot otroci in mladinci v Bariloče prihajali na počitnice.

“Prvič sem v Bariloče prišel z Rastjo. Pokrajino sem takoj vzljudil. Čeprav nikoli nisem bil v domovini mojih staršev, sem po njihovem pripovedovanju in slikah vedel, da mora podobno biti tudi v Sloveniji. Takrat šele sem začel razumeti zakaj pogrešajo domovino, saj sem tudi sam bil čisto prevzet. Morda imam to v genih, kdo bi vedel.....? Vendar, če sem odkrit, nisem prišel zaradi tega. Če ne bi dobil ponudbe za delo, bi verjetno še danes živel v Buenos Airesu.”

Smiselna primerjava druge s prvo generacijo je možna le pri tistih 30%, ki so v Bariloče prišli samoiniciativno. Od teh jih je 38% kot vzrok za prihod navedlo klimo in pokrajino, 30% delo, 19% poroka in 15% družina, kar je zelo podobno prvi generaciji.

Bistvena razlika pa je v tem, da ima pokrajina pri drugi generaciji drugačen pomen in vlogo kot pri prvi. Ne gre več za nostalgijo po nečem izgubljenem, dragem, ampak bolj za željo po življenju v lepem, naravnem okolju, ki je pravo nasprotje velemestnega vrveža.

Tretja in četrta generacija

Tej skupini pripadajo otroci že v Argentini rojenih, rojeni pa so v 70., 80. in 90. letih. Njihove starosti se gibljejo do 28. leta... Redki posamezniki so tudi starejši, ker so njihovi predniki primorski Slovenci, priseljeni med obema vojnoma. Mnogi od teh otrok že odraščajo v mešanih zakonih in ne govorijo več slovensko.

Po pričakovanjih se je zaradi nizke starosti odraščajočih generacij vzrok prisotnosti v Bariločah omejil le na dva dejavnika, in sicer rojstvo ter prihod s starši.

Od skupno 197 Slovencev tretje in četrte generacije jih je bilo kar 180 oziroma 91% rojenih v Bariločah, le 17 oziroma 9% pa v Buenos Airesu. Sledeče ugotovitve so bile pričakovane zaradi njihove mladosti.

Skupno je torej med v letih 1947 - 1998 v Bariločah po zbranih podatkih živelo 509 Slovencev, od tega 133 prve, 179 druge in 197 tretje in četrte generacije.

Vzroki prihoda se med generacijami v skladu s pričakovanji razlikujejo, vendar je pri vseh, ki so se sami odločili za naselitev v Bariloče, moč ugotoviti, da sta pokrajina in klima pri tem vedno igrali najpomembnejšo vlogo. Naslednji najpomembnejši naselitveni dejavnik je bilo delo.

6. 2. 7. ŠTEVILO SLOVENCEV V BARILOČAH

Najprej je treba opredeliti kategorijo *Slovenec*. Bila sem v dilemi, kateri kriterij naj izberem; naj kot Slovence opredelim tiste:

- ki imajo slovenske korenine in se sami opredeljujejo za Slovence;
- ki govorijo slovensko;
- ki imajo slovenske korenine, se družijo s Slovenci, sodelujejo pri slovenskih prireditvah in so člani SPD;
- ki imajo slovenske korenine.

Pri nekaterih avtorjih, ki se ukvarjajo z izseljenko problematiko, sem zasledila, da je največkrat uporabljen kriterij slovenskih

korenin. O slovenskih izseljenskih skupnostih govorijo kot o Slovencih in njihovih potomcih. Slovenec je torej vsakdo, ki ima slovensko kri, ne glede na to, ali se sam tega zaveda in ali mu to dejstvo kaj pomeni. V statistiko so zato zajeti vsi tisti, ki so vsaj po enem od staršev slovenske krvi.

Po drugi strani so odločitev za ta kriterij narekovali čisto praktični razlogi, dejstvo, saj so nekateri Slovenci že pomrli ali odšli pred davnimi leti. Za te osebe razen dejstva, da so slovenske krvi, ne bi bilo moč ugotoviti značilnosti.

Pri povojnih izseljencih se bomo srečevali s Slovenci prve, druge, tretje, v dveh primerih pa tudi četrte generacije. Prvi generaciji pripadajo tisti, ki so rojeni v domovini, drugi že v Argentini rojeni otroci, tretji in četrti pa otroci otrok, rojenih v Argentini.

V nekaterih primerih sta zakonca pripadnika različnih generacij. V teh primerih sem pri otrocih upoštevala nadaljevanje generacije po staršu mlajše generacije.

Časovni pregled števila Slovencev kaže zelo zanimivo podobo. Kaže se stalen trend naraščanja z rahlimi vmesnimi odstopanji vse do danes. Absolutno število Slovencev se je od začetkov naseljevanja, ko jih je bilo konec 40. let le okoli 30, do današnjih dni več kot podeseterilo. Leta 1998 je bilo njihovo število 326, najvišjo vrednost pa je doseglo leta 1996, ko je bilo zabeleženih 366 Slovencev.

Gibanje števila prebivalstva je posledica:

- rodnosti,
- smrtnosti,
- selitev oziroma migracij.

Prebivalstvo lahko narašča ali upada. Podatki kažejo, da je šlo do leta 1996 za stalno naraščanje, z redkimi izjemami posameznih let, potem pa je razviden rahel upad.

Najprej pogledjmo, kako je z naraščanjem števila Slovencev v Bariločah, ki je posledica rodnosti in priselitev oziroma imigracij. Za slovensko populacijo sem razmerje med obema ugotavljala za posamezna leta v razmaku 10 let (desetletja 1950 - 1960, 1960 - 1970, 1970 - 1980, 1980 - 1990 in osemletno obdobje 1990 - 1998). Na ta način je razvidno, v katerih desetletjih je bil prevladujoč dejavnik naraščanja Slovencev priselitev in v katerih rodnost.

V prvih treh letih 1947 – 1950 so vsi prišli kot priseljenci, tako je priselitev 100-odstotni dejavnik rasti, saj se ni rodil še noben otrok. Število Slovencev leta 1950 je bilo 38, v desetletju 1950 – 1960 je naraslo na 85, torej za 47 oseb. Dve osebi sta umrli, 18 pa jih je odšlo živeti drugam. Priseljenih je bilo 36, rojenih pa 31 oseb, kar pomeni da je 53% bilo priseljenih, 47% pa rojenih v Bariločah.

V desetletju 1960 –1970 se je število Slovencev s 85 povečalo na 127, torej za 42 oseb. Tri osebe so umrle, 6 se jih je odselilo, priselilo se jih je 11, rodilo pa 40. Priselitve v tem desetletju predstavljajo 22%, rojstva pa 78% porasta slovenske populacije.

V desetletju 1970 –1980 se je število Slovencev s 127 povečalo na 198, torej za 71 oseb. 6 oseb je umrlo, 12 pa se jih je odselilo. Priselilo se je 44 oseb, rodilo pa se jih je 43. Priselitve v tem desetletju predstavljajo 50,5%, rojstva pa 49,5% porasta slovenske populacije.

V desetletju 1980 – 1990 je število Slovencev naraslo s 198 na 304, torej za 106 oseb. 7 oseb je umrlo, 20 pa se jih je izselilo. Priseljenih je bilo 83, rojenih pa 50 oseb, kar pomeni, da je 62% bilo priseljenih, 38% pa rojenih v Bariločah.

V zadnjem, osemletnem obdobju se je število Slovencev s 304 povečalo na 326, za 22 oseb. 5 oseb je umrlo, 65 pa se jih je odselilo. Priselilo se je 19 oseb, rodilo pa 73. Priselitve v tem desetletju predstavljajo 21%, rojstva pa 79,5% porasta slovenske populacije.

100 –odstotni delež priselitev v prvih treh letih je povsem pričakovano, saj je šlo po večini za mlade samske moške in nekaj družin, ki pa so otroke pripeljale s seboj. Slovenci so se morali najprej ustaliti in se ekonomsko postaviti na noge, šele nato so se začeli poročati in si ustvarjati družine.

V 50. letih se je slovensko priseljevanje nadaljevalo, večina prej priseljenih samcev se je poročila, število družin in potomcev pa se je povečalo. Pomembnejši delež rasti so še vedno pomenile priselitve.

V 60. letih so prvič prevladala rojstva, priseljevanje pa se je zelo zmanjšalo. Deleža sta se v 70. letih izenačila, kar kaže, da so priselitve zopet začele pridobivati pomen. Zopet so prevladale v 80. letih, ko je šlo za izredno visok delež priselitev. 80 leta veljajo za svojevrsten fenomen, saj se je priseljevanje izredno močno povečalo. Priseljevale so se cele družine Slovencev. V zadnjih 8 letih je priseljevanje zopet upadlo in število se je v glavnem povečevalo na račun rodnosti.

Iz podatkov je razvidno, da je priseljevanje izredno pomemben dejavnik naraščanja števila Slovencev, še posebej v 70. in 80. letih.

Če te podatke primerjamo z najnovejšimi dostopnimi podatki za celotno prebivalstvo občine Bariloče (1980 – 1991), ugotovimo, da je trend naraščanja prebivalstva Bariloč v desetletju 1980 – 1991 skoraj povsem identičen trendu naraščanja Slovencev 1980 – 1991.

Zmanjševanje števila prebivalstva nastopi, ko rodnost in priselitve presežeta smrtnost in odselitve. Do leta 1990 je število Slovencev naraščalo, saj so rodnost in priselitve presegle oba dejavnika zmanjševanja. V zadnjih osmih letih pa je stanje zelo spremenljivo.

Med obema dejavnikoma zmanjševanja števila prebivalcev je smrtnost vedno predstavljala majhen delež glede na odselitve. Skupaj je v letih 1950 – 1998 umrlo 33 Slovencev, odselilo pa se jih je 121.

V 50 letih so se odseljevali predvsem tisti, ki so v Bariloče prišli zaradi dela, v naslednjih letih pa so zaradi istega razloga odhajali, kar še danes za slovensko bariloško skupnost predstavlja velik problem. Mnogi mladi so po študiju ostali v prestolnici in se niso več vrnil, v zadnjih osmih letih pa se je pojavilo še izseljevanje v Slovenijo. Izseljujejo se predvsem mladi in cele družine. V zadnjih osmih letih se je izselilo kar 65 oseb, kar za skupnost, ki v teh letih šteje do 350 oseb, ni malo in pomeni skoraj petino populacije.

“V zadnjih letih nam primanjkuje mladeži. Večina odide študirat, redki pa se vrnejo. Drugje je lažje dobiti delo”.

V zadnjih 8 letih gre do leta 1996 za naraščanje, potem pa je zaslediti upad zaradi navedenih razlogov. Le na osnovi navedenih podatkov je težko sklepati, kakšna bo bodoča situacija, ali se bo upad števila Slovencev nadaljeval, bo njihovo število stagniralo ali zopet naraščalo. Tudi v preteklosti se je zgodilo, da je število iz enega v drugo leto upadlo, nato pa zopet začelo rasti.

Za popolnejšo sliko je potrebno spoznati še starostno in spolno strukturo Slovencev, poročnost in družinske razmere.

Števila Slovencev zaradi precej majhne številčnosti ni vmesno primerjati s številom prebivalcev Bariloč, primerjava indeksov rasti pa pri obeh populacijah kaže stalno naraščanje, pri Slovencih je v zadnjih letih opaziti upad zaradi že navedenih vzrokov.

6. 2. 8. STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA

Tudi tu bodo prikazana tri reprezentativna leta, dodano pa bo še leto 1950 zaradi primerjave začetkov s kasnejšimi obdobji. Leta 1950 je bilo v Bariločah 38 Slovencev, 29 moških in 9 žensk. Indeks maskulinitete kaže na izrazito številčno prevlado moških. Izrazito so prevladovale osebe v starostnem razredu 15 - 64 let, nekaj je tudi otrok, nobena oseba pa ni bila starejša od 65 let.

Leta 1958 je bilo 73 Slovencev, 43 moških in 30 žensk. Indeks maskulinitete se je zmanjšal, še vedno pa so močno prevladovali moški. Očitno se je povečal delež otrok, spet pa so prevladovale osebe stare 15 - 64 let. Ena oseba je bila starejša od 65 let. Populacija se je zaradi večjega deleža otrok pomladila. Indeks staranja je 4.

Leta 1978 je bilo 193 Slovencev, 104 moški in 89 žensk. Indeks maskulinitete se je zmanjšal na 117. Delež otrok je ostal skoraj isti, zmanjšal pa se je delež starih 15 - 64 let. Populacija je še vedno mlada, delež starejših je le 8%. Indeks staranja je 22.

Leta 1998 je bilo 326 Slovencev, od tega 173 moških in 153 žensk. Indeks maskulinitete se je zmanjšal na 113. Delež otrok se je povečal na 38%, delež starih od 15 - 64 let zmanjšal, delež starejših od 65 let pa povečal. Populacija je mlada, skoraj dve petini predstavljajo otroci, starejši pa slabo osmino. Indeks staranja je 34.

Pregled skozi leta kaže, da se je od začetnih let delež otrok stalno povečeval, delež starih 15 - 64 let stalno zmanjševal, delež starejših pa počasi naraščal. Vseskozi so številčno prevladovali moški, vendar se je njihova prevlada z leti zelo zmanjšala in sodeč po tem trendu bo tako tudi v prihodnje.

Demografska slika slovenske skupnosti v Bariločah je mnogo bolj obetavna kot tista v Sloveniji.

Rodnost in struktura populacije kažeta, da so potencialni biološki pogoji (rodnost) za nadaljnjo reprodukcijo zagotovljeni, vprašanje je le, kako intenzivno bodo dejavniki, ki vplivajo na upadanje števila prebivalcev (smrtnost in odseljevanje), kar je povezano s številnimi drugimi dejavniki.

Če podatke o Slovencih v Bariločah za leto 1998 primerjamo s podatki o prebivalstvu Bariloč l. 1991 (najnovejši podatki), ugotovimo, da gre za odstopanja. V slovenski populaciji je večji delež otrok, manjši delež starih 15 - 64 let in večji delež starejših.

Indeks staranja za Slovence je 34, za bariloško prebivalstvo pa 14, kar kaže na izredno mladi populaciji.

Razlike so tudi pri indeksu maskulinitete, ki za bariloško prebivalstvo znaša 99, za tamkajšnje Slovence pa 113.

6. 2. 9. IZOBRAZBENA STRUKTURA

Slovence bom v tem poglavju obravnavala po izobrazbeni stopnji. Ker je šolski sistem danes drugačen, kot je bil pred leti in ker gre tudi za razlike med obema državama, sem podatke razdelila v naslednje kategorije:

- osnovna šola (OŠ),
- poklicna šola,
- srednja šola, gimnazija,
- višja šola,
- univerza,
- doktorat

Kategorije sem določila na osnovi zbranih podatkov, upoštevala pa sem le osebe, ki so šolanje že zaključile. Podrobneje sem analizirala tri reprezentativna leta, tj. 1958, 1978 in 1998.

Kot že omenjeno izobrazbena struktura prvih povojnih naseljenecv ni bila na visoki ravni. Večina mladih je šolanje zaradi vojne prekinila, starejši priseljenci so bili izučeni raznih poklicev, redki pa so bili bolj izobraženi. Otroci so šolanje nadaljevali v argentinskih šolah.

Velika večina je imela končano osnovno in poklicno šolo, med njimi pa je bilo tudi nekaj posameznikov z univerzitetno in eden z doktorsko izobrazbo.

O nadaljevanju šolanja niso razmišljali, saj so se bili prisiljeni preživljati z lastnim delom. Nekateri so se priučili določenih poklicev in sčasoma začeli na svoje. Po nekaj letih so se predvsem tisti, ki so prišli zaradi dela, izselili drugam. Čeprav je bilo med begunci veliko izobražencev, se ti z redkimi izjemami niso odločali za naselitev v Bariloče. Slednji so kot motiv navedli veliko ljubezen do gora in delo.

Leta 1958 je v Bariločah živelo 44 Slovencev, ki so zaključili šolanje. Največji delež jih je imelo osnovnošolsko izobrazbo, sledili so poklicno in srednješolsko izobraženi, slaba desetina pa jih je bila višje ali unierzitetno izobraženih. Med njimi se je znašel tudi eden z doktorskim nazivom.

Leta 1978 je bilo 108 Slovencev z zaključenim šolanjem. Največ jih je bilo s srednješolsko izobrazbo, nato z osnovnošolsko in s poklicno, nizek delež pa jih je bilo visoko in višje izobraženih.

Glede na leto 1958 je padel delež osnovnošolsko in poklicno izobraženih, precej pa se je povečal delež srednješolsko izobraženih.

Leta 1998 je imelo 183 Slovencev zaključeno šolanje. Njihova izobrazbena struktura se je v primerjavi s prejšnjimi leti izboljšala. Padel je delež osnovnošolsko in poklicno izobraženih, isti pa je ostal delež srednješolsko izobraženih. Vidno je narasel delež univerzitetno izobraženih, povečal pa tudi delež višješolsko izobraženih. Naziv doktorja imata 2%.

V 50 letih lahko spremljamo porast kvalitete izobrazbe med Slovenci. Še posebej v zadnjih letih je vse več študentov, ki večinoma odhajajo na študij v prestolnico. Mnogi tam tudi ostanejo in se ne vrnejo, saj zaposlitev v Bariločah predstavlja velik problem.

Upoštevajoč številne mlade, ki so na univerzi in bodo v naslednjih letih diplomirali, lahko računamo, da se bo delež višje izobraženih še naprej večal.

Delež osnovnošolsko in poklicno izobraženih je očitno padel, zelo se je povečal delež univerzitetno in srednješolsko, manj pa višješolsko izobraženih. Delež tistih, ki imajo doktorski naziv, je vseskozi enak.

Ob prihodu v Argentino so bodoči Bariločani v Buenos Airesu delali na različnih delovnih mestih: v pisarnah kot uradniki in računovodje, kot frizerji, delavci v tovarnah, trgovinah, mizarskih delavnicah, tiskarnah, na gradbiščih, kot kovači, tesarji, zidarji, električarji, oskrbniki posesti, natarjarji, pleskarji, zdravniki ipd. Veliko se jih je zaposlilo tudi v javnih delih.

Nekateri so bili sicer že prej izučeni raznih obrtnih poklicev (zidarji, mizarji, tesarji), vendar je bilo ob prihodu v Bariloče treba poprijeti za različna dela, ki so se jih sprti priučili. Nič čudnega ni torej bilo, če je pek moral prijeti za mizarsko orodje, frizer za kramp in lopato, pisarniški uradnik pa pisarno zamenjal za kurilnico.

Delali so najrazličnejša mizarska, tesarska in zidarska dela, bili oskrbniki posesti, kovači, natarjarji, vratarji, kurjači, trgovci ali uradniki. Mnogi so poklice tudi večkrat zamenjali, odvisno od razpoložljivega dela.

Novo okolje je vsekakor terjalo veliko prilagajanja, kar je vedno šaljivi Slavko Adamič po svoje pokomentiral z dvignjenim kozarcem v roki: "To je pa vsa umetnost enga kelnarja!"

V začetku so se v glavnem zaposlovali v gostinstvu, pri gradnjah in v trgovinah, saj je bodoče turistično letovišče imelo na voljo največ tovrstnega dela.

V začetku so bile le redke žene zaposlene. V glavnem so ostale doma kot gospodinje ali pa pomagale svojim možem pri ustanavljanju in vodenju lastnega podjetja. Izobraženke so poučevale ali se zaposlile kot učiteljice.

Sčasoma je mesto raslo in odpirale so se nove možnosti za zaposlitev. Zaživele so obrti in podjetja, med njimi tudi slovenska (trgovine z živili, mesarije, foto-atelje, mizarske in rezbarske delavnice, gradnja žičnic, restavracije, hoteli). Redki bivši kmetovalci so kmetovanje nadaljevali južno od Bariloč.

Nekateri Slovenci so z leti postali pravi podjetniki in lastniki pomembnih podjetij. V Bariločah slovijo kot izredno delavni, podjetni in uspešni.

Za preteklo obdobje je težko podati natančno analizo po posameznih letih, zato bo natančneje predstavljeno le najnovejše stanje tj. za leto 1998.

Kot smo videli, gre za mlado populacijo, v kateri je veliko vzdrževanega prebivalstva, ki še ni zaposleno ali pa je že v pokoju. Zajeto bo samo aktivno prebivalstvo, definirano po načelu opravljanja poklica, ki zagotavlja sredstva za življenje (Malačič, 1996).

Gospodinje spadajo med neaktivno prebivalstvo in v obravnavo ne bodo vključene.

Zaposlitev bo obravnavana po sektorjih: **primarni** (kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo in vodno gospodarstvo), **sekundarni** (industrija, rudarstvo, gradbeništvo, proizvodna obrt, promet in zveze), **terciarni** (storitvene dejavnosti) (Malačič, 1996).

Skupaj je leta 1998 v Bariločah živel 326 Slovencev, od tega je bilo aktivnih 75 moških in 32 žensk, skupaj 107 oseb, kar je tretjina vseh. 124 oseb je bilo mlajših od 15 let, 40 upokojenih, 55 oseb pa se jih je še šolalo, bilo nezaposlenih ali so doma opravljali gospodinjska dela.

Poklici in zaposlitev so zelo raznoliki. Pri *moških* gre za naslednje poklice: mizar, krojač, trgovec, uradnik, hotelir, električar, gostinec, profesor, mehanik, novinar, frizer, tajnik, pleskar, arhitekt, gradbenik, fizik, serviser, duhovnik, gasilec, geodet, železar, optik, profesor glasbe in fotomehanik.

Zaposleni so bili v različnih obrtnih delavnicah, trgovinah, gostinskih obratih, gradbenih podjetjih, inštitutih, turističnih

podjetjih, uradih, športnih ustanovah in drugje. 30 zaposlenih moških je imelo lastno družinsko podjetje.

Pri ženskah gre za naslednje poklice: učiteljica, šivilja, uradnica, slaščičarka, tekstilna tehničarka, računovodkinja, trgovka, profesorica, turistična vodnica, gostinka, tajnica, kuharica, psihologinja, politologinja, ekonomistka, bolničarka, slikarka in vzgojiteljica. Zaposlene so bile v šolah, vrtcih, gostinskih obratih, obrtnih delavnicah, ateljejih, turističnih podjetjih, trgovinah, uradih in industriji. 8 zaposlenih žensk je delalo v lastnih družinskih podjetjih.

Precej manjše število zaposlenih žensk je posledica tega, da je veliko žensk kljub pridobljeni izobrazbi in poklicu gospodinje. Velik del svojega časa posvetijo družini in vzgoji otrok, saj so družine številčne in imajo veliko otrok. Veliko se jih službi odpove zaradi otrok in jo nadaljujejo, ko ti odrastejo.

Od skupno 107 aktivnih oseb jih ima kar 38 lastno družinsko podjetje, kar kaže na precejšnje podjetnost med Slovenci. Veliko podjetij po upokojitvi staršev preide na njihove otroke. Nekaj se jih ukvarja z več dejavnostmi in posedujejo več podjetij in nepremičnin.

Dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo, so v glavnem terciarne, kar je zaradi turističnega predznaka mesta pričakovano. Večina dejavnosti v mestu je vezanih na turizem, razvoj neturističnih panog pa je podrejen in nezadosten.

Z gospodarskega vidika lahko na osnovi navedenih podatkov in opazovanja na terenu ugotovim, da je veliko Slovencev gospodarsko podjetnih in uspešnih, pripadajo pa ekonomskemu srednjemu ali višjemu sloju bariloškega prebivalstva.

Nekateri Slovenci, lastniki trgovin, gostinskih obratov ali podjetij, so svojim obratom dali slovenska imena:

- hostería BLED
- hostería KATI
- hotel TIVOLI
- hotel KARANTANIJA
- residencial MARIBOR
- residencial GODEC
- bungalovi ILIRSKA
- trgovina DARILA,
- trgovina PLANIKA
- trgovina LES
- trgovina CICIBAN
- frizerija PRIMOŽ

- izposojevalnica smuči BLAŽ
- izposojevalnica smuči NEVENKA

Poleg omenjenih imen verjetno obstaja še katero, za katerega mi ni uspelo izvedeti ali ga opaziti.

6. 2. 11. POROČNOST

V tem poglavju bodo obravnavani vsi slovenski in mešani zakoni, ki so bili v 50 letih slovenske naselitve prisotni v Bariločah. Zakoni bodo predstavljeni po generacijah in ne po časovnih obdobjih.

Pomembno dejstvo je, da so v začetnih letih v Bariloče prihajale le redke slovenske družine z otroki ali brez njih, v glavnem pa samski fantje in moški. Slovenska dekleta in žene so prihajale večinoma zaradi porok s slovenskimi fanti iz Buenos Airesa ali izjemoma iz drugih držav (Kanada, Braziliya) zaradi predhodne korespondence in poznavanja iz domovine. Redke Slovenke prve generacije so v Bariloče prišle že poročene z neslovensci.

Mnogi fantje so se želeli poročiti s slovensko partnerico.

"Zame je bila izbira samoumevna. Ali Slovenka ali nobena! Ne bi si mogel predstavljati, da s svojimi otroki ne bi mogel govoriti mojega materinega jezika. Verjetno sem tako razmišljal, ker sem vedel, da je veliko slovenskih deklet v Buenos Airesu in da je možno katero dobiti..."

Želje slovenskih fantov po poroki s Slovenkami je Vojko Arko lepo opisal v knjigi Ljubezen po pismih (*Amor por cartas*), ki govori o mladem slovenskem fantu, ki je v Buenos Airesu pustil svojo izvoljenko in se podal v Bariloče. Ko bi si tu uredil življenje, bi se poročila in si ustvarila družino. Daljava je naredila svoje in počasi sta se oddtujila, zveza se je preko pisem močno zrahljala. Dekle ni bilo preveč navdušeno nad "divjo" Patagonijo in se je bolje znašlo v velemestu, kjer je dobilo dobro službo. Na koncu je vendarle zmagala ljubezen. Dekle je zapustilo Buenos Aires in se priselilo k svojemu izvoljencu v Bariloče. Zgodba je izmišljena, vendar nazorno prikaže tedanje razmere. Bariloče so bile tedaj še vas in dekletom je bilo težko zapustiti Buenos Aires, še posebej, če so tam imele svojo družino in slovenske prijatelje. Priselitev v Bariloče zaradi poroke je bila svojevrstna žrtev iz ljubezni in pot v neznano okolje.

“Sploh mi ni dišalo biti v Bariločah. Hotela sem nazaj v Buenos Aires, kjer je bilo več Slovencev in moja družina. Tam sem se počutila mnogo bolj domače in poznala sem veliko ljudi. A počasi sem se navadila in danes mi ni več žal, Bariloče pa sem počasi vzljubila. Taka je pač bila božja volja.”

“...in ko sva se poročila, sva živela šest mesecev v šotoru. Začela sva graditi turistično gostišče pod goro Tronador (okoli 3700 m). Tam smo garali brez utrinka.....”, se svojih bariloških začetkov spominja Lučka Jerman (Tavčar, 1998).

Mnogi pripadniki *prve* generacije pa so se tudi že poročali z neslovenskimi partnerji, kar predvsem velja za moške, ki so bili v veliki večini. Veliko vlogo pri tem je odigrala oddaljenost slovenskih deklet in pa morda ne dovolj trdna želja po ohranjanju slovenstva. Ljubezen je bila pač močnejša od želje ohraniti narodno zavest in jo prenašati na svoje otroke.

Zopet je treba poudariti, da poroka z neslovenskim partnerjem ni nujno pomenila prekinitve vezi s slovensko skupnostjo, gotovo pa jih je omejila. Nekateri so kljub temu še vedno zahajali v slovensko družbo in Stan. S seboj so pripeljali tudi svoje otroke in zakonske partnerje ter jih seznanjali s slovensko tradicijo.

Med pripadniki *prve* generacije je bilo sklenjenih 38 zakonov, v katerih sta bila oba zakonca Slovenca. Nekateri so se poročili že v Sloveniji ali v Buenos Airesu, veliko pa se jih je v Bariločah. Trije zakoni so bili sklenjeni med pripadnikoma *prve* in *druge* generacije. V treh primerih je zakon propadel in se končal z ločitvijo.

Z neslovenskim partnerjem je bilo sklenjenih 30 zakonskih vezi in v štirih primerih je zakon razpadel.

Vidimo torej, da so se pripadniki *prve* generacije večinoma poročili s slovenskimi partnerji in da je razmerje med slovenskimi zakoni in zakoni z neslovenskim partnerjem 58% : 42%.

Veliko Slovencev *prve* generacije se je torej poročilo z neslovenskim partnerjem, kar je privedlo do mešanih zakonov in pospešenega asimiliranja nekaterih Slovencev.

Med pripadniki *druge* generacije je bilo med Slovencema sklenjenih 16 zakonov, 3 pa s pripadniki *prve* generacije, mnogi od njih v Buenos Airesu ali pa s partnerjem iz Buenos Airesa. En pripadnik *druge* generacije se je poročil s potomko Primorcev *tretje* generacije. Nobeden od teh zakonov se ni končal z ločitvijo.

Z neslovenskim partnerjem je zakonsko zvezo sklenilo 59 Slovencev in prav toliko je nastalo mešanih zakonov, 10 od njih se jih je končalo z ločitvijo.

Vidimo torej, da pri drugi generaciji že močno prevladujejo mešani zakoni. Razmerje med slovenskimi in zakoni z neslovenskim partnerjem je 24% : 76%.

Pripadniki tretje generacije še odraščajo in v glavnem še niso poročeni. Izjeme so nekateri potomci Primorcev. Ena pripadnica tretje generacije Primorcev se je poročila s pripadnikom druge povojne generacije, dva pripadnika tretje generacije Primorcev pa sta poročena z neslovenskima partnerjema. Nihče od pripadnikov tretje generacije povojnih Slovencev v Bariločah še ni poročen.

Porok s slovenskim partnerjem je z leti vse manj, kar vse bolj kaže na postopno stapljanje Slovencev v bariloško okolje. Ker tretja generacija še odrašča, je težko predvideti, kako se bo sklepanje zakonskih vezi med Slovenci v prihodnje nadaljevalo. Verjetno bo do slovenskih zakonov še prihajalo, a ne bodo več tako številni kot doslej, a to so seveda le ugibanja.

6. 2. 12. POMEN DRUŽINE IN ŠTEVILO OTROK V SLOVENSkih TER DRUŽINAH MEŠANIH ZAKONOV

Družina in družinsko življenje sta pri bariloških Slovencih velikega pomena. Večina jih meni, da je velika družina največja vrednota in cilj v življenju, edino kar poleg dobrih del za človekom ostane.

Veliko število otrok v družini je gotovo posledica krščanske vzgoje in nadaljevanja slovenske tradicije predvojnega obdobja.

“Žalostno je slišati, da v Sloveniji rodnost tako pada, pa je standard precej višji, kot je bil včasih. Otrok ni več božji dar, temveč ovira na poti do kariere. Ženske vse bolj pozabljajo na svoje poslanstvo in hočejo z lastno uspešnostjo dokazati, da so enakovredne moškim. Kaj je lahko večje bogastvo kot materinstvo in otroci? Nobenega od svojih otrok ne bi hotela zamenjati za kakršno koli bogastvo ali službo.”

“Nam tu v Argentini ni bilo z rožicami postlano, a smo imeli vsi, če je le bilo možno, veliko otrok. Družina je vedno bila naša največja vrednota.”

“Živeli smo skromno, a naše medsebojno prijateljstvo in spoštovanje je nadomestilo materialne dobrine. Nikoli se ne bi hotel roditi v bogati družini in biti edinec.”

Pričujoče izjave kažejo na izredno velik pomen družine in družinskega življenja bariloških Slovencev. Gre za povsem drugačno atmosfero kot vlada danes v Sloveniji in marsikje po Evropi in Ameriki, kjer pojma družina in materinstvo izgubljata pomen.

Veliko žena in mater ni zaposlenih in se posveča samo materinstvu, družini in gospodinjstvu. Povsem običajno je, da je moški tisti, ki finančno vzdržuje vso družino, čeprav je treba poudariti, da je predvsem v zadnjih letih tudi vse več žena zaposlenih. Mnoge so izobražene in kljub temu, da same niso zaposlene, pomagajo pri vodenju družinskih podjetij, ki jih je, kot je bilo ugotovljeno, pri Slovencih veliko.

Predvsem matere veliko časa posvečajo vzgoji in se veliko ukvarjajo s svojimi otroki. Pri otrocih je opaziti veliko spoštovanje do staršev in navezanost na družino. Za ostarele starše ponavadi poskrbijo otroci, tako svoje starosti ne preživijo v domovih za ostarele.

Pri analizi števila otrok na družino se je postavilo vprašanje, kako in za katera časovna obdobja se lotiti obravnave. V vsakem trenutku je namreč treba upoštevati, da pri mladih družinah število otrok še ni dokončno in da se bodo lahko še rojevali.

Odločila sem se upoštevati le družine, ki so svojo reprodukcijo že zaključile, in izračunati povprečno število otrok na družino. Iz obravnave sem izvzela tiste družine, ki so Bariloče zapustile v fazi, v kateri bi še lahko imele otroke. Ločeno sem obravnavala čiste slovenske in družine, kjer je samo eden od staršev Slovenec. Upoštevala sem celotno 50-letno obdobje od začetkov naseljevanja do danes.

Povprečno število otrok na slovensko družino je 3,76. Družine z 1 ali 2 otrokoma so redke, precej pa je tudi družin s 5 ali celo več otroki. Največje število otrok na družino je 9. Iz podatkov je sklepati, da bo tudi nekaj prihodnjih let trend podoben, saj je trenutno še precej mladih družin, ki imajo 2 ali 3 otroke, v prihodnje pa jih bodo verjetno imele še več. Pri obravnavi slednje niso bile upoštevane.

Pri mešanih zakonih je opaziti manjše povprečno število otrok, in sicer 2,8 otroka na družino. Tudi tu je še precejšnje število potencialnih mladih družin, ki še niso zaključile z reprodukcijo, zato je še nadalje pričakovati visoko povprečje.

Če se bo trend številčnih družin nadaljeval (podatki na to kažejo), potem z demografskega vidika bariloškim Slovencem ne preti nevarnost, da bi se njihovo število zmanjšalo. Pri tem bodo imeli pomembno vlogo tako slovenski kot mešani zakoni.

Vprašanje pa je, v kolikšnji meri se bodo na te slovenske potomce še prenašali slovenska tradicija, kultura in jezik.

POPRAVEK

V prvi letošnji številki je na strani 118 pomota, za katero nas avtor prosi, da jo popravimo. In sicer je v drugem odstavku omenjeno mesto **Reconquista**, kateremu mora slediti med oklepajem sledeča pripomba: (glavno mesto severnega dela province Santa Fe, ki spada geografsko v argentinski Čako /Chaco/. Dodajmo tudi, da je v tem mestu zdaj škof sin slovenskih staršev, msgr. Stanovnik, ki je bil pravkar imenovan za tajnika škofovske konference za Latinsko Ameriko - CELAM)

